

Universitätsbibliothek Wuppertal

Pvb. Virgilio Maronis Bucolicorum Eclogæ X, Georgicorum Libri III, Æneidos Libri XII

Vergilius Maro, Publius

Genevæ, M.DC.XXXVI.

Georgicon

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-548](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-548)

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICON LIBER I.
AD MÆGENATEM.

VID faciat letas segetes: quo sidere terram
Vertere Mæcenas: vlmisque adiungere vites,
Conueniat: qua cura bouum, quis cultus habendo
Sit pecori: atque apibus quanta experientia parsis:
Hinc canere incipiam. Vos ò clarissima mundi
Lumina, labentem cælo que ducitis annum:
Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutat arista,
Poculâque inuentis Acheloiâ miscuit uuis:

Et vos agrestum præstantia numina Fauni,
Ferte simul, Fauniquæ pedem, Dryadisque puella,
Munera vestra cano. inque ò, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridentis,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguis Cæa
Tercentum niuei tondent dumeta iuueni.

MAURI SERVII HONORATI GRAMMATICI
IN PRIMVM GEORGICON COMMENTARIVS.

VIRgilius in operibus suis diuersos secutus est poetas: Homerum in Æneide: quem licet longo interuallo, secutus est tamen Theocritum in Bucolicis, à quo non longè abest: Hesiodum in his libris, quem penitus reliquit. Hic autem Hesiodus fuit de Ascra ciuitate, qui scripsit ad fratrem suum Persen librum quem appellauit ἔργα καὶ ἡμέραι, id est opera & dies. Hic autem liber continet quemadmodum agri, & quibus temporibus sint colendi: cuius titulum transferre noluit, sicut Bucolicorum transtulit: sicut in Æneide appellauit ad imitationem Odyssea: tamen eum per periphrasim primo exprimit versu dicens, Indicabo quo opere, & quibus temporibus ager colendus sit. Ingenti autem egit arte, vt potentiam nobis sui indicaret ingenij coarctando lata, & angustiora dilatando. Nam cum Homerij & Theocriti breuitate scripta collegerit: vnum Hesiodi librum diuisit in quatuor, quod ratione non caret, nam omnis terra (vt etiam Varro docet) quadrifariam diuiditur. Aut enim aruus est ager, id est sationalis: aut confitus, id est aptus arboribus: aut pascuus, qui herbis tantum & animalibus vacat: aut florens, in quo sunt horti apibus congruentes & floribus. Malè autem quidam Georgicorum duos tantum esse afferunt libros: dicentes Georgicam esse, ἡγεμονίαν, id est terræ operam: quam primi duo continent libri: nescientes tertium & quartum licet Georgiam non habeant, tamen ad vtilitatem rusticam pertinere, nam & pecora & apes habere, studij est rusticij: licet possimus agriculturam etiam in his duobus sequentibus inuenire. Nam & farrago sine cultura non nascitur: & in hortis colendis non minorem, quam circa terras, constat esse laborem. Et hi libri, didascali sunt. Vnde necesse est vt ad aliquem scribantur, nam præceptorum & doctoris & discipuli personam requirit. Vnde ad Mæcenatem scribit: sicut Hesiodus ad Persen, Lucretius ad Memmium. Sanè agricul-

A agriculturæ huius præcepta non ad omnes pertinent terras, sed ad solum situm Italiae, & præcipue Venetiæ, teste ipso Virgilio qui ait, Tibi res antiquæ laudis, & artis Ingredior, cum de Italia diceret.

Quid facias lætas segetes. Fertiles, fecundas, id est, Quæ res terras pingues efficiat. segetem enim modò pro terrâ posuit sic alibi, Horrescit strictis seges ensibus. Pingues autem efficit terras: (vt paulò post dicturus est) cinis, intermissio arandi, incensio stipularum, sterco ratio. Vnde etiam lætas ait. Nam simus, qui per agros iacitur, vulgò lætamen vocatur. Sanè *Quid faciat* non interrogat, sed pollicetur. *Quo sydere terram.* Quo tempore, ex syderibus enim tempora colliguntur. Et sciendum quatuor primis versibus textum sequentium quatuor librorum per ordinem contineri. Sanè Sydus propriè est quod in se plures continet stellas, sed à poetis còfusè ponitur. *Terram vertere* dicitur arare. *Vniisque adiungere vites.* Subauditur *Quo sydere.*

B & hoc secundum Italiae situm locutus est: in qua vites altius eleuantur, sic alibi, Non eadem arboribus pender vindemia nostris. Hoc autem rustici maritare dicunt: *Quæ cura bouum, quis cultus habendo sit pecori.* Aut in sequenti epexegetis est hoc vt sit, *Qui cultus habendo sit pecori:* quod est, quæ cura bouum. Aut certè vt *Exclus* ait boues, & postea intulit cætera pecora: vt maius animal separaret à minoribus: sicut de hominibus facit, dicens, Reliquias Danaum, atque immitis Achilli. *Habendo autem, dum habentur,* vt alibi. Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo: datiuum ergo pro genitiuo posuit, nam habendorum pecorum facit, sicut apium parcarum. Et *cultus* hic habitudinem corporis significat, aliàs ornatum. Salustius, *Cultus corporis ornata egregio.* Et *cultus* quàm maxime miserabili Romam venit, aliàs ad animum refertur. *Vt quis neque mos, neque cultus erat.* Sallust. *Inuicti incultisque vitam sic vii peregrinantes transigere.* Quarta, quàm magna. *Habendo pecori* Hoc est vt habeatur pecus. *Experientia,* vel *Vs* nata doctrina. Hoc est *in rege,* vel *notitia.* *Parcis.* Seruaticibus frugi, quæ mella custodiunt. Hinc canere incipiam, pro, dehinc vel deinceps, non ergo ab apibus, sed quid faciat lætas segetes, vos d' clarissima mundi lumina, *Liber & alma Ceres.* Stoici dicunt non esse nisi vnum deum, & vnam eandemque pote statem, quæ pro ratione officiorum nostrorum, variis nominibus appellatur. Vnde eundem Solem, eundem Liberum, eundem Apollinem vocant. Item Lunam, eandem Dianam, eandem Cererem, eandem Iunonem, eandem Proserpinam dicunt: secundum quos, pro Sole & Luna, Liberum & Cererem inuocauit. *Lumina.* Numina fuit, sed emendauit ipse, quia postea ait. Et vos agrestum præsentia numina Fauni. *Labentem,* currentem, vel citò transeuntem. *Quæ ducitis omnium.* Quorum cursu tempora computantur. Nam per Lunam, mensis: per Solem, annus ostenditur. Vel certè deducitis per duodecim sydera, aut ducitis, pro finitis, vt noctem custodia ducit: & alibi, hic noctem ludo ducunt. *Alma Ceres.* Alma, ab alendo, Ceres à creando dicta. Quamuis Sabini Cererem, panem appellant, Liberum, Lebasium: dictum autem quia Græcè *νήλη* dicitur res diuina: vel simul Liberum, & Cererem posuit, quia eis templa simul posita sunt, & ludi simul eduntur. *Vt stro si munere.* Quoniam sine cibo & potione viuere non possumus, vel munere, beneficio, vt munere victor amici. Si autem hic pro, siquidem. Nam si modò confirmantis est. Terentius, *Non si redirat pater, ei veniam daret.* *Chaoniam pingui glandem mutauit arista.* Epiroticam. Quæ cur Chaonis dicta sit, in tertio Æneidos plenius habes, & hic Epiroticam à loco in quo abundant glandes, quibus antea homines vescabantur: vel quod ibi Quercus Ioui Dodoneo sacra, quæ hominibus responsa reddebat, ex hac cum fuisset excisa, columbæ, quæ vaticinabantur, volasse dicuntur. Et modo spèciem pro genere posuit, non enim aut in Epiro tantum glandes fuerunt: aut de solo Acheloo homines potare consueuerant. Pingui autem arista, modò pro frumento posuit: & affectatè ait pinguem aristam, cum propriè arista ab ariditate sit dicta: glandem verò mutauit arista ita ait, vt coiam paludamento mutauit, vt, *Poculæque inuentis Acheloiæ nascuntur vuis.* Acheloiæ terræ fuisse filius dicitur, vt solet de his dici, quorum per antiquitatem latent parentes. Hic cum de Melpomene, vel vt quidam dicunt de Calliope Syrenas habens filias, amisisset, & in ærore conficeretur, auxilium matris orauit, vt sibi seniluctus remedium præstaret, quæ miserans filium, patefaetis antris intra se obruit: cui postea vt perennem famam nominis daret in Ætolicæ regione fluiuius eiusdem vocabuli nasci fecit, quem nonnulli de Pindo monte Thessaliæ oriri adserunt. Circa hunc Staphilus cænei pastor, cum animaduertisset ex capris vnam esse pinguis simam, iniecit id pabuli libertate fieri: secutus itaque eandem, cum vidisset vuis nasci, admiratus, & nouitatem, & dulcedinem, decerptum suum protulit regi, qui cum liquorem expressisset, à suo nomine vocauit œnon, ab inuentore Staphilem. Sed Hercules cum propter uxorem Deianiram cum Acheloo contendere, cornu eius vnam fregit, quod Græcè *κίρκη* dicitur: sed hic Acheloom non præter rationem dixit: nam sicut Orpheus docet, & Aristophanes comicus, & Euphorus historicus tradunt, Acheloom generaliter propter antiquitatem fluminis, omnem aquam veteres vocabant. Ergo quia specialiter Achelous Græciæ fluiuius est, aut

Species est pro genere: aut secundum antiquitatem est locutus. *Et vos agrestium presentia numina* **A**
Favni. Id est, propitia: ut, nec tam presentes alibi cognoscere dios, quorum presentia fauor est.
 Et bene de diuersis rebus dicturus, diuersa inuocat numina, Hoc enim & in sacris fieri solebat,
 ut post specialia ad eam rem, de qua agebatur inuocata numina, omnes dij vel deæ confusè in-
 uocarentur. *Presentia numina Favni.* Presentia quoniam dicuntur vsque ad ea tempora, quibus
 fuit Faunus, qui dictus est à fando, visa esse numina: Quidam Faunos putant dictos ab eo quod
 frugibus faueant. Cincius & Cassius aiunt ab Euandro Faunum deum appellatum, ideoque
 ædes sacras, Faunas primò appellatas, postea fana dicta; & ex eo, qui futura præcinerent, Fa-
 naticos dici. *Favni que pedem.* Cum vnus Faunus sit cur pluraliter posuit * sese. Sed Varro ad
 Ciceronem ita ait: *Dij Latinorum ita, ut Faunus sit per * ex versibus quos vocant Saturnios in*
siluestribus locis solitos fari futura, atque inde Faunos dictos. Ferte simul F. p. Ferte, aut simul
 venite: aut date carmini meo facilitatem, quod utique pedibus continetur: ut sit, Ferte pedem, **B**
meretricam præstare rationem. Dryadè que puella. Dryades à quercubus, quod iam suprâ dictum
 est. *T. h. que d. cui prima frequ. mem Fudit equum magno v. ellus percussa tridentis.* Antiquissimi libri *Fudit*
aquam, plerique habuerunt. Quoniam Neptunus & fluminibus & fontibus, & omnibus aquis
 præest, ut ipse docet, aut præceps Neptuno immerferit Eurus, sed melius equum. Propter ar-
 menta. In Cornel. equum, in authentico aquam ipsius manu equum. Fabula talis est,
 Cum Neptunus & Minerua de Athenarum nomine contenderent, placuit diis ut
 eius nomine ciuitas appellaretur, qui munus melius mortalibus obtulisset. Tunc Neptu-
 nus percusso littore equum animal bellis aptum produxit. Minerua, iacta hasta, oliuam crea-
 uit: quæ res est melior comprobata & pacis insigne. Ut autem modo Neptunum inuocet: cau-
 sa eius muneris facit, quia de equis est dicturus in tertio alioquin incongruum esset, si de a-
 gricoltura locuturus numen inuocet maris. Equum autem à Neptuno progenitum alij Scy-
 thium, alij Schironem, alij Arionem dicunt fuisse nominatum. Et ideo dicitur equum inue-
 nisse: quia velox est eius numen, & mobile, sicut mare. Vnde etiam Castor & Pollux, quia eor-
 um velocissimæ stellæ sunt, equos in tutela habere dicuntur. Sanè hunc equum cuiuscunque
 nominis alij apud Arcadiam, alij in Thessalia editum dicunt, in quo etiam montem altissim-
 um ostendunt, ubi primum equus visus sit, in tantum vt ob hanc causam à Thessalis Ne-
 ptuno equestre certamen memorent institutum: vnde ut apud Græcos *in m. o. noceid. s. a.* à nobis
 equester Neptunus. Alij hanc eandem de equo opinionem variè adserunt: nam primum equum
 & mox pullum equinum matre editam tradunt, quidam marem magis pullum initio editum
 volunt: nonnulli Saturno, cum suos deuoraret, pro Neptuno, equum oblatum deuorandum
 tradunt: Vnde Illyricos quotannis ritu sacrorum equum solere aquis immergere: hoc autem
 idè quod Saturnus humoris totius, & frigoris deus sit. *Prima* autem, multi pro olim accipiunt **D**
 ut, *Prima,* quod ad Troiam. p. c. st. a. Alij prima ideo quod post Scythium, Arionem genuit.
 Nonnulli, verò ob hoc *cui prima frementem fudit aquam* legunt, quod veteres murmura aquæ, fre-
 mitum dicebant: Ennius, *Ager oppletus imbrum fremitu.* Et denudò, *raibis que fremebat imber Neptu-
 ni,* Virgil. in nōno, Vicinæ que fremunt ripæ. c. u. Ergo prima aut proprium, quia & Pegaso
 fontem in Bœotia iacta eius vngula fudit, aut prima tellus, id est litus. ut primæque verant con-
 sistere terra. *Et cultor nemorum, cui pinguis Cææ.* Aristæum inuocat, id est Apollinis & Cyrenes fi-
 lium: quem Hesiodus dicit Apollinem pastorem. Hic (ut etiam Sallustius docet) post Iania-
 tum à canibus Aæxonem filium, Thebas reliquit: & Cæam insulam tenuit primò, adhuc ho-
 minibus vacuam: post ea relicta, cum Dædalò ad Sardiniam transitum fecit. Huic opinioni
 Pindarus refragatur, qui eum ait de Cæa insula in Arcadiam migrasse, ibique vitam coluisse. **E**
 Nam apud Arcadas pro Ioue colitur, quod primus ostenderit, qualiter apes debeant reparari.
 ut ait poeta de hoc ipso Aristæo, Tempus & Arcadij memoranda inuenta magistri. Pandere.
 Cultor autem pro incola. Cæa verò insula in Aegeo mari. *Dumeta, frutrices.*

*Ipsè nemus linguens patrum saltusque Lycæi
 Panonum custos, tuâ si tibi Mænala cura,
 Adsis o Tægæ fauens: oleæque Minerua
 Inuentrix: vncique puer monstrator aratri:
 Et teneram ab radice ferens Syluano cupressum.
 Dijque, deæque omnes, studium quibus arua tueri
 Quique nouas aluis non nullo semine fruges:
 Quique satis largum cælo demutitis imbrem.*

Ipsè nemus linguens patrum Panonina custos. Pindarus, Pana ex Penelope filium dicit, vnde
 multi patrum pro paternam accipiunt, eo quod Pan non Arcas sit, sed Ithacæus, ut à pa-
 tre non

- A** tre non à patria, vox hæc videatur detorta, quia in Arcadia genitus. *Satrisque Lycæi* Montis Arcadiæ. *Pan ouium custos.* Ideo Lycus Pan ouium custos, quod lupos ab ouium gregibus depellat. *Si tibi.* Si quidem tibi, Mænala autem mons Arcadiæ: dictus *dom' nâr jâd'æw*, id est ab ouibus, quibus plenus est. *Tegææ.* Vocatiuus est, à deriuatione Tegæi oppidi Arcadiæ, & Tegeus tribachus est: Tegæus Pæan tertius. *Fauens,* Pro volens & per hoc propitiis, Fauere enim veteres etiam velle dixerunt. Ennius, *Matrone maros complens spectare fauentes,* nonnunquam fauere & pro tacere ponitur, vt idem in Enniis, ** ore fauentes:* Et Virgilius in quinto, *Ore fauete omnes.* *Oleæque Minerva inuentrix.* Eo tempore quo aduersum Neptunum de nomine ciuitatis contendit, quod iam supradictum est, cui fabulæ hoc additur, quod postquam Minerva inuenta oleæ
- B** Neptunum vicerit, indignè ferens Alifotheus Neptuni filius oleas cepit excidere, cui, dum hoc facit, ferrum de manubrio decidit, & ei caput amputauit: Neptunus verò dolens filij sui obitum, Martem homicidij cepit arguere: inde effectum est vt Mars & Neptunus de hac re iudicium apud Athenas experirentur, vnde locus vbi Iudices sederunt areopagos, Iudices Atheniensium, Areopagitæ appellantur. *Vnctique puer monstrator aratri.* Alij Triptoleum, alij Osyrim volunt, quod magis verum est, vt dicit Propertius vel Tibullus. Nam Triptolemus frumenta diuisit. Quod munus ei Ceres dedit propter humanitatem patris Icarj, qui eam, cum Proserpinam captam in coniugium à Plutone quæreret, in Attica suscepit hospitio. Alij talem de hoc Triptolemo fabulam tradunt: Ceres cum Proserpinam filiam quæreret ad Eleusinum regem deuenit, cuius vxor Cyntinia puerum Triptoleum pepererat, seque nutricem pueri reddere interdum cum lacte diuino alebat, noctu in ignem clam obruebat. Itaque præterquam solebant mortales crescebat. Id sic fieri cum pater admiraretur, nocturno tempore obseruauit, cum Ceres veller puerum in cinere & in igne abscondere: Pater exclamauit, illa irata Eleusinum exanimauit. Triptolemo alumno suo æternum beneficium dedit. Nam ad fruges portandas currum draconibus iunxit, deditque ei, quibus ille vestus orbem terrarum frugibus obseruit, quem postquam domum rediit cum Cephalus rex interficere voluisset, per cognita iussa Cereris Triptolemo regnum tradidit, qui accepto regno oppidum constituit, & ex patris nomine Eleusinum nominauit, Cererisque sacra primus instituit, quæ *δερμα δόξα*, Græcè dicuntur. Varro de scenicis originibus, vel Scauro, Triptoleum dicit Nigidius feræ barbaricæ sub virginis signo * arator, quem Oronæ Ægyptij vocant, quod Oron Osyridis filium ab hoc educatum dicunt. Ergo Osyris significatur. vt, *ορονηδουος* *δερμα δόξα*, vel Epimenides, qui postea Buzyges dictus est secundum Aristotelem. *Es teneram ab radice ferens Syluanus.* c. Syluanus deus est sylvarum. Hic amauit puerum Cyparissum nomine, qui habebat mansuetissimam ceruam. Hanc cum Syluanus nescius occidisset, puer extinctus dolore, quem amator deus in cupressum arbo: em eius nominis vertit, quam pro solatio portare dicitur. Sanè in Bucolicis alium illi habitum dedit, Venit & agresti capitis Syluanus honore, quidam Syluanum primum instituisse plantationes dicunt. Ideo tenera ab radice poetam dixisse, An ab radice tenera, quia cæsa cupressus dicitur non renasci, idem inualida, an ab radice tenens? *Diique, deæque omnes.* Post specialem inuocationem, transit ad generalitatem: ne quod numen prætereat. More Pontificum per quos ritu veteri in omnibus sacris post speciales deos, quos ad ipsum sacrum quod fiebat, necesse erat inuocari, generaliter omnia numina inuocabantur. *Studium quibus arua tuendi,* nomina hæc numinum in Indigitamentis inueniuntur, id est in libris pontificalibus: qui & nomina deorum & rationem ipsorum numinum continent: quæ etiam Varro dicit. Nam (vt supra diximus) nomina numinibus ex officis constat imposita. Verbi causa, vt ab occatione, deus Occator dicitur: à Sarritione, deus Sarritor: à stercoreatione, Stercilinius: à satione, Sator, Fabius Pictor hos deos enumerat quos inuocat Flamen sacrum Cereale faciens telluri & Ceteri, veruatore, Reparatore, Inporcitore, Infitore, Obaratore, Occatore, Sarritore, Subruncinatore, Messore, Conuectore, Conditore, Promitore. *Tueri* pro tuendi, aut tuendorum. *Quique nouas alitis.* Id est omnes qui hoc potestis. *Non nullo semine.* Id est aliquo, & hoc dicit, Qui à nobis facta semina vestris feminibus alitis. Semina autem dicit deorum cæli temperiem, pluuias, teporem: Vel *Non nullo semine* ab hominibus scilicet iacto, vt quippe solo natura subest. Seu rorem. *Satis* Segetibus. vt, Sata lata, boiūque labores. *Largo* autem cælo demittitis imbrem, per hæc aquam & terram significari vult.
- Tuque adeo, quem mox qua sint habitura deorum
Concilia, incertum est: urbeisne inuisere Cesar
Terrarūque velis curam, & te maximus orbis
Aurhorum frugum, tempestatūque potentem
Accipiat: cingens materna tempora myrto:*

*An deus immensi venias maris: ac tua nauta
 Numina sola colant: tibi seruiat ultima Thule:
 Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.
 An ne nouum tardis Hydus: e mensibus addas:
 Quà locus Erigonon inter, chelâsque sequentes
 Panditur: ipse tibi iam brachia contrahit ardens
 Scorpius, & cæli iusta plus parte relinquit.
 Quicquid eris (nam te nec sperent tartara regem
 Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
 Quanus Elysios miretur Græcia campos:
 Nec repetita sequi curet Proserpinam matrem)
 Da facilem cursum: atque audacibus annue coeptis:
 Ignarusque via mecum miseratus agrestes
 Ingredere & votis iam nunc assuesce vocari.*

*Tæque adeo quem mox que sint habitura deorum Concilia incertum est. Adeo hic præcipue: quidam adeo abundare putant antiqua figura, vt, omne adeo genus in terris. Et iam adulatio ad Augustum quem inter deos inuocat. Nec totum tamen dandum est adulationi, sed & veritati, nam cum omnes Imperatores post mortem sint inter deos relati, Augustus viuus diuinis honores emeruit, quod etiam Horat. testatur dicens, *Præsentis tibi maturos largimur honores: Iurâdasque tuum per nomen ponimus aras.* Vnde malè quidam culpant Virgilium, dicentes eum auaritate laudandicum interitum Augusto optasse: cum ad rem, quæ tunc fiebat, respexerit. *Mox*, possumus tamen pro post accipere: Horatius, *Mox datura Progeniem, vniustorem.* Id est postea. *Potest & Mox* ad vitæ humanæ breuitatem referri. Nam ipse ait in decimo, *Phæbe diu (res si qua diu mortalibus vlla est) Viximus.* Sanè sciendum mirè eum laudasse, quod ait, *Quem mox quæ sint habitura deorum Concilia incertum est.* Id est, nondum scimus quis deus esse velis. nam deum fieri maximum est. in potestate habere quis deus velis fieri: plus esse quàm maximum constat. *Vrbis ne inuisere Cæsar.* Tradidit vtrum velis terrarum, an maris, an cæli imperium possidere. *Es se maximus orbis.* Vtrumque te pro Ioue coli velis. *Auforum frugum.* Qui frugibus & cæteris rebus originem præstes. *Tempestat, longue potensem.* Aut bonarum tempestatum: vt, Vnde hæc tam clara repente Tempestat? Aut tempestatum ait temporum: sicut vbiq; Sallustius *Materna myrro.* Quæ in honorem est Veneris, à qua Augustus ducit per Caium Cæsarem. *An deus i. v. m.* Id est, an pro Neptuno coli te velis & immensi maris, cuius mensura non potest comprehendi. *Venias autem aliquanti pro sis accipiunt, ac si Græcè diceret *ἰσθα* siue *ἰσθα*, ire veteres pro esse dicebant. *Numina sola colant.* Sola magna, præcipua, Id est, supra alios deos marinos quasi melior sit futurus & Neptuno & cæteris diis marinis. *Thule.* Insula est Oceani inter septentrionalem & occidentalem plagam, vltra Britanniam, iuxta Orchadas, & Hiberniam in hæc Tile cum sol in Cancro est, dies continuus sine noctibus esse dicitur. Præterea miracula de hac insula feruntur, sicut apud Græcos Ctesias & Diogenes, apud Latinos Sammonicus dicit. *Tethys emat o. v.* Tethys est vxor Oceani, nympharum mater. Quod autem ait *emat*, ad antiquum nuptiarum pertinet ritum, quo se maritus & vxor inuicem emebat, sicut habemus in iure. Tribus enim modis apud veteres nuptiæ fiebant, vsu, si, verbi gratia, mulier anno vno cum viro licet sine legibus fuisset: farre, cum per Pontif. Max. & Dialem Flaminem per fruges & molam salfam coniungebantur, vnde confarreatio appellabatur, ex quibus nuptiis patrimi & matrimi nascebantur, coemptione verò atque in manum conuentione, cum illa in filia locum, maritus in patris veniebat, vt si quis prior fuisset defunctus locum hæreditatis iustum alteri faceret, & bene, *Seruiat*, quia quæcunque in manu conuenerat, omnia protinus quæ doti dicebantur, marito seruiant, hanc Tethys. Cic. in Timæo Salaciam dicit, generum verò pro marito positum multi accipiunt, iuxta Saffo quæ in lib. qui scribitur epithalami ait, *χαίρει νύμφα, χαίρει κούρη* sic & Pind. *ἔν τῆς ἰσθα*. *Tardis Hydus t. m. a.* Id est æstiuus. Vel quia optat vt diu viuat, vel quia Virgo & Libra *ἰσθα*, id est tardè orientia dicuntur. Et Tardis, an quia aureo sæculo longiores dies dicuntur fuisse, an post multos tardosque mentes vt deus fiat, an id: Aut incipient magni procedere menses, per hunc magni? *Qua locus E. i. c. f.* Ægyptij duodecim esse asserunt signa. Chaldæi verò vndecim. Nam scorpium & libram vnum signum accipiunt. Chelæ enim scorpij libram faciunt. Item Chaldæi volunt æquales esse partes in omnibus signis, sed pro qualitate sui, aliud signum xx, aliud xxx, habere: cum Ægyptij tricenae esse partes in omnibus velint. Modò ergo secundum Chaldæos locutus est, dicens posse eum habere**

- A** bere locum inter scorpionem & virginem. nam Erigone ipsa est virgo. Sciendum deinde est voluisse maiores in his signis esse deorum domicilia: vt Solis est Leo, Lunæ verò Cancer. Cæterorum verò quinque planetarum bina sunt signa: prout se ratio syderum sequitur. Nam primus circulus à terra; Lunæ est, secundus Mercurij, tertius Veneris, quartus Solis, quintus Martis, sextus Iouis, Saturni vltimus. Sed remotis Sole & Luna, quorum sunt domicilia Leo & Cancer: hi quinque ordine quo eorum sunt circuli, bina possident signa, vnum à sequentibus, & vnum à superioribus: vt Mercurij sint Virgo & Gemini: Veneris, Libra & Taurus: Martis, Scorpium & aries: Iouis, Sagittarius & Pisces: Saturni, Capricornus & Aquarius. Vnde per hæc loca syderum, Augustum & fortem propter Scorpionem, idest Martis domicilium, & iustum propter Libram: & prudentem propter vicinam Virginem, idest Mercurij domicilium fore significat. Vel certè idè inter Scorpionis brachia, quæ sunt Libra, & Erygonem, quæ est Virgo, quia
- B** Libra æquitas, Virgo Iustitia, Sanè hæc Erygone Icarj filia fuit, tantæ pietatis in patrem, vt cū eum vidisset mortuum, omni se luctu ac mœtore conficeret, ob quam rem misericordia deorum inter signa locum virginis sub Iustitiæ vocabulo iussa est obtinere. Chelæ autem sequentes ideo ait, quia sicut dictum est ipsæ sunt Libra. Bene autem Augusto inter Virginem & Scorpionem, idest inter iustitiam & virtutem, locum tribuit. Nam Chelæ, Scorpj brachia sunt, quæ sexaginta partes in cælo sunt: solum fore significat. *Panditur ipse tibi.* Ordo est, Quà locus ipse tibi panditur. Tibi autem, in tuum honorem & gratiam. *Ipsæ autem, vltro sua sponse, Ipse tibi.* Hic distinguitur, nisi dixeris, Ipse tibi, tum brachia contrahit ardens Scorpium, * bene optantis, verba maledictum comprehendisse videantur. *Tam brachia c. a. s.* Ideo Augusto merito iuxta Scorpionem locum adsignat, quia sydus hoc supra Romam positum creditur. Varro tamen ait se legisse Empedotim. *cuidam Syracusano à quadam potestate diuina mortalem aspectum detertum, eumque inter cætera tres portas vidisse, trêsq; vias. Vnam ad signum Scorpionis, quæ Hercules ad deos ipse diceretur: alteram per limitem, qui est inter Leonem & Cancrum: Tertiam esse inter Aquarium & Pisces: Argutè itaque eam viam & sedem tribuit Augusto forti Imperatori, quam habuit deus fortis. *Ardens Scorpium.* Ardens ad illud refertur, quia Martis est domicilium: nam Scorpj tempus frigidum est, quippe cuius Nouember mensis est. Vel *ardens* ad virus eius, vel ad cupiditatem Augusti recipiendi. *Iusta plus pario.* Secundum Chaldaeos qui Scorpionem dicunt spatium duorum signorum tenere. Ergo & loci spatio te inuitat. *Quicquid eris.* Ordo est, Quicquid eris, da facilem cursum. Cætera enim per parenthesin dicta sunt. *Nec sperens tartara regem.* Nec sperent dixit, quasi beneficium de quocunq; venerit. Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido. Allegorice dicit illum nec debere mori velle, nec posse. Diram autem pro magna vel vehemens. *Quamuis Elyfios in G. c.* Licet præferantur inferi à Græcis Poetis. *Nec repetita, a. p. m.* Ceres cum raptam à Plutone Proserpinam filiam diæ qua sisset, tandem aliquando eam esse apud inferos comperit: pro qua re cum Iouis implorasset auxilium, ille respondit posse eam reuerti si nil apud inferos gustauisset. Illa autem tam Punici mali in Elyfio grana gustauerat: quam rem Alcalaphus Stygis filius prodidit. Vnde Proserpina ad superos remeare non potuit. Hinc ait Lucanus, *Quæ te desinat Acinea dapes.* Quam necessitatem modo Virgilius Proserpinæ tribuit voluntati. Sanè Ceres à Ioue postea meruisse dicitur vt Proserpina sex esset cum matre mensibus, sex cum marito: quod ideo fingitur, quia Proserpina ipsa est quæ & Luna, quæ toto anno sex mensibus crescit, sex deficit, scilicet per singulos menses quindenis diebus: vt crescens apud superos, deficiens apud inferos esse videatur: & sequitur & *Proserpina matrem* ad admirationem Elyfiorum posuit, quod matri prælati sunt. *Da facilem cursum.* Mco scilicet poemati. *Atque audacibus a. c.* Verècundè suas vires extenuat, & commendat operis difficultatem dicendo *Audacibus, Ignarisque viae mecum miseratus agrestes Ingredere.* Aut mecum viae (id est rationis) aut artis ignaros miseratus rusticos iuuat, aut mecum ignaros intelligas: aut rusticis ignaris faue mecum, idest quibus etiam ego his scriptis plurimum collaturus sum: aut mecum ignaros agricolis miserare: aut eis mecum faue. *Et votis iam nunc assuesce vocari.* Id est viuis adhuc. Nam (vt diximus) Augustus viuis diuinis honores meruit.

F Vere nouo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba soluit,
Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet auari
Agricola, bis qua solem, bis frigora sensit:
Illius immensa ruperunt horrea messes.

Vere nouo gelidus canis cum montibus humor Liqueitur. Nouum multa significat, nam & recens ali-
 quid nouum dicitur, ut ipse ait, *Et mihi non æstate nouum, idest recens: nouum dicitur &*
 magnum, ut Pollio & ipse facit noua carmina; modò autem Nouum Ver ideo ait, quia anni
 initium mensis est Martius. Et sciendum decem tantum menses fuisse apud maiores. Martium
 autem anni principium habere voluerunt, propter Matrem suæ gentis auctorem, quod multis
 firmatur auctoribus. Nigidius in sphaera Græcica, nouum annum æquinoctium Vernale me-
 morat. Varto epistoliarum quæstionum, *Inter mensem Februarium qui tunc esset extremus, & inter*
calendas Martias quæ tunc erant prime. Atta, annum nouum voluerunt esse primum mensem Martium.
 Et alibi, *Maiores Martium primum habuerunt.* Aprilis verò dictus est, quasi terras tepore aperies.
 Maius à Maia Iunius à Iunone, quamquam alij à maioribus & iunioribus hos duos menses
 fuerat esse nominatos. Nam antea populus Rom. in centurias iuniorum & seniorum diuisus
 fuerat Reliqui iam à numero nominabantur, Quintilis, Sextilis, September, October, Nouem-
 ber, December, & hi erant tantum decem menses. Duo verò, propter rationem signorum anni,
 intercalabantur, qui postea à Iano & à Februo nominati sunt. Februus autem est Ditis pater:
 cui eo mense sacrificabatur. Quintilis & Sextilis mutati sunt postea in honorem Julij Cæsaris
 & Augusti. Vnde sunt Iulius & Augustus, Sic Ouidius in Fastis. Ergo *Vere nouo*, & anni initio
 accipiamus, & prima parte Veris. Nam anni quatuor sunt tempora diuisa in ternos menses: qui
 ipsorum temporum talem faciunt discretionem: ut priore mense Ver nouum dicatur: secundo
 adultum: tertio, præceps. Sicut etiam Sallustius dicit, *vbique noua ætas, adulta præceps.* Sic Au-
 tumnus nouus, adultus, præceps. Item Hyems, noua, adulta, præceps vel extrema. Vnde est, Ex-
 tremæ sub casum hyemis. Sanè sciendum Xenophontem scripsisse vnum librum Oeconomi-
 cum: cuius pars vltima agriculturam continet: de qua parte, multa ad suum hoc opus Virgilius
 transtulit, sicut etiam de Georgicis Magonis Afrî, Catonis, Varronis, Ciceronis quoque libro
 tertio Oeconomicorum, qui agriculturam continent. Nam primus præcepta habet quemad-
 modum debeat materfamilias domi agere: secundum quemadmodum foris paterfamilias. Illud
 quoque sciendum est in his libris non esse obscuritatem in quæstionibus, sicut in Æneide, nisi
 in paucis admodum locis. Sed in hoc tantam esse difficultatem vt res positas intelligamus: id
 est *vt res ager*, sicut hac prima quoque eius præcepta significant, Nam hoc dicit agrum fertilem,
 idest pinguem & herbosum, bis debere arari: semel verno tempore, vt & herbæ adhuc teneræ &
 sine femine auellantur: & æstatis calore, vt superfluum humor siccetur, vel glebarum putrefiat
 durities: & semel Autumnali arandum cum seminibus. Agrum verò tenuem & sterilem Au-
 tumnali tantum tempore arandum: ne si etiam Verno araueris, exiguus eius humor siccetur
 æstate. *Canis montibus, albis ex niue. Liqueitur.* Liqueor cum nomen est *Li* breuis est: cum ad verbū
 venerit, producitur: vt liquor, liqueris, liquitur: nam mutauit naturam: sicut homo, humus, hu,
 breuis est: humanis producitur. Item *itur*, *i* producitur: *iturus* corripitur. *Liqueitur* Autem de-
 fluit resoluitur. Et *zephyro putris se gleba resoluit.* Quo tempore Fauonij flatu arua laxantur,
 quæ fuerant præclua frigoribus. Ipse alibi, *Rura gelu tunc claudit hyems.* Putres autem gle-
 bas, solubiles quas tepor efficit & aratrum. *Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro Ingemere.*
 Aliud pendet ex alio: nam altius impressum aratrum boues cogit in gemitum: quod genus a-
 rationis, pingui conuenit terræ: nam è contrario paulò post de infœcunda terra dicitur est,
 Tenui fat erit suspendere sulco. *Mibi autem, aut vacat: Cicero, Qui mihi accubantes in conuiuiis.*
 Aut *mibi*, id est rustica amanti terras. Et *taurum* bouem fortissimum accipimus: nam tauri diffi-
 cile ad aratra iunguntur. *Aterius splendescere vomer.* Lucretius, *Occulto decrescit vomer in aruo.* quod
 euenire frequenti aratione nouimus, vt & splendidior fiat & teratur. Cato in oratione ad fi-
 lium *Vir bonus est, Mi fili colendi perius, cuius ferramenta splendent.* Dicimus autem & hic vomer, &
 hic vomis: sed ab vtroque, huius vomeris facit. *Illæ seges demum.* Seget modo terra, vt nec, pecori
 oportuna seges. *Demum, nouissimè, Verè specialiter.* *Vosis respondet* Immane quod ait *vosis*,
 nam plerumque plus optamus quàm speramus posse contingere. *Respondit* aut satisfaciet aut
 consentiet: vt, *Dictis respondent cætera matris.* *Auari*, idest, quamuis auari, & plus est quam
 si dixisset parci. Nigidius. *Quia qui parciore est, suo contentus est, quod auarus non facit: Bis que solem, bis*
frigora sensit. Quæ bis & dierum calorem; & noctium senserit frigora. Per quod duplicem ostē-
 dit arationem, Vernalem & Autumnalem. nec enim ad tempora æstatis vel hyemis referre
 possumus quod ait, *Bis solem, bis frigora*: quia non sunt in Italia in vno anno duæ æstates, &
 duæ hyemes: sicut geometriæ dicunt esse in quadam parte Indiæ in insula Taprobane. aut si-
 cut quidam dicunt, ideo bis, vt semel cum fructibus, semel vacua solem & frigus perpeffa ac-
 cipiamus. *Immensè, Infinitè.* *Rasperunt horrea.* Plus est quàm si diceret impleuerunt, hoc est vt
 non habeat vbi reponat.

Ac prius, ignotum ferro quàm scindimus aqnor,

Ventos

A
*Ventos, & varium caeli praediscere morem
 Cura sit: ac patrios cultusque, habitusque locorum:
 Et quid quaeque ferat regio, & quid quaeque recuset
 Hic segetes, illic veniunt felicitus vna:
 Arborei fetus alibi: atque iniussa virescunt
 Gramina, nonne vides, croceos ut Tmolus odores:
 India mittit ebur, molles sua tura Sabæi:
 At Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
 Castorea, Eliadum palmas Epiros equarum?*

B
Ac prius ignotum ferro quam scindimus æquor. Id est ante quàm faciamus veruactum, Si autem non immentum, sed ignotum legeris, nobis ignotum significat. Æquor autem modò terram accipe, ab æqualitate dictum. . . . tam, vt præcipitèmq; Daren ardens agit æquore toto. Vnde & maria, æquora dicunt. Ventos. Quia diuersis locis diuersi prævalent venti. Et hoc dicit, Debes scire, ager cui vento subiaceat. Varium caeli prædicere morem. Id est aeris, Lucretius, in hoc caelo qui dicitur aer. Et hoc dicit, Debes etiam caeli qualitatem nosse, vtrum pluuiis gaudeat, an tepore, vel frigore. Patrios cultusque, habitusque locorum. Duas res dicit, Sciendum est, ager & quemadmodum à maioribus cultus sit, & quid melius ferre consueuerit, nam habitus locorum, possibilitates vel naturas accipiamus, quas Græci τὰ ἴζη dicunt. Alij patrios naturales exponunt. Veniunt. Crescunt, vt, Et pulchro veniens in corpore virtus, vel proueniunt. Arborei fetus alibi. Id est pomæ. Et arboreum aliqui duobus modis. . . . accipiunt. Aliter enim in Æneide de telo, ingens arboreum. Cornificius, vt folia que frugibus arboreis tegmina gignuntur. Atque iniussa virescunt gramina. Bene iniussa: nam frumenta studio iussa nascuntur. Vnde est, Atque imperat aruis. Et nunc hic vinum alibi deest, vt fiat, Atque alibi iniussa virescunt gramina. Nonne vides. Aut Mæcenati dicit aut rustico & argumentatur, quasi hoc dicens, Si vna prouincia ferre non potest omnia: quanto magis vnus ager? Tmolus. Mons Ciliciæ, in quo nascitur crocum præcipue: nam loca commemorat, vbi plus prouenit & melius aliquid. Nam crocum & in Africa nascitur, sed non tale, nec tantum, quantum, vel quale in Cilicia. Sed Tmolus est mons etiam Lydia, circa oppidum Tardis, qui diuersis floribus abundat. vnde multi de Tmolo croceos odores similes croco accipiunt; alij non dixisse eum crocum apud Tmolum nasci, sed vinum Tmoliceum crocei odoris. nam & crocum in Cilicia apud Corycum Sallustius meminit. India mittit ebur. Et in Africa fuerunt elephanti, sed maiores in India. Hinc est quod ait Terentius, Elephantis quem Indici præfecerat. Id est maximis. Et India mittit quasi pendit. Molles sua tura Sabæi, Sabæi populi sunt iuxta Syriam & Arabiam: dicti Sabæi dicitur Ἰσβαῖ, quod apud eos tus nascitur, quo deos placamus. Molles autem ideo ait, vel quod sub aere elementiore sunt. (Nam vt ait Lucanus, Quidquid ad Eoos tractus munâque teporem Labitur, emollit gentes clem. nia caeli) aut certe quia Alexander Macedo dicitur obscænos omnes ab exercitu suo segregatos, illic condidisse. Sanè tus modò sine aspiratione dicimus: nam antiqui thus dicebant Ἰσβαῖ, quod diis placuit: tura enim à tondendo dicta esse voluerunt, à globis tonsis: cum quibus dicitur fluens de arboribus coalescere. Alij Sabæos Arabas. . . . clonos Ægyptiorum ex effæminatis collectos ab de Arabia illuc deductos; vel ideo molles quòd fæmineos cultus vestesque gerunt. At chalybes nudi ferrum. Subauditur vbique mittunt. Chalybes populi sunt apud quos nascitur ferrum. Vnde abusuè dicitur chalybs, ipsa materies: vt, Vulnificusque chalybs. Nudi autem, aut apud quos arbores non sunt: aut verè nudi, propter ferri cædendi studium. Nam legimus, Brontesque, teropésque & nudus membra Pyragmon. Virosaque Pontus castorea. Fibri, canes sunt Pontici: quorum testes apti sunt medicaminibus, propter quos vbi se requiri senserunt, eos fecant. De his Cicero, Redimunt se ea parte corporis propter quam maxime expetuntur. Iuuenalis, Qui se eunuchum ipse facit, cupiens euadere danno Testiculi. Castores autem à castrando dicti sunt. Virosa autem aut fortia, aut certè venenata. Nam licet sint multis remedio, tamen prægnantes eorum odore abiiciunt & egerunt partum. Et virosa dicta ab eo quod est virus. Alij fortia accipiunt, à viribus. Eliadum palmas Epiros equarum. Hypallage est: nam hæc dicit, Epiros creat equas optimas, quæ apud Elidem palmas merentur in Iouis Olympici curuli certamine. Sanè Epiros Græcè profertur: vnde etiam è habet accentum. Nam si Latium esset, epiros, epiros, Pi haberet, quia longa est. Nec mireris equas currere, nam, vt dicit Plinius, velociore sunt ideo quòd in cursu vrinam faciunt.

Continuò hinc leges, æternæque fœdera certis

Imposuit natura locis, quo tempore primam
 Deucalion vacuum lapides iactavit in orbem:
 Vnde homines nati, durum genus, ergo age terra
 Pingue solum primis ex templo à mensibus anni
 Fortes inuertant tauri: glebasque iacentes
 Puluerulenta coquat maturis solibus aestas.
 At si non fuerit tellus fecunda: sub ipsum
 Arcturum, tenui sicut erit suspendere sulco.
 Illic, officiant lætis ne frugibus herba:
 Hic, sterilem exiguus ne deserat humor arenam.

Continuò has leges. Iugiter, in æternum, ad perpetuum: sicut sequentia indicant, nam d' Arctus est, Aeternaque foedera. Deucalion vacuum lapides iactavit in orbem. Iam transit ad fabulam: & poetice dicit, Ista tum primùm statuta, quæ ab initio mundi constat fuisse. Vnde homines nati durum genus. Expressit τὸ εὖν, id est causatiuum. Nam & Græcè populi τὰσι dicuntur à lapidibus. τὰσι enim lapides dicuntur. Ergo age terre pingue solum. Iam redit ad causam. Primus ex templo à mensibus anni. Hoc est quod dixit, Vere nouo: Ex templo, induxit, & reposuit. Puluerulenta coquat maturis solibus aestas. Quæ glebas soluit in puluerem. Et reddit causam cur hoc debet fieri. Maturis autem solibus, id est, vehementer feruidis, magnis. Ipsius manu adiectum maturis solibus. Sub ipsum Arcturum. Id est autumnali tempore, quo Arcturus oritur. Et sciendum quod sub præpositio, quando tempus significat, accusatiuo gaudet: ut hoc loco Sub arcturum, id est circa arcturum. Item, Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese. Et sub noctem cura recurrit. Et item, sub lucem exportant calathis. Hoc autem est tum cum iam puluere com. . . . Arcturus enim pluuiarum & tempestatum sydus est. Arcturus autem idem arctosylax, quia post vrsæ caudam locatus sit. Item Bootes, quod boues cum plauistro agat: alij Archadem fuisse filium Callisthonis & Iouis dicunt: qui cum matrem in figuram vrsæ ira Iunonis transfiguraram vellet occidere, ambo à Ioue in cælum esse translatos, illos Arcturus, illa Helice dicta. Alij Icarum hunc volunt esse: qui à pastoribus, quos vino tunc primum reperto ebrios fecerat, veluti dato veneno occisus esse. * Manu adiecti sunt deletis duobus, quorum alter totus legi. . . . potuit, Iphis sufficiant segetes ne frugibus illic: ex altero hoc tantum, ne deserat humor arenam. Tenui suspendere, pro tenuite: suspendere. Illic, in terra scilicet pingui. Officiant, noceant, obstant. Herbe quæ internata segetem lædunt. Hic, In sterili, & tenui, & infœcunda. Quia si pressius aratur, terra tenusor, humor ad inferiora desiderat, & sapor. . . . bunt: & hoc est quod supra diximus, omnia præcepta quæ commemorat, ad illud pertinent quod ait, Quid faciat lætas segetes. Sterilem exiguus. . . . pro ociosum, ut interdum lentus. . . . cessans, ut, segnisque secundo defluit amne. Arenam. Aridam terram, quæ est sicut arena.

Alternis idem tonsas cessare nouales,
 Et segnem patiêre sicut aurescere campum.
 Aut ibi slaua seres mutato sidere farras,
 Vnde prius latum siliqua quassante legumen,
 Aut tenues foetus vicia tristisque lupini
 Sustuleris fragiles calamos siluamque songentem.
 Vrit enim lini campum seges, vrit auena:
 Vrit letheo perfusa papauera somno.
 Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
 Ne saturare fimo pingui pudeat sola, nève
 Effretos cinerem immundum iactare per agros:
 Sic quoque mutatis requiescunt foetibus arua.
 Nec nulla interea est inarata gratia terra.

Alternis, id est alternatim. Idem scilicet agricola. Tonsas nouales. Agros messos. Dicimus autem & has nouales & hæc noualia. Propriè nouales sunt primùm arua profcissa, & primùm segetem

- A** legetem ferentia. *Patiere. Patieris. Sicut durescere campum: Segnem cessantem. Et situ, pro otio, ut redeat in vires priores. Sanè sciendum & Ciceronem in dialogis, & ceteros philosophos tractare non quid debeat fieri, sed quid potissimum fieri. quam rem nunc Virgilius sequitur. Nam cum dicat multa remedia agrorum recreandorum, ponit præ omnibus intermissionem. Vnde eam rem frequenter iterat. *Aut tibi flaua seres mutato sydere farra. Si te terrarum cogit angustia, & non habes, ubi intermisso agro rursus seras: ibi frumenta seras, vnde legumina saltulisti. Aut si tibi est opus frumento, stercora sparge, & cinerem: vel incende stipulas. sydere. Modò anno. Lætum legumen. Fertile. Et lætus prout res fuerit accipimus: ut lætus homo, id est hilaris. lætum pecus, id est pingue. lætum legumen, ut diximus, fertile: & sic in reliquis. *Siliqua. Theca leguminis. Quassante. Id est quassa. Legumen. Legumen dicitur quod manu legitur, nec sectionem requirit. Frumenta verò sunt omnia quæ ex se emittunt aristas. Nam quòd supra ait *Farra, frumenta accipimus: species est enim pro genere. Siliqua. Folliculo intra quem legumina nascuntur. Quassante. quæ sonet cum quassatur. Cælitius, Si quassante capite tristes incedunt. Plautus, Caputibus quassantibus. Far enim propriè genus est frumenti optimi. Dicitur frumentum à frumine, quod est gulæ prominens pars. *Aut tenuis satius vicia. Mirè ait *tenuis: nam vicia vix ad triplicem peruenit fructum, cum alia legumina prouentum habeant fecundissimum & fertilem. Fætus verò gi... vel fructus ut inscitur vero & fœtum... *Tristisque lupini. Amari: cum in gustu sit amarum triste. nam incoctus amarus est. Ennius, *Neque ill... triste queriat sinapi: nonnulli propriè calamos lupinorum, alas dici putant, ut *Ælius, *Ala ex lupino: furculi sine foliis. Cato in originibus, *Ala ex lupino luginum... tamen Varro de lingua Latina alam culmum fabæ dicit. ... *Vris enim lini campum. *ges. Bene excerpit hæc tria linum, auenas, papauer: & dicit post hæc, frumenta serenda non esse. nam licet manu legantur, & sint inter legumina: viribus tamen frumentis exquantur. Cælius libro tertio seri auenam ostendit, sed videtur poëta velut interrogatus, cur linum & quæ sequuntur dicit non feri debere, respondisse, vrit enim: quæ enim causalis coniunctio est. *Letheo persusa papauera somno. Plena obliuionis. Nam Ceres, Ioue admonente, dicitur cibo papaueris, orbitatis oblita (& re vera papauer gignit soporem) cum iam Proserpinam raptam à Plutone ex inferno recipere non potuisset. *Alternis facilis labor. Redit rursus ad præceptum quod scit esse præcipuum, Id est, ad intermissionem. *Alternis Intermissis: subaudi agris. *Facilis. Vtilis. Ne. Pro non. *Salutare. Recreare & reparare. *Pingui simo. Vel humido, vel fertili. *Sola. Terras. *Effatos per agros. Continua fertilitate lassatos: sicut etiam frequenti partu effæta dicitur mulier. *Cinere immundum. Ad discretionem illius quo vtuntur puellæ: de quibus cineribus in Bucolicis, Fer cineres Amarylli foras. *Mutatis satibus. Ut omni anno proferunt, sed diuersa: nam eadem ferre semper nõ possunt, nisi intermittant. *Requiescant satibus arua. Non etiam roborantur: quod intermissio efficit arationis: quam rem rursus repetit dicendo, *Nec nulla interea est inarata gratia terre, id est, maxima. Nam Liptotes figura est, id est maxima & præcipua: ut, Munera nec sperno, *Inarata. Non satæ. vnde est illud, *Alternis idem tonfas cessare nouales. Alij inarata accipiunt, quæ est pabulo pecoribus.***************************

*Sape etiam steriles incendere proficit agros:
Atque leuem stipulam crepitantibus vrere flammis:
Sive inde occultas vires, & pabula terra
Pingua concipiunt: sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exodat inutilis humor.
Sen plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta nouas, veniat quæ succus in herbas,
Seu durat magis, & venas astringit hiantes:
Ne tenuis pluuia, rapidæve potentia solis
Acrior, aut Borea penetrabile frigus adurat.*

- F** *Incendere proficit agros. Non agros, sed ea quæ in agris sunt, id est stipulas vel quisquillas: hoc est purgamenta terrarum, & alia inutilia concremare. Nam ut videmus si in agris qui incendendi sunt, desunt stipulæ, aliunde illuc nutrimenta portantur incendiij Alij non sæpe profuit, sed sæpe incendere accipiunt. *Atque leuem stipulam c. v. fl. in *basone poetica, vel superflua verbi repetitio. Nam stipula per se leuitatem significat, vnde leuem stipulam vocamus. *Crepitantibus verò sonantibus. Sive inde occultas vires. Inde, Id est ex igni: occultas autem, arcana quadam ratione calatas. In hoc autem sensu sequitur Heracliti opinionem, qui dicit omnia****

ex igne procreari: quem nunc terris alimenta præbere commemorat. *Visum*. Quod fecunditatem impedit. *Exulas inuisilis humor*. Nouè locutus est. Nam non ipse humor, sed terra defudat, vnde exudat pro exudatur accipimus, potest ergo exudare & quod emittitur, & quod emittit, accipi. *Cæca relaxat spiramenta*. Breues cauernas, per quas sudor emanat, quæ tenuitate sui non possunt videri: ergo occulta & latentia. *Nouas*, quæ ante non fuerant. *Relaxat*. Aperit. *Que*. Pro quæ. *Durat*. actiuum est hic. Dicimus enim & duro & duror: duro neutraliter, & dureo, *Hiansis*. Apertas & patentes. *Ne tenues pluuie*. Aut lentæ & penetrabiles: aut epitheton est aquarum. Aquæ enim naturaliter tenues sunt. sic alibi, Aut in aquas tenues delapsus abibit. Alij tenues, inutiles, ieiunæ, macræ, quib. contrarium pingues, vt est, tonuis vbi argilla. *Acrior*. pro acris, vt iam senior. *Aut boreæ penetrabile frigus*. Quod omnia penetrat. *Adurat*. Adurat & ad solem & ad frigus pertinet: nam vno sermone duo diuersa conclusit, quæ tamen vnum effectum habent. nam & frigoris finis, est caloris initium: & summus calor, frigoris est principium. Vnde quasi vnus effectus est & frigoris & caloris. hoc est Græci dicunt *ἀνεστίνθη ἡ ἡμέρα*.

Q Multum adeo, rastris glebas qui frangit inertes
 Vimineasque trahit crates, inuat aruatque illum
 Flaua Ceres alto nequicquam spectat Olympo:
 Et qui proficisso quæ suscitât equore terga,
 Rursus in obliquum verso prorumpit aratro,
 Exercetque frequens tellurem, atque imperat aruis,
 Humida solstitia, atque hyemes orate serenas
 Agricola. hyberno lætissima puluere sarras,
 Lætus ager. nullo tantum se Mæxia cultu
 Lactat: & ipsa suas mirantur Gargara messes.

Multum adeo. Ordo, multum adeo inuat arua. *Rastris*. Et hos rastris dicimus, & hæc rastra. legimus enim, *At istos rastris interea depono* in Terentio: Item, *Rastraque & incurui seuum rubue- re ligones*. Et rastra dicta, quod terram radant. *Glebas inertes*. Pigras, nihil creates. Et transit ad aliud præceptum. *Vimineasque trahit crates*. Ad agtorum scilicet exæquationem quam rustici Lypicem vocant. *Inuat*. Vel adiuvat, vel quasi delectat. Et hic transit ad aliud præceptum. *Flaua ceres*. Flaua dicitur propter aristarum colorem in maturitate. Alto autem Olympo, aut poëticè dictum de cælo, illi fauere Cererem, aut verè altam segetem esse, non paleis tantum inanem, sed grauem frumento, nam ideo flaua Ceres: Et Ceres nomen est quod in polysyllabis in nominatiuo singulari producit vltimam, cum in obliquis corripit. *Alto*. De alto. *Ne quicquam*. Id est, Non sine causa. Nam semper duæ negatiuæ vnam confirmatiuam faciunt. Vnde malè quidam locum illum legunt in Terent. *Pater adesi, caue ne te tristem sentias*. Si enim hoc est, dicit vide vt te tristem esse sentias. quod procedere minimè potest; sed ita legendum est, *Caue te tristem esse sentias*. Nam & *ne* & *caue* prohibentis est. *Spectat*. Respicit. *Et qui proficisso quæ sarras*. Propria voce vltus est, cum, n. primò agri arantur quando duri sunt, proficindi dicuntur, cum iterantur, obfringi, cum tertiantur, lirari. *Que suscitât equore terga*. Id est vertit, & propriè suscitât, quia iacent in exerciti, terga autem superficiem, vt Homerus, *ἰὼν τὰ γὰρ ἄρουρα*. *Que suscitât equore terga*. Id est terram quam arauerat. *Rursus in obliquum verso prorumpit aratro*. Scilicet autumnali tempore, quo iam cum seminibus aratur. Nam hoc præcipit, vt cum denuo aramus, tunc per obliquum aratra ducamus. nemo enim vno tempore bis arat. *Exercetque frequens*. Quidam exercet pro tractat accipiunt, vt, ferrum exercebant vasto c. i. a. Frequens autem pro frequenter. *At que imperat aruis*. Id est, vt tantum ferant quantum ipse desiderat. Et hoc est quod ait suprâ, *Il- la seges demum* (votis respondet auari Agricola. Alij ne liberius ferant quæ volunt, sed quod fuerit satum tradunt. *Humida solstitia, atque hyemes optate serenas Agricola*: Bene ad votum se transtulit, neque, n. rusticus aliud potest hic facere nisi optare: nam duo sunt solstitia. Vnum æstiuum, octauo kalendarum Iuliarum die: quo tempore remeare sol ad inferiores incipit circulos. Et aliud, hyemale, octauo kalend. Ianuarii die, quo tempore sol altiores incipit circulos petere. Vnde hyemalis solstij dies minimus, sicut æstiuus maximus inuenitur. Videtur ergo contrarium esse quod dicit, Optate pluuias per solstitia, & per hyemem serenitatem: cum (vt diximus) vnum æstiuum sit, & aliud hyemale solstitium. Sed sciendum modo annum in quatuor partes esse diuisum: in duo solstitia, & duo æquinoctia: vnum vernale, & aliud autumnale quæ Græci *ἰσημερινὴ* vocant. Sunt autem hæc octauo kalendarum Aprilium, & octauo kalenda-

- A** kalendarum Octobrium die, qui annus olim in duas tantum partes diuidebatur, hoc est in æstiuum, & in hyemale solstitium, & in duo hemispheria. vt intelligamus omnia eum tempora voluisse complecti. Nam hoc dicit, Optandum rusticis vt autumnali & hyemali tempore sit serenitas quæ duo tempora pro vno habebantur secundum hemicyclij rationem, vt diximus. Vernali verò, & æstiuo tempore vt sint pluuia: quæ & ipsa duo tempora pro vno erant. Tam si diligenter attendamus: poetica licentia est vsus, vt pluralem numerum pro singulari poneret nam solstitia pro solstitio, & hyemes pro hyeme posuit, dicit autem, Optanda hæc quæ per naturam non sunt: quo possit vtriusque temporis asperitas mitigari: & æstatis calor pluuiis: & frigus hyemis serenitatis tempore. Sanè quidam humida solstitia atque hiemes orare serenas, pro hiemali tantum solstitio accipiunt, hoc est ea solstitia quæ humida hiberni temporis ratione esse necesse est: nam æstatis solstitia humida esse non possunt, vt sub vna significatione dictum sit humida solstitia atque hiemes, quod ostendunt subsequencia, hiberno lætissima puluere farræ neque. n. aliquid de æstatis solstitio vel tempore memorauit. Sed verior expositio hæc habet, humida solstitia atque hiemes orate serenas Agricolæ, non quod humida esse debeant, sed humida solstitia epitheton hiemis est, & modo hoc dicit, solstitia illa quæ humida sunt naturaliter, id est hiberna. ð Agricola, & hiemes serenas orate, nisi. n. serenum cælum fuerit, nec feri poterit, nec arari, vt ipse dixit in sequenti, hiberno lætissima puluere farræ. Nisi. n. serenum fuerit, puluis è terra leuari non poterit. Ergo hoc dicit, solstitia hiberna, & non solum solstitia, id est solstitiorum sola tempora, sed omnes hiemes serenas optandas. *Hyberno puluere.* Hyberna serenitate, eo quod nimia serenitas puluerem creat. Et est carmen rusticorum antiquum, *Hyberno puluere, verno liuo, grandia farræ Camille metes.* * Camillus adulescens est. *Lætus ager.* Hyberno scilicet sereno. Quia vbi hoc contigerit ne hæc quidem loca quæ fertilia sunt, id est Mæsia, & Gargara, quæ dicitur est in sequentibus, certent cum illo prouentu. *Nullo tantum se Mæsia cultu iactat.* Constat quidem Mæsiam circa culturam esse diligentem: sed non ei cultus suus tantum prodest, quantum hyberna serenitas & humidum solstitium. Mæsia autem provincia est Thraciarum vicina Scythiæ. Mæsia verò ciuitas Phrygiæ, haud longè à Troia: quam magis debemus accipere propter Gargara montes Phrygios. Vnde apparet & in Asia esse regionem quæ Mæsia dicatur. Sanè Gargara multi auctores Græci, sicut Serenus Sammonicus tradit, altitudinem Idæ montis, & per hoc abusiue omnes summities montium Gargara appellantes, se etiam Gargara ciuitatem in radicibus Idæ montis in provincia Mæsia Asiæ, * quam Gargara abusiue pro cuiusvis rei multitudine vel copia posuerint. Ergo potest & hic sensus esse, vt sit, cum ab ea sit anni temperies, & hiems serena sit, & solstitium humidum, fructus optimè prouentire, hæc autem adeò agris esse necessaria, vt sine his, ne illi quidem fecundissimi Mæsiæ agri responsuri sint opinioni fertilitatis, quæ de his habetur. *Mæsia cultu.* Cultu autem ideo addidit, tanquam diceret omnisfeces, quæ tempestiuos humores habuerit æquabit fecunditati aruorum Mæsiarum, quæ propterea quod non quærant solstitiales imbres, sed naturali & proprio humore lætentur, maximum & præcipuum cultum habeant, & ita vberes ibi fructus proueniant, vt fecunditatem agrorum suorum, etiam Gargara ipsa mirentur. *Et mirantur gargas messes.* Phantasia est poetica, rei inanimatæ sensum dare: sic alibi, *Miratutque nouas fronden vocari in sinibus Thurinis* * fuisset oppidum mediocre, quod Garga nunc vicus est, quem Troes obscuro centum quinquaginta ignoto & incerto duce infederunt, scilicet nomine à vertice Ideo translato, à quo ciuitas etiam in sinibus Troicis Gargara appellatur.

*Quid dicam, iactæ qui semine comminus arua
Insequitur? cumulosque ruit male pinguis arena:
Deinde satis fluuuium inducit, riuosque sequentes?
Et, cum exustus ager morientibus aestuat herbis,
Ecce supercilio cliuosi tramitis undam
Elicit: illa cadens raucum per lenia murmur
Saxa ciet: scatebrisque arenia temperat arua.*

F *Quid dicam.* Oratorium schema quedam recusare, quasi non sufficiat materiz, deinde referte, & quid dicam, quemadmodum iuuat arua qui insequitur. *Comminus.* Id est statim, sine intermissione. Non est ergo ex propinquo, qui significatus frequentissimus est in Cisalpina Gallia, vulgò enim dicunt, vado ad eum, sed comminus: vnde Virgilius magis patriam consuetudinem videtur secutus. Veteres. n. non in tempore, sed in loco comminus ponebant, id est iux-

ta, ut est comminus obruncant ferro, cui contrarium est eminus, id est longè. *Insequitur*. Profec-
quitur, & non finit quiescere. *Riuus*. Euerit, dissipat. Nam modò agentis est. vt, Vnà, Eurisque,
Notis que ruunt. nam aliter dictum est. Ruit alto à culmine Troia. *Malè pinguis*. Non pinguis,
id est sterilis. nam malè apud Virgilium sæpe pro non significat, vt malè sana sororem, *Demè*
satis flumini inducis, riuusque sequentes. Post commemoratam generalem agriculturam, transit ad
species & culturas venientes ex tempore. Nam arare: cinerem iacere, incendere æternum est:
irrigare autem non nisi nimia siccitatis est: sicut & siccare etiam aut ex magnis pluuiis, aut ex
fluminis eruptione compellimur. *Satis*. Segetibus, agris satis, id est seminatis: nam participium
est *Riuusque sequentes*. Iuges aut sequuntur, aut certe riuorum est epitheton, quia, quà duxerit
qui dicunt omne quod creuit animam habere: Vnde est, Atque interfice messes. *Ece*. Id est ex
improviso. *Supercilio* autem Altitudine, summitate terrarum. Alij supercilia loca in obliquum
delinata, quæ supernè habeant alia fastigia ex accidenti dicunt. tramites autem sunt conualles
quæ de lateribus vtrinque peruia limitant montes, quæ solent etiam saltus nuncupari; Sed hic
tramite nunc pro valle ac saltu accipere debemus, & pro supercilio, simpliciter edito loco,
vt *Luc. in epiphora*, nam ideo ait cliuosi. *Elicis*. Ab eliciendo, & apud antiquos, hodiè que in
aliquibus prouincijs Elyces appellantur sulci ampliores, ad siccandos agros ducti, vnde Poeta
ipso verbo vti voluit, nam & scrutatores vel repertoires aquarum (aquilices dicuntur) barinulas
dixerunt. *Raucum per leuia murmur saxa ciet*. Non solum vilitati hanc rem dicit fore, sed etiam
voluptati: murmur autem sonum aquæ. *Leuia* verò, lubrica, nitida, detrita. *Scatebris*. Ebullitioni-
bus, quæ fiunt cum aqua in aliquas rimas defluerit. Vnde etiam vasa æstuantia scaturire di-
cuntur. vnde vulgò vasa vbi calida solet fieri, scaturæ appellantur. *Temperat*. Rusticus scilicet.

*Quid qui, ne grauidis procumbat culmus arisis,
Luxuriam segetum tenera depascit in herba:
Cum primum sulcos equant sata? quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena:
Præsertim incertis si mensibus annis abundans
Exit: & obducto late tenet omnia limo:
Vnde causa tepido sudant humore lacuna.*

Quid qui, ne grauidis procumbat arisis Grauidas aristas petiphrastrinò; pro spinis posuit. Dici-
mus autem & hic spicus, & hoc spicum Cicero in Arato, *Spicum illustre ferens insigni corpore vir-
go*. Sed scire debemus in vsu esse à masculo no vtrunque numerum: à neutro vtro rato, & ten-
tum singularem inueniri, nam plurali nusquam lectum est. Et quid id est, quid dicam quantum
iuuat arua. *Culmus*. Iunctio spicarum. *Luxuriam segetum*. Bene luxuriam, vt ostendat rem super-
fluam, & nocituram nisi amputetur, officere, & bene luxuriam pascit non segetem. Sane lu-
xuriam iuxta antiquos multi dictum putant, cum luxuria dicatur, *Cum primum sulcos equant*
sata. Seminata hoc est, cum adhuc herbae sunt teneræ, id est cum ceperint sulcos herbae, hoc
est antequam cogantur in culmos, & per ista tempus ostendit. Sane hoc hemistichium Ver-
gilij vnum de inuictis est *Quique paludis*. Et hic iuuat arua, subaudiendum. *Deducit*. Siccet, detra-
hit. Sic paulò post, *Riuos deducere nulla Religio vetuit*, Id est siccate. *Bibula arena*. Quia
omnis arena bibula est. *Incertis mensibus*. Inopportunis: incerti autem menses sunt veris & au-
tumni. nam & hyemis certum est & frigus, & ætatis certus est calor: quidam incertos menses
pro quibuscumque qui adferant variam tempestatem accipiunt. *Exit*. Exire propriè dicuntur
flumina cum abundant extra ripas, vt cum spumens annis Exit. Veris verò & autumnii nunc
frigus, nunc calor est. *Obducto late tenet omnia limo*. Superlito, superfuso. *Late*. Valde ac multum,
id est per plurimum spatium. *Tenet occupat, & operit*. Vnde, Ex quo vel ob quam rem. *Tepido hu-
more*. Scanti, noxio, inuili. vel hoc est incertis mensibus; videtur enim de astate dicere tepido
humore. *Lacuna* autem sunt fossæ in quibus collecta aqua stare consuevit, id est quasi lacus
minores.

*Nec tamen (hec cum sint hominumque boiumque labores
Versando terram experti) nihil improbi anser,
Strymonæque grænes, & amaris in iuba fibris
Officiunt: aut ombra nocet. Pater ipse colendi*

A *Haud facilem esse viam voluit: primisque per artem
Mouit agros curis acuens mortalia corda:
Nec torpere graui passus sua regna veterno.*

Nec tamen hac cum sint hominumque hominumque labores. Ordo est, Nec tamen nihil improbus anfer, Strymoniaque grues & amaris intiba fibris officunt, aut umbra nocet, Et hoc dicit, Licet hæc omnia quæ dixi, arando sint experti & hominum & bouum labores: tamen sunt adhuc aliqua quæ obsunt, nisi prouideris, ut aues absint, aut umbra arborum. Improbus anser. Infatiabilis, nulli probandus. Et dicit anseres agrestes, Strymoniaque grues. Thracia, à fluuio vel lacu Strymone, qui sunt circa Amphipolim ciuitatem: Et amaris intyba fibris. Donatus dicit, malè quidam intybam auem quandam amari iecoris accipiunt, nam intyba dicit cicorea, quarum radices multæ & tenues ambiunt segetes & necant. Fibris autem abusuè ait, quòd radices intyborum hæc atque illac decurrant, ut fibræ per iecur, id est venæ quædam ac nerui. Alij fibras propriè dicunt rei cuiusque extremitates, sicut Cicero in Gabinum, Fibrae cinctorum madentes: Et in Tusculanis Non solum vatos amputare miserrimum sed omnes radicum fibras euellere Vnde & iocineris extremitates fibræ à nonnullis appellatur. Bene ergo Vergilius intyborum vel radicum vel scilicet extremas partes fibræ à nonnullis appellatur. Bene ergo Vergilius intyborum vel radicum vel scilicet extremas partes fibræ dixit. Alij herbas adferunt, ut Nigidius commentario grammaticali post. Sed antea fibræ dicta est, ut nunc etiam rustici dicunt. Potest ergo hic fibris pro herbis accipi, quando ipsa intybus herbæ species est. Amaris, nocentibus. Ut, Hostis amare. Aut umbra nocet. Ut nocent & frugibus umbræ. Viam, Rationem præcedit. Mouit agros curis acuens mortalia corda. Dicitur est Iouem fecisse multas, quæ possunt in vituperationem venire: & ea hoc colore defendit, quòd dicit voluisse eum ingenium mortalibus ex necessitate præstare, nec torperet otio, quod ex rerum abundantia procreatur. Et mouit agros, tanquàm ipse colat agros, ut ille colit terras, vel mouit, id est iussit coli, ut est terram vertere, curis verò sollicitudinibus. Acuens. Exercens. Verno, Pigrizia, otio, quia plerunque otiosos solet hic morbus incessere, Plautus in Adducto, Opus facere nimio quàm dormire mauolo, V eternum meuo. Veternus autem dicitur morbus intercuti idrops, qui homines efficit pigros, & dicimus hic Intercus, huius Intercutis.

*Ante Iouem nulli subigebant arua coloni:
Nec signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat: in medium querebant: ipsaque tellus
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris,
Prædareque lupos iussit, pontiumque moueri:
Mellæque decussit, foliis ignemque remouit:
Et passim riuus currentia vina repressit:
Ut varias usus meditando extunderet artes
Paulatim, & sulcis frumenti querebat herbam,
Et silicis venis abstrusum excederet ignem.*

Ante Iouem. Ante regnum Iouis. Nulli Vetustè pro non significat, Terentius in Hecyra, sè non querit, nullus dixeris ut ipse alibi, Nulla Venus non vlli antum flexere H. Tole est & nil mea carmina curas, pro non curas. Subigebant, domabant, mollebant, ac per hoc colebant. Limite termino, vel limes agro positus. Nec signare qui dem, signare, notare, propterea quòd cum agri colonis diuiderentur, fossa ducebantur ab Oriente ad Occidentem, quæ cardo nuncupatur, & alia de Septentrione ad Meridiem, qui decimanus limes vocabatur: & alij minores erant in obliquum disereti, qui lineares appellabantur, & agros per centurias siue per iugera diuisos coercebant. Ipsa tellus. Ipsa, viro, sponte sua, ut Ipsa lacte domum. Aut partiri. Diuidere & designare. Fas. Id est, lex. In medium querebant. In commune, id est, in publico, ut ipse alibi, consulti in medium. Omnia liberius, quia supra ait, Atque imperat aruis. Alij liberius pro liberalius accipiunt, Bene, tunc enim liberè cuncta sponte ferebat: nunc autem imperante alio per laborem cultura seruiunt. Ille Iupiter scilicet adeptus imperium. Malum virus, Bene ad discretionem epitheton addidit. Nam virus & bonum & malum est, sicut venenum: nam idem est. Venit autem à Græco: nam illi casus, ut in medio habent, id est bonum & malum. Sanè Virus, hodie tres tantum habet casus: hoc virus, hoc virus, & virus. Antiqui, huius viri dicebant. Lucretius, Terri primordia viri. Nonnunquam pro foetore ponitur virus, ut apud Lucilium. Anseris herbilis virus. Addidit aut abundat, aut addidit, quia habebant ante non nihil veneni. Atris modo noxiis, id est ad tenebras & mortem mittentibus. Prædareque lupos iussit, utrum ut ipsi prædas sa-

ciant, an vt ipsi capiantur? *Pontumque moueri, vētis scilicet.* Cicero, *Mare mouetur ventis, ne purifcat.*
Mellaque decussit foliis, quia est opinio fluxisse arboribus mella. *Ignemque remouit.* Non penitus
 sustulit, non extinxit, sed occuluit. Vnde est, *Quærit pars femina flammæ Abstrusa, in venis si-*
licis. Vt *varias usus, vsus* *uix*, vt cum opus rebus esset, excogitarentur artes per quas inueni-
 rentur. *Meditando ab agente est, idest dum meditatur.* *Extumheret,* Studiosè reperiret & coleret.
Paulatim. Epitheton artium est *Pasim* Abundanter vbique. *Riuus, Fluminibus.* *Frumenti herbam.*
 Periphrasis segetis, vt nec graminis attingit herbam. *Quæret* idest ipse vsus, & quæretet, quasi
 adhuc quod non esset, idest quasi intus in sulcis quæretet. *Vt silicis venis.* Propriè dictum, *Qua-*
drigarius quarto, Iner venas saxi, abstrusum, latentem & quasi diuinitus absconditum: Et hoc est quod
 dixit, ignemque remouit. Sanè absconditum dicitur non absconsum, quia conditum facit, non
 consum.

Tunc alnos primum fluuij sensere cauatas:
Nauita tum stellis numeros & nomina fecit:
Pleiadas, Hyadas: claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, & fallere visco
Inuentum, & magnos canibus circumdare saltus.
Atque alius latum funda iam verberat amnem
Alta petens: pelagosque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argute lamina serræ:
Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.
Tum varia venere artes: labor omnia vincit
Improbis: & duris vrgens in rebus egestas.

Alnos arboris species & per hoc lyncas fluuiales ostendit. Fluuij, id est qui in fluuiis nau-
gant. Sensere cauatas. Hoc est quod ait paulatim *Nauita* Pro nauata: sicut *Mauors* pro *Mars*. *Nu-*
meros & nomina fecit. Numeros aut currendi modos, idest ortus & occasus: quod si est, quasi rem
 philosophorum prætermisit: nam tantum de nominibus dicit, vt *pleiadas, hyadas.* Aut certè re
 vera ait numeros: nam *Hipparchus* scripsit de signis: & commemorauit etiam, vnumquodque
 signum quot claras, quot secundæ lucis, quot obscuras stellas habeat, secundum quod bene
 commemoratis signis, quasi notum, stellarum numerum prætermisit. Aut numeros quia *Se-*
ptentrionem dicimus: Numina fecit verò notamina, *Plautus* in *Menechmis*, *Inuentus fecit no-*
men periculo mihi. Et in eo quod dicit nauitam stellis numeros & nomina fecisse: significat ne-
 cessitate quærendarum rerum, quæ ante sponte sua cunctis proueniebant, homines nauigan-
 di peritiam & studium reperisse: & ex eo quod sequitur, id quod præcedit ostendit. Nauigan-
 di quippe peritiam sequitur studium motus, & rationes syderum cognoscendi, propter tempe-
 statem maris, & ventorum motus. *Pleiadas,* Signum est ante genua *Tauri*, quod *Græci* *ἑὸς* dicunt
 id est * petimen. *Quidam* autem non omnium bouum *ἑὸς*, sed eorum tantum qui sunt ita vt
Cyprij gibberes. sicut *Aristoteles* quoque refert, sed & gibber ipsum *ἑὸς* nominat, sed *Pleia-*
des ortu suo primæ nauigationis tempus ostendunt. Vnde *Græcè* *Pleiades* dicuntur *ἑὸς τῆ*
ἡδίας: latinè *Vergiliæ*, à verni temporis significatione, quo oriuntur: vel quod *Pliones* & *At-*
lantis filie sint. Sunt autem septem *Trygete, Arctone, Celanis, Sterope, Merope, Electra,* quæ
 excisum filium dolens lucere desit: quidam *Steropen* volunt non apparere, velut erubescen-
 tem, quod sola è fororibus cum *Sispho* mortali concubuerit. *Hyadas,* signum est & in
 fronte *Tauri*, quod ortu suo efficit pluuias: vnde stellæ ipsæ, *Hyades* vocantur *ἑὸς τῆ* *ἡδίας* quas
 Latini exinde *Suculas* appellauerunt. Alij *hyadas*, à porcis quas *Græci* *hyadas* dicunt, à nobis
 sues appellantur, non à pluuiis, quas *ἡδίας* vocant, dictas accipiunt. nam ideo & *suculas* dici à
 suibus. Hæ sunt in fronte *tauri*, in formam *Y* litteræ. Vnde etiam *Yadas* dici volunt. Has alij
 septem, alij quinque dicunt his nominibus, *Pytho, Synecho, Baccho, Cardie, Niseis.* *Claramque*
Lycaonis Arcton, *Elicem* dicit, idest maiorem *Septentrionem*: nam minor *Cynosura* dicitur, *F*
Lycaonis autem, *subaudi* filiam, vt *Deiphobe* *Glauci.* *Lycaon* enim rex *Arcadiæ* habuit filiam
Calistho, quam cum vitiaisset *Iupiter*, *Luno* in *ursam* conuertit: & postea *Iuppiter* miseratus in
 signum *Septentrionis* cæleste transtulit. *Claram* ergo notam, vt tuus *ἑ* clarissime frater *Panda-*
re, vel quia non vel nunquam occidit, ideo *claram*, vel quia illic alia obscurior est. *Tum laqueis*
captare feras & fallere visco *Inuentum* captare, occupare, velle & vnus sensus est diuifus interposi-
 tione alterius. Nam *Laqueis captare feras*, ad venationem pertinet. idest illaqueare feras incur-
 uatis arboribus: *Fallere visco*, ad aucupium. Item ad venationem, *Et magnos canibus circumdare*
salus.

- A** *salus*. Malè autem de aucupio quidam hoc respuunt, totum referentes ad venationem : & dicunt, *Fallere visco*, pro visceratione positum. Constat enim luparios carnibus tinctis veneno lupos necare. quod ideo non procedit, quia hoc viscum huius visci facit, sicut templum templi. vnde est *Fallere visco*. Viscus verò id est caro, visceris facit, vt pecus, pecoris. Et si de carne loquebatur, viscere debuit dicere. Lucretius, *Permixtus viscere sanguis*. Item ipse, *Viscus gigni*, sanguemque creari. Primo de nautis, & nauigio inuento: postea de venatione dixit: nunc de piscatoribus loquitur. cuncta enim hæc necessitas inuenit. *Atque alius latum funda iam verberat*. Ordo est iam alius & funda. Genus est retis dictum à fundendo, id est iaculum quod dicitur *βόρε*. *Alta petens*. Nonnulli alta petens ad maris piscationem adplicant, vt prima pars, funda iam verberat amnem, fluminis piscatio videatur. Alta petens pelagóque alius trahit humida lina, de mari dixerit. *Trahit humida lina*. Verriculum significat. Et trahit rectè, quia hoc genus retis tragum vocatur. *Ferri rigor*. Durities ferri, vnde enses rigidi fierent, vnde & rigidus homo dicitur. *Argute ferræ*. Stridula, sonora, vt arguto pectine. Et dicitur. Perdix, sororis Dædali filius, inuenisse circinum & ferram. Lamina autem ferræ, definitio: *Scindebant fissile lignum*. Quod findi potest, aut scindendo fissile faciebant, aut ibi scindebant vbi fissile erat. *Tum varie venere artes*. Ex necessitate scilicet diuersarum rerum, quibus homines repressa spontanea cunctarum rerum origine, & terrarum fructificatione cœperunt egere. *Labor improbus*. Vel magnus, vel nulli probabilis: nullus enim est amator laboris vel indefessus, adfiduus, sine moderamine. *Et diuis*
- B** *urgens in rebus egestas*. Prior est egestas, quàm paupertas, paupertas, n. honesta esse potest. Egestas autem turpis est. Perlius: *Magister artis ingenijque largitor Venter, negatas artifex sequi voces*.
- C**

*Prima Ceres ferro mortales vertere terram
 Instituit: cum iam glandes, atque arbuta sacra
 Desiccarent sylues, & victum Dodona negaret.
 Mox & frumentis labor additus vt mala culmos
 Esset rubigo, segnisque horreret in aruis
 Carduus: intereunt segetes, subit aspera sylua,
 Lappaque tribulique: interque nitentia culta
 Infelix lolium, & steriles dominantur auena.
 Quòd nisi & assiduus terram insectabere rastris,
 Et sonitu terrebis aues, & ruris opaci
 Falce premes umbras, vosisque vocaueris imbrem:
 Heu magnum alterius frustra spectabis aeternum,
 Concessamque famem in syluis solabere quercu.*

- D**
- E** *Prima Ceres ferro mortales vertere terram Instituit*. Prima Ceres omne agriculturæ genus hominibus indicauit. superfluum enim questionem mouent commentarij, dicentes Osyrim vel Triptolemum aratrum inuenisse. nam aliud est vnam rem inuenire, & aliud omnem agriculturam docere: quod fecit Ceres, Nam ferrum dicitur, cuncta generaliter rusticorum arma complectitur. Sanè solum hoc nomen est in polysyllabis quod vltimam producat in nominatio, & eam in obliquo corripit, vt Ceres cereris. *Sacra desiccarent sylues*. Emphasis est, id est etiam sacra, quarum sterilitas cæterarum quoque significat infecunditatem. *Arbuta* autem sunt rubra poma sylvarum, quæ Plinius vnedones vocat: quòd asperitate sua plura edi non possint. Sylua autem si nominatiuus pluralis est, figurata declinatio est, si singularis genitiuus est, possessiua. *Victum Dodona negaret*. Dodona ciuitas Epij est, iuxta quam nemus est Ioui sacratum, & ab eodem glandibus semper, de cuius nemoris arboribus, columbarum oracula petentibus, dare consueuerant, & ideo *χρὴ τῶν δούλων* Dodonæ efficit mentionem. Quia dixit Chaonia pingui glande mutauit arista: sunt, n. Chaones in Epiro perinde vt Dodona. Et totum quod dicit hic, hoc est, Prius homines vt legimus pasti glandibus sunt, nec aliud ad victum quærebant. Cui igitur iam desiccarent glandes, & non solum quælibet sylua, sed etiam sacra victum hominibus negarent, & cum aliis syluis ipsa quoque Dodona ciuitas, quæ iuxta se nemus Ioui cōsecratum habebat, glandes visibus humanis subtraheret. Ceres prima omne genus agriculturæ hominibus indicauit. *Labor additus*. Aut datus: vt nihil mali ante habuerint, aut vera additus: quia ante erat quidem labor, sed tantum herbarum, intyborum: postea accessit rubiginis, carduorum. Labor autem quem Græci *νοτῆς* dicunt. *Esset*. Comestet, Consumeret: vt, Est mollis flamma medullas. *Rubigo* autem genus est vitij quo culmi pereunt. Quod à rusticanis calamitas dicitur. Hoc autem genus vitij ex nebula nasci solet cum nigrescit & consumit frumenta. Inde & Rubigus deus, & sacra eius decimo kalend. Maias Rubiginalia ap-

Pellantur. Sed hæc res abusiue rubigo dicitur. Nam proprie rubigo est (vt Varro dicit) vitium A
obscenæ libidinis quod vlcus vocatur id autem abundantia & superfluitate humoris solet nasci, quæ Græcè *ερυθραν*: dicitur. *Segnis caridus*. Inutilis, infœcundus. *Ferretes*, abundaret, vt otium agrum impleret. *Subi* succedit loco interuentum. *Aspera sylua*. Notandum, etiam de herbis syluam dictam. *Lappaque*. Species herbæ hirsutæ. *Tribulique*. Genus * specie, quod donec virescunt mollia folia habet, vbi inaruerit asperantur in spinas: Hos tribulos sparsisse pugnaturus cum Romanis Hannibal dicitur, fugamque simulasse, quem cum Romani insequerentur ignorantibus cæsi sunt. *Interque nitentia culta*, quæ ideo coluntur vt nitent, aut quæ per cultum nitere debeant. *Infelix lolium*. Infecundum, contra, Felicemque trahit limum. *Steriles anena*. Ad discretionem earum quæ feruntur. Nam in multis prouinciis etiam inter fructuum genera numerantur: dominantur verò, eminent, quia & validiores & altiores sunt. *Quod nisi & assiduis seriam* B
infectabere rastro. Iam non claudis, & hoc dicit. Nisi sæpe sarrieris: propter illud, Et amaris intyba fibris Officiunt. Nisi aues fugaueris: propter illud, Improbus anser, Stymoniaque gues: Nisi falce amputaueris ramos: propter illud, Aut vmbra nocet: Nisi votis inuocaueris pluias: propter, Humida solsticia, atque hyemes orate serenas: sine causa ingentes frumenti alieni aceros aspicias. Per quod ostendit rusticum sua inertia famem, non anni vitio, sustinere. Sanè ad illud rettulit, quod supra ait, in medium quærebant, at nunc sibi quisque, nec ad nos pertinet acerus alienus. *Infectabere*. Pro infectatus fueris. Futurum indicatiui pro futuro subiunctiui *Rastro*. Sarculis. *Terrebis*. Pro terrueris. *Premes vmbra*: Coartabis & in minus, compesces. *Votis* Sacrificiis, precibus. *Vmbra*. Idest ramos arborum incumbentes segetibus amputans. *Votisque* vocaueris imbrem. *Vinuoces* fore tibi pluiam. *Alterius acorum*. Qui hæc accuratè egerit. *Frustra spectabis*. In alio cernens quod ipse non habeas. *Famem solabere*. Ac si diceret, Ne glandibus quidem satiaberis: sed tantum famem produces: quia dixerat, Et victum Dodona negaret. C

Dicendum & quæ sint duris agrestibus arma:
Queis sine nec potuerit seri, nec surgere messes.
Vomis & inflexi primum graue robur aratri,
Tardaque Eleusina matris voluentia plaustra,
Tribulaque, trabeaque, & iniquo pondere rastro:
Virga præterea Celei, vilisque supellex,
Arbuta crates, & mystica vannus Iacchi.
Omnia qua multo ante memor prouisa repones,
Site digna manet diuini gloria iuris.
Continuo in syluis magna vi flexa domatur
In burim, & curuis formam accipit vlmus aratri,
Huic à stirpe pedes temo protectus in octo:
Bina aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Ceditur & rilia ante ingo lenis, altaque fagus,
Stinæque: quæ curuis à tergo torqueat imos:
Et suspensa focus exploret robora fumus.

Dicendum & quæ sint duris agrestibus arma. Quasi magnum opus aggredior, vt nunc veneranda Pales. *Duris agrestibus*. Quia in labore durant. *Arma*. Id est, instrumenta: vt alibi. *Cerealiaque arma*. *Queis sine*. Sine quibus. *Seri*. Seminari. *Surgere*. Crescere. *Vomis*, Et ab eo quod est vomer, & ab eo quod est vomis, vomeris facit, sed rationis est, vt vomer. nam vomis vsurpatum est, rarum enim est vt in is exeuntia: R. in obliquis, recipient: vt cinis, puluis. Talis est & in Græcis ratio: nam actin & actis dicunt, delphin & delphis, Eleusina & Eleusis: sed verius in n desinunt: quod in obliquis habent, & Actinos, Eleusinos, Delphinos. *Inflexi primum graue robur aratri*, vet. cod. Periphrasticas aratrum, nam inflexi pro flexi posuit, quia In abundat: graue autem robur, propter sulcos altius imprimendos, & graue robur est, cui vomer accomodat. *Tardaque Eleusina matris voluentia plaustra*. Eleusina ciuitas est Acticæ prouinciæ, haud longè ab Athenis in qua cum regnaret Celeus, & Ceterem filiam quærentem liberalissimè suscepisset hospitio, illa pro remuneratione ostendit ei omne genus agriculturæ: filium etiam eius Triptoleum recens natum per noctem igne fouit, per diem diuino lacte nutriuit, & cum alatis serpentibus superpositum F

Tum varia illudunt pestes: saepe exiguus mus
Sub terris posuit que domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpa.
Inuentusque canis bufus, & qua plurima terra
Monstra ferunt: populat que ingentem farris aceruum
Curgulio: atque inopi metuens formica senecta.

P. ssum multa tibi v. p. r. Doctrinam suam commendat, veterum autem aut Hesiodi, qui primus de agricultura scripsit, aut aliorum antiquorum: tibi autem, id est, Mecenas, inquit, vel agricola, hoc est enim tibi. Ni refugis. Quia alibi ait sordida rura, vel quia post dicturus est de minoribus animalibus. Tenuis que piget etc. tenues modicas, & potest hoc ex affectu alterius dictum accipi. Nisi graue tibi sit. Tenuis Leues. Pig. i. Pigrom est. Area cum primu. In primis. Ingenti equanda cylindro. Et vertenda manu & creta solida tenaci. Hæc per Hylleron proteron posuit, prius. n. est vt manu terra vertatur: deinde solidetur glareæ: potremo æquetur Cylindro, id est lapide tereti, in modum columnæ, qui a volubilitate nomen accepit. Sane area locus est vacuus aut natura, aut studio factus, ne quid inde edi nasci ve possit. quasi qui exaruerit. Cum primum autem, id est interea, quod maxime necessarium est: vel inter prima opera & officia. Subeant. Succedant, enascantur. uixisti enim est verti. Non puluere victa fatiscat. Hypallage est, pto ne victa fatiscat in puluerem: id est, dissoluatur, fatiscat autem significat ad fatim huc, Tim. Id est etiam. Varie illudunt pestes. Per ludum nocent, quasi ludendo & sine labore teuiant. Sæpe exiguus mus. Nitela mus agrestis robeus: cuius Cicero meminit in Sestiana. Et quia hic Virgilius vilium animalium mentionem facit: inde præmisit, Ni refugis tenuesque piget cognoscere curas. Dicendo autem exiguus mus, multum ex ipsa deminutione nominis & numeri singularis enunciatione addidit dignitatis: visus enim est quidam poeta qui ait, Prætextam in cista mores roserit Camilli. Posuitque domos atque horrea fecit. Ultra meritum rei locutus est. Aus oculis capti fodere cubilia talpa. Hoc est oculis debiles & mutæ. cum enim talpæ cæci nascantur, quomodo, capti oculis: illi enim capti dicuntur, qui aliquando videntur. Et mutauit genus. nam hæc talpa dicitur. sicut etiam de damnis fecit: vt, Et timidi veniet ad pocula daminæ. Inuentusque canis bufus. Inuentus, pro qui inuenitur. & Canis hic pro principali positum. Aliter enim Insonuere canis g. q. d. Canis. Cauernis, & locis cauatis. Bufus. Rana terestrifris, nimis magnitudinis. Monstra. Id est, & alia purgamenta terrarum. Populasque, veteres populo, munero, aueupo, lucto dicebant, nos addita r littera pronunciamus. Ferunt. Gignunt. Farris. Frumenti. Et hic speciale posuit pro generali. nam non solum far, sed etiam alias fruges & segetes: hæc monstra vel vermes populantur. Curgulio. Varro ait hoc nomen per Aristichon dictum, quasi gurgulio, quoniam pene nihil est nisi guttur. Inopi metuens formica senecta. Senectus semper alienum requirit auxilium: nam inopi, non tantum ad formicam pertinet, sed generale est ephitheron senectutis: vel ne inops in Senectute sit, & hoc iuxta opinionem poeticam dixit.

Contemplator item, cum senex plurima syluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes:
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
Magnaque cum magno veniet vitura calore.
At si luxuria foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pinguis paleæ teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et niro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior vi fœtus siliquis fallacibus esset,
Et quannis igni exiguo properata maderent.
Vidi lecta diu, & multo spectata labore
Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
Maxima quaque manu legeret: sic omnia satis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri.
Non aliter, quam qui aduerso vix flumine lembum
Remigiis subigit: si brachia forte remisit:
Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.

Præerea tam sunt Arcturi sidera nobis,
 Hædorumque dies seruandi, & lucidus anguis:
 Quam quibus in patriam ventosa per æquora vectis
 Pontus, & ostriferi fauces tentantur Abydi.
 Libra die, somnique pares ubi fecerit horas,
 Et medium luci, atque umbris iam diuidit orbem.
 Exercete vos, tauros, serite ordea campis,
 Vsq; sub extremum Bruma intrachabilis imbrem.
 Nec non & lini fegetem, & Cereale papauer
 Tempus humo tegere, & iandudum incumbere aratris:
 Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.

Præerea tam sunt arcturi sidera nobis. Iam dicit astrologiam rusticam, ita vt nauigantem, nosse debere: vt sicut nauigandi tempus & ventorum atque tempestatum motus ille ex syderum compositione cognoscitur: ita & iste terram colendi congrua tempora, & casus diuersos, vel caloris scilicet, vel frigoris, aut pluuiarum ex stellis agnoscat. *Arcturus* autem stella est in signo Boote post Septentrionem: cuius ortus & occasus tempestates grauissimas faciunt. Vnde ait *Sydera*, id est tempestates: Vt alibi, Scit triste Mineræ Sydus. *Hædorumque dies*. Bene autem hædos *Arcturo* iunxit, qui & ipsi pluuias faciunt, & alibi, pluuiabilibus hædis. *Seruandi*. Obseruandi. *Auriga* signum est haud longè a Septentrione, cuius pedem cum cornu tauri vna stella coniungit: quem aurigam pater Mercurius inter sydera locauit. Hic in manu sinistra fert hædos, in humeris capram Amaltheam quæ aluisse dicitur Iouem. Hædorum matrem, quos quidam Iouis conlactaneos dicunt. Sane nonnulli hunc aurigam, Myrtilum, quem Pelops occidit, accipiunt, vel certe Eriethonium, qui natus est ex femine Vulcani, quod dum stuprum Mineræ inferre conaretur, fudit in terram. Hoc quoque signum tam ortu quam occasu suo efficit tempestates. Bene autem ait *Dies*, quia & magnitudine sui multis diebus oritur: & tempestas aut præcedit signum, aut sequitur, aut cum eo est. Sanè sciendum omnes astrologos, pro ratione climatum dissentire in ortu syderum: sed ipsa dissensio ultra septem dies non procedit: septem enim sunt ipsa climata. Hinc est quod solem ad vnumquodque signum alii quintodecimo kalend. die dicunt venire: alii quartodecimo: alii infra vsque ad octauum. nec quisquam procedit vterius. *Lucidus anguis*. Tres sunt angues in cælo, vnus qui inter septentriones est: alter Ophiuchi: tertius Australis, in quo sunt Crater & Coruus, de quo nunc proprie ait anguis: nam *Ûspa* dicitur Græce. Et scimus angues aquarum, terrarum serpentes. Hæc autem signa generaliter posuit, non enim hæc tria tantum, sed omnia præcipit obseruanda. *Quibus in patriam ventosa per æquora vectis*. Sic ab agricolis obseruanda signa esse dicit, sicut ab his qui in periculosis maris locis nauigant. *Ventosa æquora*. In quibus venti dominantur. *Vectis*. His qui vehuntur vult significare: quia latina locutio non habet præsens participium passiuæ significationis. *Pontus & ostriferi fauces tentantur Abydi*. Sestos & Abydos ciuitates sunt Hellepontii: quæ angusto & periculoso mari segregantur. In his angustiis Leander ad Ero natate consueuerat. Nam illa Seltias, hic de Abydo fuit, qui cum frequenter ad matricem amator nataret, tempestate obrutus interiit, cuius cum cadauer exanime ad litus, in quo Ero de turre expectare solebat, esset ad pulsus, puella se præcipitavit in mare, & ita vitam finivit. Vnde elegit locum periculosiorem: quem promissi poneret pelago. Sane secundum artem hæc ostrea, & hæc ostrea dicimus. Nullum enim habet latinitas nomen animalis quod neutri sit generis, sicut Græce *ὄστρεον*, & *ὄστρα*. Licet & Horatius dixerit, *Ostrea Circæ*. *Miseno* oriuntur echini, & Iuuenalis *Grandia quæ mediū iam noctibus ostræa mordet*. Quos tamen possumus Græce locutos accipere: ita enim dicunt *ὄστρεον* & *ὄστρα*. *Ostriferi* autem quod ibi plurimum ostreorum sit. Fauceis verò angustia. *Libra die*. Hic iam incipit disputare de cognitione temporum ex syderibus. *Die*. Non est Apocope: pro diei: sed secundum antiquos regularis genitiuus est. Nam vt sæpe diximus obliqui casus numeri singularis nominatiuo plurali, maiores non debent esse: quod verum esse Salustius probat, qui in prosa ait. *Dubitauit acie pars*. Hinc est & illud, *Curruque abscissa duorum Suspendit capita*. Plautus in *Amphitruone*, *Næque nox quæquam concidit die*, pro diei. Sed modo dies diei dicimus. Vnde iuxta præsentem vium die posuit pro diei. *Somnique*. Id est noctis, nam ab officio temporis, ipsam tempus offendit. Dicit autem æquinoctium autumnale, quod fit sole in libra posito. Ver-nale enim æquinoctium in ariete efficit sol positus: hoc autem dicit, frumenta serenda esse autumnali tempore: legumina vero vsque ad veris initium. *Et medium luci, Diei*. Atque umbris i. d. o. Nocti. Quomodo Zodiacus circulus, qui æquinoctia duo facit, orbem diuidit, & luci dixit partem

A partem cœli Septentrionalis, de quo ait, hic vertex nobis cœli sublimis : vmbri verò Australlem circulum, qui dicitur esse infimus & demersus, de quo ait. At illum sub pedibus Styx atra videt, manésque profundi: *Diuidit orbem. Vt orbem videlicet cœli medium teneat Sol, medium Luna. Exerceat viri tauros. Id est cogite laborare. Tauros autem, boues fortes accipe. Serie ordea campis. Hordeum ostendit in campestribus locis ferendum, & hordea vsurpative ait: sciendum tamen in his tres tantum casus vsurpari, hæc ordea, hæc ordea, ô ordea: sicut vina, vina, vina: & mella, mella, mella. Sanè reprehensus Vergilius dicitur à Bauio & Mæuio hoc versu, Hordea qui dixit, superest, vt critica dicat. Vsq̄ sub extremum brumæ. Id est non vsque ad Brumæ finem, sed circa. Nam brumæ finitur viii. kalend. Ianuarij die: & iste non vsque ad ipsum diem dicitur ferendum. Intractabilis autem, propter frigus duræ & asperæ, & brumæ dicta à brevioribus diebus. *Ne non & lini segetem. Atqui supra ait, Vrit enim lini campum seges, quid igitur? suo tempore, non eo anno quo cessare debet. Cereale papauer. Vel quod est esui, sicut frumentum: vel quo Ceres vsa est ad obliuionem doloris. Nam ob raptum Proserpinæ vigiliis gustato eo acta est in soporem, vel quia Myconem Atheniensem dilexerit Ceres, & transfiguratum in papauerem tutelæ suæ iussu reseruati, vel quia pani aspergatur. Tempus tunc scilicet est. *Iam discedum. Quamprimum. Hoc dicitur ferendum esse eo tempore, non quo pluit, sed quo imminet pluuia. Incumbere aratis. Insistere arationi. Dum sicca tellure licet. Dum adhuc nondum pluit, sed iam est vicinum. Dum mobila pendens. Dum penè iam videntur nubila pendere, & expectare vt effundant pluias.***

*Vere fabis satio: tunc te quoque medica putres
Accipiunt sulci: & milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & aduerso cedens Canis occidit astro.
Ac si triticeam in messem, robustaque sarra
Exercebis humum: solisque instabis aristas.
Ante tibi Eos Atlantides abscondantur,
Gnosiæque ardentis decedat stella Corone,
Debita quam sulcis committas semina, quamque
Inuite properes anni spem credere terra.
D Multi ante occasum, Maia cœpere: sed illos
Expectata seges vanis elusit auenis.*

*Vere fabis. Contra rationem dictum, quia frigus omnes numeri singularis sunt. Satio. Sementis. Et declinatur sicut nauis. Tunc te quoque medica putres Accipiunt sulci. Ad ipsam herbam Apophtham facit. Hæc autem à Medicis translata est in Græciam, quo tempore eam Xerxes inuaserat. Huius plena Venetia est: vt dicit Dionysius, trium foliorum est, semperque virens. Quod autem ait *Putres sulci*, naturam ipsius herbe respicit, nam vno anno frequenter feritur, & sexties aut amplius secatur, postea aliquot annis sponte procreatur, quod etiam sequens indicat versus: nam dicendo, *Et milio venit annua cura*, ostendit Medicam curam non esse annuam. Hæc autem herba vulgò dicitur Sylla. *Putres subacti*, vel initio anni, id est vere, vel post annum: quidam enim medicam post decennium seri dicunt *Veni annua cura*. Vere scilicet. *Candidus auratis aperit cum cornibus annum Taurus*. Quo tempore annum aperit candidus Taurus, qui est auratis cornibus, nam aperit cornibus, non procedit, non enim à capite aut à fronte, sed à dorso oritur, id est à medio sui: vnde incipit apparere, nam ea parte qua mutilatus est, oritur, non à fronte. *Aperit autem* ideo ait, aut quia Aprilis mense Sol in Tauro est, quo cuncta aperiuntur: & hoc melius. Sed aliud est aperire annum, aliud inchoare: nam nullus dubitat Marcio mense, vt supra diximus, annum inchoari. Aut certe aperit annum dixit, quia ynumquodque signum potest inchoare annum, & finire, vt aperit annum dixerit, scilicet suum: nam & à Tauro vsq; ad Taurum, & à Geminis vsque ad Geminos, annus est. *Auerso autem astro*, duplex lectio est: nam alij aduerso legunt, cum Canem enim nascitur Syrius, qui est terris aduersus, de quo legitur, Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris nascitur, vt *Aduerso sit pestifero*, & contrario mortalibus. Si autem *Auerso* legerimus. Cum subaudiemus necesse est, vt *Atque Ixionij vento rota consistit orbis: id est cum vento. Vt sit sensus, quo tempore etiam canis cedens, occidit eum auerso astro: id est cum Argo: quæ & ipsa media est, sicut Taurus: & à puppi oritur, eum Canem consistat esse coniunctum. Et cedens, aut locum dans, vt & Argo occidat. nam Canis occasum & nays occasus sequitur, aut certe *Cedens Canis*: non recedens, sed incedens accipimus & se mouens. Tempore enim quo in Tauro sol est, etiam Canis ad ortum festinat. Quod autè**

ait *Oecidit*, ad aspectum nostrum retulit, nam ortus & occasus duos sunt. Vnus *ἡλιακός*, idest Solaris: & alter *κοσμικός*, idest mundanus, vnde fit vt ea signa, quæ cum sole oriuntur, à nobis non possint videri, & ea quæ videmus, quantum ad solis rationem pertinet, videantur occidere: secundum quod nunc ait *Oecidit canis*. Nam canis paranatellon est Cancræ: idest cum eo oritur. Cancræ autem quo tempore Sol in Tauro est, post horam quartam diei oritur. Nam Taurus & Gemini binas horas tenent. Nigidius commentario *Sfæ Græcæ*: oritur enim Canicula cum Cancræ, incolumen venit cum Geminiis, occidit cum Tauro: sic ergo fit, vt Canis nobis occidat, quantum autem ad Solis pertinet cursum, in ortu esse videatur. Secundum hanc rationem etiam paulo post dicturus est, Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur. Nam Eoas ait in ortu Heliaco positas: vnde & Tibi abscondantur intulit. Hunc Canem alij Icarum putant patris Eriogone, qui mortem patris filie nuntiavit: Alij hunc esse quosdam custodem Europæ, quem nulla fera potuit effugere, qui que à vulpibus quondam liberauerit Thebas *Triticam in Messem*. Ad messem tritici, vel segetis. *Robusta que sarra*. Frumenta, quæ plus habent virium, quam legumina: quo tempore nobis Atlantides occidunt, sunt ferenda. Atlantides autem, licet septem fuisse dicantur, sex tamen sicut supradictum est, videntur in cælo, quæ Nouembri mense nobis incipiunt non videri. Cum enim Sol in Scorpione fuerit, oriente Scorpione, occidit Taurus, in quo Vergiliæ sunt, idest sexto Idus Nouembris. Ergo Eoæ mane abscondantur, non est enim Atlantidum epitheton Eoæ, sed Eoæ matutine, modo enim vespera, modo media nocte, modo mane oriuntur, vnde & Tibi abscondantur, idest spectando nec occidunt. Alij ita exponunt, Eoas appellatas quasi quæ semper mane oriuntur. Ergo ante occidere Vergiliæ debent quam sero sit, quæ Vergiliæ alioquin sunt Eoæ cum oriuntur, non cum occidunt. Has autem alij volunt, Iouis, alij Liberi nutrices, alij verò ipsas fuisse adserunt Hesperidas. *Exercibus*, pro exercueris. *Solis que instabis avistis*. Non leguminibus, sed solis segetibus. *Instabis*: pro institeris. *Aristis*. Et hic sicut supra, per aristas frumenta significat. *Gnosia que ardentis stella corone*. Et hoc ad superiora pertinet. Cum enim coronæ pars oritur occidit Taurus in quo Vergiliæ sunt. Decedat autem non pro occasu dixit, sed Soli cedat, quo in Scorpione posito cum ortu ipsius oritur. Fabula verò de Corona talis est. Cum Liber pater Ariadnen Minois Crææ filiam regis vxorem duceret: Vulcanus ei coronam obrulit, quam ille ad vxoris insigne inter sydera collocavit. Et stellam per poeticam licentiam dixit, cæterum sex sunt, quibus in cælo declaratur corona. Alij hanc fabulam ita adferunt, Theseum cum ad interimendum Minotaurum Cretam venisset, miseratam eius Ariadnen auxilium ei ad occidendum filo ducto, Minotaurum præstitisse, Theseum verò Ariadnen vt pote salutis auctorem secum auexisse, qui cum ad Naxum insulam delati essent, Ariadnen ibi vel consulto, vel necessitate, vel monitu Mercurij à Theseo derelictam, quam cum Liber pater adamasseret, coronam ei dempti pudoris, sicut supradictum est, dicitur obtulisse, quam etiam inter sydera postea collocavit. *Gnosia* autem Cretica ab vrbe Cretæ, quæ Gnosus dicitur. Et stella dicitur Cretica, quia ad laudem illius, quæ Cretici regis filia fuit in cælo est posita ipsa corona. *Sulis*. Arationibus. *Committas sementi*. Quasi custodibus fidis *Iniuta terra*. Quæ quasi coacta rusticorum labore, & non sponte, fructus profert: alij, si non suo tempore feratur. *Antis spem*. Vnde tu annum speres posse deducere. *Ante occasum maiæ*. Ante occasum Atlantidum, & hoc est quod ait, quam Atlantides abscondantur, nam Maiæ vna est de ipsiis Atlantidibus. *Vanis*. Vacuis. *Ehudit*. Decepit.

*Si verò vicinamque seres, vilemque fasellum:
Nec Pelusiace curam asperrabere lentis:
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes:
Incipe, & ad medias sementem extende pruinas.
Idcirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regis mundi sol aureus austra.*

Si vero vicinamque seres. In quodam adespoto Greco sic positum est, *παρῆται δὲ φάσιν οὐ δέδοται, καὶ οὐδὲν ἐπιδεδόται αὐτῶν μίχρη ἢ τρεπτῶν*. *Vilemque fasellum*, plurimum, abundantem, nam omne quod abundat vile est, vt, Vilibus aut onerat pennis. *Nec Pelusiace curam asperrabere lentis*. Pelusium vnum est de septem ostiis Nilij, vbi primum lens inuenta dicitur, vel vbi optima nascitur. Vnde *ἄγρο* locus est. *Asperrabere autem*, idest, contemnes. *Lentis*. Ac si dicat, Etiam inter alia lentem seras. *Haud obscura*. Non obscura, hoc est clara. *Mittet tibi signa Bootes*. Si vicinam, & fasellum, & lentem serere volueris, occidente Boote debes incipere. *Cadens Bootes*. Occidens, Verno scilicet tempore. Tunc enim Bootes occidit. *Quod autem subicit, Incipe & ad medias sementem extende pruinas*. Omnia complexus est tempora: & Vernum scilicet,

- A scilicet, quo legumen feritur: & Autumnale, quo frumentum. Et multi volunt ita hanc partem astrologiæ librasse Vergilium, vt in omnibus vtrunque tempus significaret, Vernale & autumnale, vnde & supra bina signa memorauit. Taurum cum Cane: Atlantidas cum corona. Tamē nos, quantum ad necessitatem huius loci pertinet, hæc dixisse sufficiat: nam maioris prudentiæ est ad subtilem harum rerum scientiam peruenire: adeo vt sequentem rationem zonarum Metrodorus philosophus vix quinque expresserit libris, insertis tam Astronomiæ quam Geometriæ partibus, sine cuius lineis haud facile zonarum deprehenditur ratio. Idem etiam Metrodorus asserit frustra culpari à plerisque Vergilium, quasi ignarum astrologiæ: cum eum constet operis lege compulsum, vt quædam exponeret quæ obscura videntur ideo, quia à naturali ordine sunt remota. Vt autem omnia non diceret, rusticarum personarum habuit considerationem, & ipsius est operis breuitate compulsum. *At medias pruinas.* Hoc est quod supra ait, vtique sub extremum brumæ. Medias autem pruinas abusiue ipsas hyemes posuit, medium enim pro legitimo dixit. *Dimen, um partibus orbem.* Annum diuistum in quatuor tempora. Et per duodecim signa, duodecim menses accipimus. *Per duodena.* Multi pro duodecim accipiunt, vt bina manu lato c. a. F. & septenaque tela. Alii quia quotannis per eadem ineat: duodena ergo sæpius duodecim signa.*

- B *Quinque tenent cælum Zonæ: quarum vna corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni:
Quam circum extreme dextra, leuaque trahuntur
Cerulea glacie concreta, atque imbribus atris.
C *Has inter, medianque, dua mortalibus agris
Munere concessæ diuum: & via selecta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.**

- Zone.* Id est plagæ vel circuli, quorum primus Septentrionalis, vel, vt quidam volunt, Aquilonius Zonæ, Circuli, qui cælum ac terram, veluti Zonæ cingunt. Translatiue, nam proprie Zonæ in terris, sed pro parallelis, id est circulis posuit. Septentrionalis, Aestiuæ, Aequinoctialis, Brumalis, Australis. *Corusco Semper sole rubens.* Corusco ardenti, hoc est æquinoctiali, & bene à media cœpit vt necessario extremas & habitabiles concessas mortalibus diceret. *Torrida.* Sicca quod numquam sol inde discedat. *Quam circum extreme.* Bene extremæ addidit, id est Borios & Notios, ne eas, quæ circa igneam sunt intelligeremus, quas constar esse temperatas vicinitate caloris & frigoris, quarum vnâ nos habitamus, alteram antipodes: ad quos hinc torrente Zonâ hinc frigidis ire prohibemus. Antipodes autem dicuntur, quod cœtra nos positi sunt contrariis vestigiis. Terram enim dicunt vndique cœlo & aere cingi. Per has autem duas Zonas in obliquum vertitur signifer circulus, qui solis continet cursum. Vnde etiam fit, vt duæ Zonæ frigidissimæ sint, ad quas numquam accedit: vnâ feruens, à qua pene numquam recedit: duæ temperatæ, ad quas vicissim venit. *Trahuntur,* pro extenduntur, aut sine intermissione vertuntur. *Ceruleæ* frigore scilicet, quia ipse color conuenit frigori. *Duæ mortalibus agris.* Sicut dictum est temperatæ ex calido medio, & frigidis extremis circulis. *Per ambas.* Cum vitet vtranque temperatam, ipsâ præpositio *Per* pro *inter* accipienda est. *Qua* per quam.

- E *Mundus vt ad Scythiam, Riphæasque arduus arces
Consurgit, premitur Libya deuexus in Austros.
Hic vertex nobis semper sublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, manesque profundi.
Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis
Circum, perque duas in morem fluminis arctos,
Arctos, Oceani metuentes equore tingi.*

- F *Mundus vt ad Scythiam.* Iam hic definitio est nostri climatis, id est nostræ habitationis: quæ à Septentrione incipiens, in Australi definit plaga. Riphæas autem arces, Scythiam dicit: cuius sunt montes Riphæi. Quoniâ Borios circulus totus supra terram est, ideoque ab aratro hic apparentes ille idem Australis vocatur obscurus. Sane aliqui mundum pro cœlo accipiunt hoc loco, qui modum nomen volunt esse vniuersæ naturæ. *Consurgit premitur.* Deest ita, vt fit ad Scythiam consurgit, ita premitur in Austros, * premitur contra deuexus in Indos, & fecerat supra Austros. *Libya deuexus in Austros,* quoniam Notius circulus totus infra terram, est & premitur, quasi deprimatur. *Arduus,* Excelsus, & summo vertice arctatus. *Hic vertex nobis semper sublimis.* Id est

hæc pars mundi à nobis semper videtur, hoc est Scythiæ, que Septentrioni subiacet. *At illam* A
sub pedibus Styx atræ videt. Id est, axem noticum, id est, australem, qui à nobis nunquam videtur: si-
 cut Boreus, id est Septentrionalis semper videtur. Et sicut variaz philosophorū opiniones sunt:
 ita & hic variè loquitur. Nam alii dicunt à nobis abscedentem solem ire ad Antipodas alii ne-
 gant, & volunt illic tenebras esse perpetuas. Mire autem ait Styx quasi de inferis *Styx atræ videt:*
manesque profundi, vt ostenderet illud quod dicunt Philosophi, recedentes hinc animas & illic a-
 lia corpora tortiri. Vnde & Lucanus ait, *Regis idem spiritus artus Orbe alio.* Quod verisimile est,
 quia dicuntur animæ, aut igni, aut vento, aut aqua purgari: quod vt fiat accessit est, dum aut per
 frigiditas plagas, aut igneam transeunt. Et licet alii hoc à Virgilio dictum per poëticam licentiam
 velint: tamen sciendum est eum poëticæ licentiæ inseruisse philosophiam. *Maximus anguis.* Vel
 quia ipse cæteris est maior, vel quia ad Scythiam, vel quia inter duos arctos. Sane hunc draco- B
 nem quidam occisum, & inter sidera conlocatum à Minerva dicunt: Alii hunc esse quem Her-
 cules custodientem mala aurea Hesperidum occidit. *Hic pro illic.* Circum per que diuas. Et circum
 enim, est & per, nam per vtranque labitur, id est, inter duas maiorem cauda rangeis, alio com-
 plectens minorem. *In morem fluminis arctos.* Hæstodius *morem arctos*. Occasum metuentes æquora tingi.
 Hoc refertur ad fabulam: Nam hæc duæ pellices Iunonis fuisse dicuntur: quas postquam Iup-
 piter in syderum retulit numerum, Iuno rogavit Terhin suam nutricem, ne vnquam eas patere-
 tur occidere. Vnde nunc metuentes dixit, scilicet nutricem Iunonis. Sunt autem hæc Helice, &
 Cynosura, de Helice Lycaonis filia amata à Ioue & à Iunone in vrsam mutata supra dictum est.
 Cynosura quod caudam caninam habeat, hanc Fœnicem vocitatum quidam ferunt, Dianæ com-
 item, iraque ius, quod grauida esset inuenta, in vrsam esse mutatam, atque eiudem rursus mi-
 sericordia syderibus insertam. Quidam prodidere has nymphas fuisse Cretenses, Iouis nutrices, C
 & ob meritum consecratas, quæ ideo non occidunt, quia secundum clima nostræ cœli Arctos
 circulus, in quo cardo conuertitur, infra horizontem non venit. Nam reliqua signa dicuntur om-
 ni nocte in Oceano tingi.

Illic (vt perhibent) aut in tempesta silet nox
Semper, & obtenta densantur nocte tenebra:
Aut redit à nobis aurora, diemque reducit:
Nosq; ubi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illic serarubens accendit lumina vesper.
Hinc tempestates dubio prædisserere celo
Possumus: hinc mensisque diem, tempusque serendi:
Et quando insidum remis impellere marmor
Conueniat, quando armatas deducere classes,
Aut tempestuam in syluis euertere pinum.

Illic. In Australi, id est obscuro axe. Scilicet poëticæ, nam in rebus dubiis suam denegat fidem.
In tempesta. In actiuosa, alta, densa, crassa, qualis est in tempesta. Possit autem hoc fieri in aliqua par-
 te mundi, vt pene sibi totum vindicet nox, probat Britannia: quæ lucis diues, vix quoddam spa-
 tium noctibus cedit. Aut in tempesta silet, quia Epicurei dicunt non ire Solem per alterum he-
 mispherium, sed semper his ab ortu colligi scintillas, & fieri orbem solis. *Obtenta.* Obducta. Et
 obtenta sicut ostenta, ab eo quod est enim ostendor veteres participiū ostentus, non ostensus dice-
 bant, ipse alibi prætentaque Syrtibus arua Terentius in Eunucho, *An ego occasum mihi ostenta-
 rã tã breuè.* Similiter & illud in Formione: *Neg; me nunc domū recipere, nisi mihi esset spes ostẽ atz huius-
 ce habenda.* *Redit à nobis,* Id est ad illos, & hoc secundum Stoicos, qui dicunt Solem vicissim per
 vtrunque hemispherium ire, & alternis noctem facere. *Sera pro iero,* vt Seramque dedit per
 membra quietem. *Accendit lumina vesper.* Bene accedit lumina vesper, poëticæ, vt ipse vesper ac-
 cendat, non homines, & itæpe hac figura vritur. Iam falcem arbutta reponunt. *Diemque reducit.* Vt
 quando discedit à nobis, & dies clauditur: tunc illic sit Aurora, *Afflauit anhelis.* Cursu anhelan-
 ribus: *Sera.* Nocti vicina. *Vesper.* Stella, quæ & Venus & lucifer dicitur. Nam Vesper eo quod qui-
 busdam mensibus vespere: Lucifer autem dicitur, quod quibusdam mane oriatur. *Hinc tempe-
 states.* Id est ex hac causa, ex hac ratione astrologiæ. Ex hac temporum scientia vel syderum ob-
 seruatione. Et hoc contra Epicureos, qui dicunt acerrum stellarum sine causa esse. Et iam con-
 clusio est: Nam hoc dicit, Non sine causa intuemur ortus siderum & occasus: hinc enim vnuer-
 sa noscuntur. *Dubio celo.* Id est, etiam dubio celo: Et bene dubio, nam idem alibi cœli fraudem
 dixit, quod nunc prospera, nunc aduerta ingerit. *Predicere,* præuidere. *Mensisque diem.* Pro
 tempore. *Tempusque serendi.* Id est autumnale. *Insidum.* Cui nullus potest, aut debet commit-
 tere

A tere fidem. nam subito fallit hominem. *Marmor. Mare. Quando armatas deduceve classes. Id est* quando fit tempus ad agendum nauale praelium, *Armatas deduceve classes,* aut quia in puppibus infigebant arma nauigantes, vt præfigere puppibus arma, aut instructas armamentis suis. *Tempusiuam finem.* Opportunam, nam tempore importuno hæc cæsz arbores cito termites faciunt, ita enim ligni vermes vocantur. nam hac re etiam rustici Lunæ cursum obseruare dicuntur, melius enim arbores Luna decrecente cæduntur.

*Nec frustra signorum obitus, speculamur & ortus,
Temporibusque parem diuersis quatuor annum,
Frigidus agricolam si quando continet imber,
Multa forent que mox cælo properanda sereno,
Maturare datur, durum procedit arator
Vomeris obtusi dentem: cauat arbore lintres:
Aut pecori signum, aut numero impressit aceruis.
Exacuunt alij vallos: fircasque bicornes:
Atque amerina parant lenta retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur siscina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.*

B *Nec frustra signorum obitus. se. o.* Perseuerauit contra Epicuteos *Obitus* autem *Occasus. Temp-* ribusque *parem d. q. a.* De rebus contrariis fecit declamationem dicendo parem ex diuersis, vel semper sibi conuenientem. Re vera enim nihil est tam contrarium inter se, quam æstas & hyems & tamen de his annus efficitur. *Frigidus agricolam.* Non generaliter frigidus, sed quando frigidus fuerit, & quasi titulus est, *Agricolam* nunquam vacuum esse debere. *Continet.* Vt non possit propter frigus & imbrem, agriculturam exercere. *Continet* autem, *Detinet & impedit.* *Multa forent que mox cælo properanda sereno, Maturare datur* Ordo est, *Multa* maturare datur, quæ forent in serenitate properanda sereno cælo. Nam male quidam *Forent,* esse temporis presentis volunt vt sit sensus, *Multa* sunt properanda, quæ maturæ datur, mox cælo sereno. id est, in vsum cæli sereni. Quod non est idoneum, licet re vera *Fore* tantum semper futuri sit temporis. *Nam forent & præteritum & præsens & futurum complectitur.* *Sallustius, Ni virtus fidesque vestra spectata mihi foret.* id est esset, Et ordo est, *Multa* maturare dantur, & diligenter facere: quæ velis cælo sereno properanter facere, non diligenter poteris facere, dum festinas & tardius ad laborem redibis. Oportet ergo vt dum domi resides, ea quæ tibi præparare potes, & necessaria vides, parare studeas: vt cum fuerit serenitas data. statim ad laborem prodeas, Sanè maturare duas res significat, aut in otio, & suo tempore facta maturata dicuntur, aut accelerata & ante tempus acta, quod hic significat. *Cato, properare* dicit eos, qui prima quæque ordine suo maturare transgunt, festinare autem illos, qui multa incipiunt, eoque adnectendo, nec terminando præpediant. *Aulus Gellius: mature* veluti celeriter dicimus. *Nigidius* mature fieri quod neque cito, neque tardè fiat, quod hinc debet intelligi, quia poma, quæ neque acerbata sunt, neque putida, matura dicuntur. *Procedit.* Cudendo extenuat. Id est producit in dendo, & bene, quia præposuerat multa, enumerat singula. *Vomeris obtusi.* Heberis, & obtusum est quicquid sine acumine est vel calore, vt non obtusi adeo gestamus. *p. p.* & Antiqui tamen litteram addebant, quod nos propter euphoniã in aliquibus detraximus, vt obtusus: in aliquibus remansit, vt trunus. *Obtusi* autem, reuerberati & acumine carentis. *Dentem.* Acumen. *Arbore.* De arbore. *Lintres.* Fluuuiales nauiculas. Sanè non sine ratione lintrium meminit, quia pleraque pars Venetiarum fluminibus abundans, lintribus exercet omne commercium, vt Rauenna, Altinum. Vbi & venatio, & aucupia, & agrorum cultura lintribus exercetur. Alij lintres, in quibus vna portatur, accidunt. *Aut pecori signum, aut numeros impressit aceruis.* Id est facit aut characteres, quibus pecora signantur: aut tesseras quibus frumentorum numerus designatur. nam numeros pro litteris posuit, quibus numeri continentur. Sed hoc non de æstate, qua signari vel fruges, vel animalia solent, sed de hyeme, qua imber frigidus esse potest. Loquitur autem hoc, secundum ea quæ aliter dicuntur, aliter audiuntur, vt dictum est. *Amerina retinacula.* Virgas de quibus vites religantur, quæ virgæ abundant circa Amerinum oppidum Italia, cuius crebram in Rosciana facit Cicero mentionem. Alij genus salicis dicunt, dispari colore à cetera salice: nam est rubra, & ad connectendum aptior, quia præter morem lenta est, quæ nunc quoque Amerina à rusticis dicitur. *Lenæ* autem flexuosæ. Hic computat ea quæ quilibet domi potest facere, dum ab agricultura pluuus impeditur, aut nimium frigus terram constrin-

git, cuncta enim vitia sunt humano vsui quæ hîc dicit, & quouis tempore possunt fieri. *Ext* A
cunnt. Repurgant & reformant in altitudinem pristinam. *Vallos*. Fossas, & muros de terra factos
 & glebis, qui fiunt in circuitu cohortium & vinearum: aut quibus aquæ ducuntur de locis a-
 quosis. *Vallos*, quos aliqui palos, Græci *χάρπας* Homerus *σάρασσα*. *Ælius Gallus* de verbis ad
 ius ciuile pertinentibus, vallos regulas grandes, quæ supra collicias infimæ ponuntur appel-
 lar. Alij vallos hîc quadridentes dicunt. nam vallos qui scolopes dicuntur ante muros poni, vt
 Rescindit vallum, & scalas ad mœnia p. *Bicornes* Duorum cornuum. *Facilis*, de qua facile ali-
 quid fiat. Vnde faciles homines qui hac & illac cito ducuntur. Ergo *Facilis* quæ cito legitur,
 vel soluatur. *Rubea virga*. Quæ abundat circa Rubos Italiae oppidum. *Horatius*, *Inde Rubos fessi*
peruenimus. Id est ea virga quæ apud Rubos plurima nascitur. An à rubo cuius meminit, ferat &
 robus asper amomum. *Fiscina* genus est vasis, id est corbulæ breuis, quas perferunt qui arbutta B
 vindemiant. *Lucilius* in quinto, *Fiscina fallaci cumulo*. *Nonius* in *Andromachia*: *Quod tu mi Gna-*
tes, quæ so vt in pectus tuum demittas: tamque vindemiator in fiscinam. *Plautus* in *Mercatore*, *Vobiscum*
habere cum porcis. cum fiscina. *Nunc torrete igni fruges e. f. f.* præparate panem, quo vtamini in sereni-
 tate, ne ea res impedimento sit postea: multi tamen de certo frugum genere dictum volunt.
 Nam far, minium, panicum moli, nisi ante fuerint tosta, non possunt. Nam quod ait saxo fran-
 gite, potest accipi & pindere, quod significat pilo tundere, quia & vulgo cauatum saxum pilum
 dicimus, quæ omnia fieri oportet, propter facilitatem molendi. Multi astrologiam putant, quia
 ante est molere, quam coquere. Nonnulli tradunt rusticos solitos, si quando ad excudendas
 fruges essent imbribus impediti, spicas integras condere, & prout indignisset vsus, hieme tor-
 rere, quo facilius agluma sua separatum triticum molerent. Alij non accipiunt *Husteron* pro- C
 teron, sed modo hoc, modo illud facito, vt diuersa dixisse videatur.

Quippe etiam festis quadam exercere diebus,
Fas & iura sinunt. riuos deducere nulla
Religio vetuit: segeti prætere sepe:
Insidias auibus moliri: incendere vepres:
Balanitumque gregem fluuio mersare salubri.
Sæpe oleo tardi costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis: lapidemque reuertens
Incusum, aut atræ massam picis vrbe reportat. D

Quippe etiam festis quadam exercere diebus. Non mirum est rusticum aliqua facere debere per
 pluuias, cum sint quædam quæ facere possit etiam festis diebus. Sunt enim aliqua quæ si festis
 diebus fiunt, ferias polluant: quæ propter & Pontifices sacrificaturi, præmittere calatores suos so-
 lent, vt sicubi viderint opifices adfidentes, opus suum prohibeant, ne pro negotio suo, & ipsorum
 oculos, & cerimonias deum attaminent, ferias enim operæ deorum creditæ sunt. Sane ferias ter-
 ram ferro tangi nefas est, quia ferias deorum causa instituuntur, festi dies hominum quoq; *Fas* E
 & *iura sinunt*. Id est, diuina humanæque iura permittunt. Nam ad religionem fas, iura pertinent
 ad homines. Et non sine causa hoc dictum à Virgilio gnaro totius sacerdotum ritus ponitur. reli-
 giosi enim esse dicuntur, qui faciendâ præmittendâq; rerum diuinarum secundum mo-
 rem ciuitatis delectum habent, nec se superstitionibus implicent. Cum ergo hîc dicit, festis quæ-
 dam exercere diebus *Fas & iura sinunt*, & nulla religio vetuit, ostendit multa quæ ad rem diui-
 nam pertinent ex præcepto & posse fieri, & vitari, ab his scilicet, qui religiosi, vt supra dictum est,
 appellantur, quem morem Poëta agendo aliud subtiliter docuit. *Riuos deducere nulla Religio ve-*
uit: segeti prætere sepe. Insidias auibus moliri: incendere vepres. *Deducere* Id est, siccare. Nam irriga-
 re inducere est, vt, Deinde latis fluuium inducit. Sane sciendum secundum *Varronem* contra
 religionem esse, vel si irrigentur agri, vel lauentur animalia festis diebus. *Nymphæ* enim sine F
 piaculo non possunt moueri. Sed scimus necessitati religionem cedere: Vnde peritè *Virgilius*
 ait, *Balanitumque gregem fluuio mersare salubri*, id est, saluifero. Nam dicturus est in tertio scabie
 tentari animalia, nisi lauentur. De irrigatione vero nihil ad hunc pertinet locum, quia *Dedu-*
 cere, vt diximus siccare significat. Sed qui disciplinas Pontificum interius agnouerunt, à die fe-
 sto sine piaculo dicunt posse fieri, quæ supra terram sunt, vel quæ omnia, nocent, vel quæ ad
 honorem deorum pertinent, & quidquid fieri sine institutione noui opetis potest, vt triuorum
 inductionem sic accipiamus, per fossam vel pratium purgatum deducere, id est emittere, quon-
 iam cautum in libris sacris est, ferius denicalibus aquam in pratium ducere, nisi legitimam
 non

- A** non licet, cæteris feriis omnes aquas licet deducere. Ergo hic, vt aliquibus videtur, deducere purgare est, & sordes emittere, quæ præcludant aquam, ideòque à Pontificibus, vt nouum fieri non permittitur feriis, ita vetus purgari permittitur. Alij hoc secundum augurale * cuius dictum tradunt, quod etiam in bello obseruetur, ne nouum negotium incipiatur. Ergo riuos deducere, non est nouum negotium, & potest hoc illuc referri: quique paludis collectum humorem, bibula deducit arena. Sanè quæ feriæ, à quo genere hominum, vel quibus diebus obseruentur, vel quæ festis diebus fieri permiffa sint, si quis scire desiderat, libros pontificales legat. *Veniit. prohibuit. Prætereundere sepem. Circundare, & opponere. Et subaudi nulla religio vetuit. Insidias auibus moliri. Id est aucupia facere. Incendere repes. Hoc etiam sicut & priora, licet festis diebus agere. Balantimque gregem. Id est ouium. Mersare. Frequenter mergere, propter scabiem. Flusio salubri. non est epitheton amnis, sed ad factum refertur. Sepe oleo. Et hic aut coniunctio esse debuit, vt est, illa Notos atque atra volans in nubila fugit, pro & in Notos, vt esse, Sæpe aut oleo aut vilibus onerat pomis, & bene rusticorum laudat industriam. Costas aselli. Aut vera costas, aut clitellas, vt Horatius, *Et in muli Capua clitellas tempore ponunt. Agitator. Verberator.* Dicitur ab agendo, ac per hoc asinarius dicitur, *Vilibus pomis.* Abundantibus, quia vulgò asperatam, & bene verbum vulgare vitiauit. *Massam picis vrbe reportat.* Aut qui oleum, vel poma portauerat ad urbem, aut certè ideo ait *Reportat*, quia pix in agris nascitur, & in vrbe distracta, in agrum à plerisque reportatur: Varro dicit antiquos nundinas, feriatis diebus agere instituisse, quo facilius commercij causa ad urbem rustici commearent, & bene per hæc omnia quæ superius dixit, ostendit ferias non pollui.*

C

*Ipsa dies alios alio dedit ordine luna
 Felices operum, quintam fuge: pallidus Orcus,
 Eumenidesque sata: tum partu terra nefando
 Coeumque, Iapetumque creat: sauiumque Typhoea
 Et coniuatos cælum rescindere fratres.
 Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,
 Scilicet atque Ossa frondosum inuoluere Olympum:
 Ter pater extructos dissecit fulmine montes.
 Septima post decimam felix, & ponere vites,
 Et pressos domitare boues, & licia tela,
 Addere, nona fuga melior, contraria furtis.*

D

- E** *Ipsa dies alios alio dedit ordine luna.* Plenissime de lunæ diebus expressit Hesiodus *ἡμερὰ δ' ἐν δὴ δὴν τοὺς ἀγροὺς ἐὺ κατὰ μῆνας περὶ ἀστέρας ἡμερὰ δὲ πλεῖστα ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἰσορροπίας ἢ ἂν ἀπὸ τῆς ἀριστερῆς ἀριστερῆς.* quam rem breuiter iste prælibat. Sed est ita, quoque luna omnes dies felices dedit sed alios aliis rebus aptos. Inde ait felices, & hoc est ad opera sumenda aptos felicibus operis. Alij felices pro secundis recipiunt, vt felicemque trahit limum. *Alio ordine.* Hoc est, non omnes dies facit æquales, sed diuersi ordinis & modi, cum ipsa sit vna & eadem. *Felices operum.* Quibus feliciter possunt opera exerceri, vel ad opera sumenda: vel certè *Felices*: aptos felicibus operibus. *Quintam fuge.* Vt quinta luna nullius operis initium sumas. Dicitur enim hic numerus Mineræ esse cōsecratus, quā sterilem esse constat. Vnde etiam omnia sterilia quinta luna nata esse dicuntur: vt, Orcus, Furia, Gigâtes. *Pallidus orcus.* Quia pallidos facit. nã ipse niger est. Probus, orchus legit. Cornutus verat aspiratione addendam. Hesiod. orcu quinta luna dicit natum. Celsus, vt Iurifiurandi deum pallidum dictum, quia iurantes trepidatione palleant, nam apud Orcu defunctæ animæ iurare dicuntur, ne quid suos, quos in vita reliquerunt contra fata adiuuent. *Orcus.* Pluton, deus inferni. *Eumenides sata,* id est nata. & vt sæpe dictum est, κατὰ τὸν μῆνα. Eumenides vocantur, quod non habent bonam voluntatē, id est mentem, sicut Parca, quia nulli parcant. *Nefando.* Sacrilego. *Coeum,* Nomina sunt Gigantum. Per Coeum autem & Typhœum, & Iapetum, omnes gigantes intelligimus: quos quinta luna dicit esse natos. *Et coniuatos cælum rescindere fratres.* Othum & Ephialtem dicit, qui fuerunt filij Ne-

F

pruni, & nouem digitis singulis crescebant mensibus: qua freti altitudine cælum voluerunt e-
 uertere: sed confixi sunt sagittis Apollinis & Dianæ. *Pelio ossam*. Monti Thessaliæ. *Pelio* o lon-
 ga est: sed sic breuis sequente vocali: vt, sub Ilio alto. *Ossam*. Alium montem Thraciæ. *Olympum*.
 Tertium mōtem Macedoniæ: & tertium quasi maiorem inuoluere ait: *Pater*. Iuppiter. *Difescit*.
 Deicit. *Septima post decimam felix*. Aut septimamdecimam dicit, aut hoc dicit, *Felix* quidem
 est septima, sed felicior decima: vt primum locum decimæ tribuat, quæ sit valdè felix, secun-
 dum septimæ: quæ post decimæ fœlicitatem sit secunda: vt ea nulla sit felicior, excepta decima.
 Aut certè sicut quidam volunt, quartamdecimam dicit vt fœlix sit septima duplicata: id est, cu-
 ius numerus post decimam inuenitur: quo die re vera melius vites ponimus. *Domitare boves*.
 Instruere, quomodo possint ferre laborem arandi: & sciant ad iugum pariter incedere. *Noua su-
 ge melior: contraria furdis*. Non vt quibusdam imperitis videtur, Virgilius aut fugam seruis suadet, B
 aut eis indicat dies quibus se à rapinis abstineant. Nam & fugam de præfectione & cursu legi-
 mus: vt, Simul arua fuga, simul æquora vertunt, vnde velocem equum fugacem dicimus: & fu-
 ga potest etiam honesta esse, vt si quis hostem, si quis imminuentem tyrannum, si quis sæuum
 iudicem fugiat. *Contraria* autem *Furtis* illuc spectat, vt domino sit spes iuueniendi quod ami-
 serit, & seruis rapere aliquid aufugiens formidet.

Multa adeo gelida melius se nocte dedere:

Aut cum sole nouo terras irrorat Eous.

Nocte leues stipula melius nocte arida prata

Tondentur, nocteis lentus non desicit humor.

Et quidam seros hyberni ad luminis ignes

Peruigilat: ferroque faces inspicat acuto.

Interea longum cantu solata laborem

Arguto coniunx percurrit pectine telas:

Aut dulcis musti Vulcani decoquit humorem,

Et foliis undam tepidi desumat abeni.

At rubicunda Ceres medio succiditur aestu,

Et medio tostas aestu terit arua fruges.

Adeo. Valde. *Terentius*, *Adolescentem adeo nobitem*. *Melius se nocte dedere*. Per noctem melius
 nostro obsequitur labori. *Nocte* autem non est aduerbium, sed nomen ablatiueque casus, adeo
 vt ei Horatius iunxerit præpositionem: vt, *Et ingulens hominis surgunt de nocte latrones*. nam ad-
 uerbium *Noctu* facit, sicut *Diu*, Sallustius, *Diu noctisque laborare, selesinare*. *Sole nouo*. Oriente die,
 & sole adhuc recenti, necdum feruenti. *Irrorat* illustrat. Aut simpliciter irrorat, matutino enim
 tempore ros cadit. Et dicit hoc loco, & die & noctu insistendum labori. *Eous*. Id est lucifer, de
 quo etiam Cinnæ in Smyrna sic ait, *Te marimonium stentem conspexit Eous*, *Et stentem paulo vidit*
post Hesperus idem. *Arida prata*. Iam matura *Tondentur*. Secantur. *Noctis*. Accusatiuus pluralis.
Non desicit. Non deserit. Vnde & qui deserunt exercitum ad hostes transeuntes, defectores vo-
 cantur. *Seros ignes*. Nocturnos. *Faces inspicat*. Incidit ad spici & aristarum imaginem. *Arguto*.
 Sonoro, stridulo. *Aut dulcis musti Vulcani decoquit humorem*. Hypermetrus versus est: vnde & se-
 quens à vocali inchoat. Bene autem ait, *Decoquit humorem*, id est rem superfluam: sicut supra
 posuit, luxuriam segetum tenera depascit in herba. *Abeni*. Vasis in quo coquitur vinum. Et
tepidum dicitur: quia quod bullit, quasi tremere videtur. *Abeni*. Ex ære facti. *Ceres*. Frumentum.
Medio aestu. Id est per diem, quando aestus est.

Nudus ara fere nudus: hyems ignara colono.

Frigoribus parto agricola plerunque fruuntur:

Muinæque inter se leti conuiuia curant:

Inuitat genialis hyems, curasque resoluit:

Ceu presse cum iam portum tetigere carina,

Puppibus & lati nauis imposuere coronas.

Sed tamen & quernas glandes tunc stringere tempus,

Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta,

Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis:

Auribusque

A *Auritosque sequi lepores: tum ficere dammas,
Stupea torquentem balearis verbera funda:
Cum nix alta iacer: glaciem cum flumina trudent.*

Nudus ara, sere nudus. Sic Hesiodus, *γυμνὸν ἄρα, σέρε γυμνὸν* ἢ *σὸδῶν*, *γυμνὸν ἢ ἀμῆδου*. Id est, adeo fere-
no celo vt vestimentis non egeas. Sanè quidam post hoc hemytrichium dicitur subsecu-
tus. Habebis frigore febres. Nam non dicit nudum esse debere, quasi aliter non oporteat aut
possit: sed sub tanta serenitate dicit hæc agenda, vt & amictus possit contemni. *Hyems ignaua co-
lono.* Quæ ignauum reddit colonum. *Parvo. Parato.* Agricole plerumque fruuntur. Dicit agricolas
per hyemem his frui quæ æstate parauerint. *Plerumque autem dicit,* quia diciturus est aliqua
quæ rusticus etiam hyeme possit efficere. *Genialis hyems.* Coniualis, voluptuosa. Nam quo-
B tiens voluptati operam damus, indulgere dicimur Genio. Vnde è contrario habemus in Te-
rentio, *Suum defraudans Genium.* Genium autem dicebant antiqui naturalem deum vniuscuius-
que loci, vel rei, aut hominis. *Curasque resoluisti.* Quiescere facit à labore & curis. *Pressæ carinae.* O-
nerariæ. *Cum iam p. t.* Dat comparationem de nauigantibus: quod sicut illi expleta iam nauiga-
tione, & positis in sicco nauibus lætantur, & epulis vacant: sic etiam rustici finitis completisque
æstiuis laboribus hyeme conuiuia celebrant, & à curis soluuntur. *Imposuere coronas.* Aut vera
coronas, aut spiras funium accipimus. *Sed tamen q. g.* Sunt aliquæ deriuationes ex vsu magis
quàm ex ratione venientes: vt quernus, ficulus, ilignus, columnus, à corylo, ilice, ficu, quercu.
Cruentia. Matura. *Cruentia* autem ideo, quia matura, cruoris colorem imitantur. *Pedicas.* Laqueo
quibus pedes illaqueantur. *Auritos lepores.* Maiores aures habentes. Horatius aliter ait, *Doctum*
C & *auritas fidibus canoris Ducere quercus.* Sensem audiendi habentes. *Balearis fundæ.* Hispanicæ: à
Balearibus insulis Hispania, vbi inuenta est funda.

Quid tempestates autumnæ, & sidera dicam?

Atque vbi iam breuior que dies, & mollior æstas,

Quæ vigilanda viris: vel cum ruit imbriferum ver?

Spicea iam campis cum messis inhorruit: & cum

Frumenta in viridi stipula lactentia turgent?

Sape ego, cum flauis messorem induceret aruis

Agricola, & fragili iam stringeret ordea culmo:

Omnia ventorum concurrere prælia vidi,

Quæ grauidam latè segetem ab radicibus imis

Sublime expulsam eruerent: ita turbine nigro

Ferret hyems, culmumque leuem, stipulasque volantes.

D *Quid tempestates autumnæ.* Verno & autumnali tempore sunt tempestates, quando nec plena
æstas est, nec plena hyems. Vnde medium & confine vtriusque temporis ex coniunctione cõ-
rariarum rerum tempestates efficit. Sanè sciendum vltimas partes tam autumnæ quàm veris si-
gnificare, quibus sunt procellæ: quod de autumnæ, hic indicat versus, Atque vbi iam breuior
que dies, & mollior æstas: de vere hic, Spicea iam campis cum messis inhorruit. Deinde ait, *Ruit.*
E Id est præcipitatur, in fine est. Et in hoc talis est sensus, *Quid dicam quantum oporteat solici-
tum & studiosum esse agricolam tempore autumnæ & veris? Vigilanda v.* Vigilanter providen-
da *Spiceam.* Spicos de maturis frugibus abusu è dicimus. Nam propriè est spicus, cum per cul-
mi folliculum, id est extremum tumorem, aristæ adhuc tenues in modum spiculi eminent. *In-
horruit.* Intremiscit. *Frumenta l.* Adhuc tenuia, & lactis plena. Sanè sciendum Varonem in li-
bris diuinarum rerum dicere, Lactentem deum esse, qui se infundit segetibus, & eas facit lac-
tescere. Et sciendum inter lactentem & lactentem hoc interesse: quod *Lactans* est quæ lac
præbet: *Lactens* cui lac præbetur. *Flauis. Maturis.* Et *fragili* e. id est, quæ in fragili culmo erant,
Stringeret Secarer. vt, Hic vbi densas Agricola stringunt frondes, *Omnia ventorum concurrere.* In-
ter se, vt, Mutati transuersa fremunt. *Sublime expulsam eruerent.* Per sublime portarent erutam se-
F getem. *Turbine nigro.* Tempestate noxia. Horatius, *Hic niger est humo tu Romane caueso. Culmumque*
leuem. Culmus dicitur ipse calamus: stipulæ verò folia quæ ambiunt culmum.

Sape etiam immensum celo venit agmen aquarum,

Et sædam glomerant tempestatem imbribus aris

Collecta ex alto nubes: ruit ardens aether.

Et pluuia ingenti sata lata, boimque labores
 Diluit: implentur fossæ, & caua flumina crescunt
 Cum sonitu: feruētque fretis spirantibus æquor.
 Ipse pater media nimborum in nocte, corusca
 Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
 Terra tremuit: fugere fera: & mortalia corda
 Per gentes humilis strauit pavor: ille flagrant
 Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
 Deicit: ingeminant Austri, & densissimus imber:
 Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plangunt:
 Hoc metuens, cæli menses, & sidera serua:
 Frigida Saturni sese quo stella receper:
 Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes.

Agmen aquarum. Imperus, vt Leni fluit agmine Thybris. Est autem hic Ecclasis poetica ad describendam tempestatem. *Collecta ex alto nubes.* Ab Aquilone, qui vtique de alto flar, idest à septentrione: & tempestates grauissimas facit. Nam Ausler humilis est, vt, Mundus, vt ad Scythiam, Riphaealque arduus arces Confurgit, premitur Libyæ deuexus in Austros. *Ruit arduus æther.* Tonitribus percrepat, vt, Cœlique ruina. *Caua flumina.* Profunda & alta. Lucanus, *Rumbamque cauum.* *Ereus spirantibus.* In motu postis. *Alibi,* Quæ vada non spirant, nec fracta remurmurat vnda. *Corusca fulmina.* Coruscantia, vt, Sibila lambebant linguis vibrantibus ora. *Molitur.* Agitat, & iacit. *Terra tremis.* Terræ motus efficitur. Vel tremis terra, Tremere videtur: & pauent hi qui terram colunt. *Humilis pavor.* Qui humiles reddit, vt Pallidus Orcus. *Ille flagrant aut Atho, aut Rhodopen.* Secundum Epicureos per transitum loquitur, qui dicunt fulmina non iudicio deorum, sed ex nubibus fieri, nam montes quid necesse fuerat fulminari? Athos autem mons est Græciæ, Rhodopæ mons Thraciæ. *Aut alta Ceraunia.* Montes sunt Epiri, à crebris fulminibus, dicti. Vnum enim fulmen quod colorat, aliud quod transfigit, aliud quod afflat: vt est, Ex quo me diuūm pater, atque hominum rex fulminis afflauit ventis. *Ingeminant Austri.* Repetunt suos flatu venti. *Plangit.* Resonare facit. Alij legunt *Plangunt:* vt sit, nemora & littora plangunt, idest resonant. *Hoc metuens cæli menses, & sidera serua.* Id est duodecim signa quibus mentes cognoscimus. *Sidera autem vel tempestates, vel planetarum motus.* Sciendum autem (vt diximus) de planetis quinque, duos esse noxios, Martem & Saturnum: duos bonos, Iouem & Venerem: Mercurius verò talis est, qualis ille cui iungitur. Vnde etiam fingitur minister esse deorum: quod eorum obtemperat potestati. Hinc est quod dicit, *Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes.* Id est vtrum in septentrionalem, an in Australem partem inelinetur: aut cui planetarum cohæreat, vt qualitatem Mercurij ex illo possis agnoscere. *Cyllenius autem ignis propter stellam Mercurialem dicitur,* quia in Cylleno monte Arcadiæ dicitur natus esse Mercurius. *Frigida Saturni sese q. st. r.* Id est nocens, vt, Frigidus, ò pueri, fugite hinc, later anguis in herba. Ideo autem hoc dicit, quia Saturnus deus pluuiarum est, vnde etiam senex fingitur: nam senes semper nouimus esse gelidos, hic autem in Capricorno facit grauissimas pluuias, & præcipue in Italia. Vnde & Horatius ait, *Sei tyranus Hesperia Capricornus vnde,* vt in Scorpio grandines item in alio fulminat in alio ventos. Vnde præcipit nos scire debere, in quod se signum recipiat sydus Saturni. Sanè perire ait *Recepter:* vt ex frequentatiuo verbo nobis ostenderet Saturnum bis ad vnumquodque signum reuerti: quod alij planetæ minimè faciunt. Solus enim est qui & longius à sole discedat, & bis ad vnumquodque signum recurrat. *Quos ignis cæli, Cyllenius erret in orbes.* Ordo est, in quos orbes cæli erret Cyllenius ignis. Et bene *Erret,* nam planeta vocantur *errantes,* idest ab errore, nam interdum ad austrum, interdum ad septentrionem, plerunque contra mundum, non inquam cum mundo feruntur.

*In primis venerare deos, atque annua magna
 Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
 Extremæ sub casum hyemis iam vere sereno:
 Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina:
 Tunc somni dulces, densaque in montibus umbræ.
 Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret:
 Cui iulacte fauos, & miri dilue Baccho:
 Terque nouas circum felix eat hostia fruges:*

A Omnis quam chorus, & socij comitentur ouantes:
 Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
 Falcem maturis quisquam supponat arisis,
 Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
 Det motus incompósitos, & carmina dicat.

In primis venerare deos. Post hæc cognita da præcipuè operam sacrificiis, quibus tempestates, & pluuiæ possint repelli. Et mire hoc statim subiunxit: quia occorrebat, quid prodest tempestates futura videre? Et bene ait *In primis*, præcipuè, & ante omnia, nam alia neglecta possunt habere emendationem: tempestas adueniens, nisi ante præuideris, vniuersa subuertit. *Annua sac. r. c.* Anniversaria magna, sicut in *Æneide*, Anna quæ differre nefas: Et Ambaruale sacrificium dicit. *Leuis o. i. h.* Aut dans operam conuiujs: aut postquam opera cuncta compleueris. **B** *Extrema s. c. h.* Circa finem hyemis, antequam ver incipiat. *Tam v. s.* Ver, pluuiiale tempus est: sed circa finem incipit esse serenum. Dicit ergo *Vere sereno*, vt sit iam tunc & ver & serenum. *Tunc agni pingues.* Subaudi sunt: qui aut epulis, aut sacrificijs sunt apti. *Mollissima vina.* Carentia aspectate, & defœcata. *Dense in m. v.* Quia tunc incipiunt arbores frondescere. *Tibi:* In honorem tuum, & in tuam gratiam. *Cui tu lacte f. & m. d. b.* Id est, Cui tu liba de lacte, melle & vino. Nam superfluum est quod quidam dicunt, contra religionem dixisse Virgilium, licere Cereri de vino sacrificare; Pontificales namque hoc non vetant libri. Quod autem ait Plautus in *Aulularia*, cuius ipsi vtuntur exemplo. *Cererine nuptias facturi esis: quia temerè nihil allatum intelligo.* non est huic loco contrarium, nam aliud est sacrificium, aliud nuptias Cereri celebrare: in quibus re vera vinum adhiberi nefas erat, quæ Orci nuptiæ dicebantur, quas præsentia sui pontifices ingenti solennitate celebrabant. Alij hunc locum aliter accipiunt, vt *Mihi Baccho*, non sit septimus casus, sed datiuus: & duo nomina intelligimus, Liberi & Cereris: nam supra quoque ait, In primis venerare deos, vt sit sensus, cui Cereri, & mihi Baccho fauos lacte dilue: id est eis sacrificia melle & vino permittis. *Falix hostia.* Id est fœcunda. Et dicit Ambaruale sacrificium: quod sæpe de porca fœcunda & grauida fieri consueuerat, vel felicem dicit, cuius sacrificio & immolatione fœcunditas agrorum merebatur. *Omnis q. e.* Chorus propriè est coarum cantus atque saltatio. *Cereram c. v.* Inuocent dari copiam frumentorum. *Torta r. s. q.* Id est habens in memoria victum priorem, à quo Cereris reuocatus est benignitate. Nam olim homines glandibus vescabantur. *Det motus incompósitos.* Id est saltationem aptam religioni, nec ex vlla arte venientem. Sallustius, *Salsare elegantius, quam necesse est, probe. Carmina dicat.* Hymnos.

D Atque hæc vt certis possimus discere signis,
 Astis que pluuias, & agemes frigora ventos:
 Ipse pater statuit, quid menstrua luna moneret:
 Quo signo caderent Austri: quod sæpe videntes
 Agricola propius stabulis armenta tenerent.

Menstrua luna. Vnde & bene dicitur, *Caderent Austri.* Desinerent venti. Ex hoc etiam loco prognostica, sunt translata de Arato, pauca de multis.

E Continuo ventis surgentibus, aut freta ponti
 Incipiunt, agitata tumescere, & aridus altis
 Montibus audiri fragor, aut resonantia longe
 Littora misceri, & nemorum increbrescere murmur.

F Iam sibi tum curuis male temperat vnda carinis,
 Cum medio celeres reuolant ex aguore mergi,
 Clamorèmq; ferunt ad littora, cumque marina
 In siccoludunt fulica: notasque paludes
 Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
 Sæpe etiam stellas vento impendente videbis
 Præcipites celo labi, noctisque per umbras
 Flammarum longos à tergo albescere tractus:
 Sæpe leuem patenam, & frondes volitare caducas:
 Aut summa nantes in aqua colludere plumas.

Venti surgentibus. Flare incipientibus, Vnde è contrario, Cum venti posuere, id est flare desierint.

unt. *Aut freta ponti.* Litora pelagi, quæ feriuntur fluctibus. Duo autem dicit naturalia. Futura enim tempestate, & ante ventum, fluctus mouetur: & fragor auditur ex syluis, arcana quadam ratione nature. *Aridus fragor.* Sonitus, qualis solet fieri ex aridis: cum franguntur, arboribus. Ergo *Aridus* nimis, omne enim quod aridum est, cum frangi cœperit, nimium efficit sonum. Fragor etiam à fractarum rerum nominatus est sonitu. *Aut r. sonantia longe Litora miseri.* die r. ar. id est bis, idem dixit. *Miseri* autem, perturbati. vt *Miscet* agens telis. *Iam sibi tum curuis male temperat unda carinis.* Scias, inquit in pelago esse grauissimam tempestatem cum mergi ad littora confugiunt. Poetice autem ait, *Iam sibi tum vnda male temperat curuis carinis.* Id est sibi non pascit, sed crescit in perniciem suam. nam plerunque plura dicit signa e quibus vnum non sufficit, sed omnia animaduertenda: vt, *Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce.* Et sola in sicca secum spatatur arena. *Marine sulice.* Ad discretionem fluuiialium. *Altam supra volat ardea nubem.* Ardea dicta est quasi ardua: quæ cum altius volauerit, significat tempestatem. Lucanus, *Aut sicum quidam Mergus amat: quodque ausa volare Ardea sublimis penne confisa natanti.* *Præcipites celo labi.* Sequitur vulgi opinionem. non enim omnia prudenter à poeta dicenda sunt. Quod autem videmus e cælo stellas quasi labi, *Ardea* sunt ignis ætherij, quæ fiunt cum vehementior ventus altiora conscenderit: & trahere exinde aliquas particulas cœperit, quæ simulant casum stellarum. Nam stellæ cadere non possunt: quarum natura est vt stent semper. vnde & stellæ vocantur. Sanè sciendum est, vt ait Aratus, ab illa parte ventum flaturum, in quam ille ignis ceciderit. *Colludere plumas.* Moueri. Terentius, *Congruum istum maximum in aqua sinio ludere.* Id est, moueri. Virgilius, *Ludere pendentes pucros.*

At Boreæ de parte truciis cum fulminat, & cum Eurique, Zephyrique tonat domus: omnia plenis Rura natant fossis, atque omnis nauita ponto Humida vela legit. nunquam imprudentibus imber Obsuit: aut illum surgentem vallibus imis Aeria fugere grues: aut bucula cælum Suspiciens, patulis captauit naribus auras: Aut arguta lacus circumuolitaui hirundo Et veterem in limo rana cecinere querelam. Sapius & teclis penetrabilibus extulit oua, Angustum formica terens iter: & bibit ingens Arcus: & è pastu decedens agmine magno Cornuorum increpuit densis exercitus alis.

At Boreæ de parte truciis cum fulminat. Hoc vult dicere, Vbique ingentes efficit pluuias ab istis ventis mota tempestas. *Nunquam imprudentibus imber obsuit.* Alij in vacare volunt, alijs auctis habere significationem: vt sic, *Nunquam imber obsuit valde prudentibus.* quæ res valde non sunt idoneæ. Vnde melius est ira intelligere, *Nunquam imber obsuit non ante prouisus: tam clara sui dat signa: vt Imprudentibus, ignaris accipiamus, nam hoc dicit, Nunquam nescienti nocet imber, quia se designat ante venturum, & scimus leuiora esse mala, quæ ex opinione contingunt.* *Aeria fugere grues.* Aërij coloris, aut altum volantes. Dicit autem grues de vallibus fugere, non pluuiam de vallibus surgere. *Aut bucula cælum suspiciens patulis.* Hic locus omnis de Varone est. Ille enim sic,

Tum liceat pelagi volucres, tardaque paludis Cernere inexploto studio certare lanandi: Et velut insonitum pennis infundere rorem: Aut arguta lacus circumuolitaui hirundo, Et bos suspiciens calum (miserabile visu) Naribus aëriis patulis decerpit odorem. Nectennis formica canis non euehit oua:

Et veterem in limo rana cecinere querelam. Fabula duplex est. Nam vt Ouidius dicit, *Ceres cum Proserpinam quæreret, ad releuandam sitim accessit ad quendam fontem. tunc eam Lycij rusticæ à potu prohibere cœperunt: & conturbantes pedibus fontem, cum contra eam emitterent turpem*

A turpem naribus sonum, illa irata eos conuertit in ranas: quæ nunc quoque ad illius soni imitationem coaxant. Sed hoc non est valdè aptum. Nam illa magis insultatio fuerat, quàm querela: & pœnam sacrilegij iustè pertulerunt. Vnde magis *Æsopos* est sequendus, qui dicit hoc, Cum Iuppiter omnibus animalibus reges daret: & ranis, ni fallor, colendum breuissimum lignû dedisset, illæ questæ & aspernatæ sunt eum, & tunc eis hydrum iratus dedit, qui vescitur ranis. *Bibit ingens arcus*. Sequitur iterum vulgi opinionem. *Cornuorum exercitum*. Multitudo.

*Iam varias pelagi volucres, & qua Asia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput obieclare fretis, nunc currere in undas,
Et studio incassum videas gestire lauandi.
Tum cornix plena pluuiam vacat improba voce,
Et sola in sicca secum spatatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes pensa puella
Nesciuere hyemem: testa cum ardente viderent
Scintillare oleum: & putres concreescere fungos.*

C *Iam varias pelagi volucres, & qua Asia circum, Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri.* Hæc vera lectio: & sensus talis est, Iam varias, pelagi volucres, & eas quæ circum prata rimantur in dulcibus stagnis Caystri, videas certatim largos humeris infundere rores. Nam si *Iam varie* legeris, sensus nulla ratione procedit: Caystrus autem Asiæ fluuius est: Asia verò, palus: Vnde fecit Asia prata. Et de palude Asia, *A* longa est. nam de provincia corripitur. vt, Europa atque Asia pulsus, & est Homericus versus, *ἀσία ἐν δεξιῶν κούρῃσι ἀμφὶ πῖδος ἐσθ.* Rimantur prata. Pascuntur in pratis, cibum per terræ rimas requirentes. Nam rimari hinc tractum est à porcis, qui glandes rimantur de rimis terrarum. *Et studio gestire lauandi.* Gestire est lætitiæ suam corporis habitu significare, nam vt homines verbis lætitiæ suam exprimunt, ita aues corporis gestulatione. Incassum autem ideo ait, quia plumarum compositio aquam minimè ad corpus admittit. *Rauca pluuiam vocat improba voce.* Rauca contra naturam suam. *Et vocat.* Poëtice ait: non enim vocat, sed denuntiat pluuiam. Et notandum cornicem, & rauca voce, & solam, pluuiam prædicere: Coruos verò serenum, & plures & voce tenui ac purissima contra naturam suam: vt, Tum liquidas corui pressio ter gutture voces. *Testa cum ardente viderent.* Propter vilitatem noluit dicere lucernam, nec iterum lychnum: sicut in heroico carmine. vt, *Dependent lychni.* Medius verò in his libris est stylus, sicut diximus supra. *Putres concreescere fungos.* Nam vt dicit Plinius, cum aer humidus esse cœperit, fauilla quæ cum fumo solet egredi, prohibita aeris crassitate in lucernis residet, & quasdam velut fungorum imitatur imagines.

*Nec minus ex imbris soles, & aperta serena
Prospicere, & certis poteris cognoscere signis,
Nam neque tum stellis acies obtusa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna:
Tenuia nec lane per cælum vellera ferri.
Non tepidum ad solem pennas in litore pandunt
Dilectæ Tethidi Halcyones: non ore solutos
Immundi meminere suos iactare maniplos.*

F *Nec minus ex imbris soles.* Id est serenitates. Et versa vice dat prognostica quibus agnoscamus ex tempestiuo cælo serenitatem futuram. *Aperta serena.* Aer enim densatur nubilo, & rarefcit sereno. vt, Denset erant quæ rara modo: & quæ densa, relaxet. *Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna.* Obtusa subaudi à superioribus: nam hoc dicit, Nec tamen luna videtur obtusa, quæ est radiis Solis obnoxia, nam vt dicunt Physici ab eo accipit lumen. *Tenuia.* Proceleumaticus est pro dactylo, quam rem quotiescunque facit Virgilius, seruat locum Synizesi: vt tenuia. Item &, Genua labant: nubes tenues pro vellerebus accipiendæ. *Dilectæ t. h.* Ceyx filius Luciferi habuit vxorem Halcyonem: qua cum prohibitus esset ad consulendum Apollinem de statu regni naufragio periit. Cuius corpus cum ad vxorem delatum fuisset, illa se præcipitavit in pelago.

gus. Postea miseratione Thetidis & Luciferi conuersi sunt ambo in aues marinas, quæ halcyo-
nes vocantur. Sanè sciendum est, quod cum de muliere dicimus, hæc Halcyone facit. Cum de
auiibus, hic & hæc alcyon, hi & hæc alcyones. Ista autem aues nidos faciunt in mari media hye-
me. Quibus diebus tanta est tranquillitas, vt penitus nihil in mari possit moueri. Inde etiam
dies ipsi Halcyonia nominantur. Non ore solutes. Scilicet manipulos. Alij soluto ore accipiunt,
id est nintuam patenti. Immundi autem, luto gaudentes. Horatius, *Et amica luto suo.*

At nebula magis ima petunt: campo que recumbunt.

Solis & occasum seruans, de culmine summo

Ne quicquam seros exercet noctua cantus,

Apparet liquido sublimis in aere Nisus,

Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.

Quacunque illa leuem fugiens secat æthera pennis,

Ecce inimicus atrox magno stridore per auras

Insequitur Nisus: quæ se fert Nisus ad auras

Illa leuem fugiens rapit secat æthera pennis,

Tum liquidas corui presso ter gutture voces,

Aut quater ingeminant: & sepe cubilibus altis

Nescio qua præter solitum dulcedine lati,

Inter se solus strepitanti: inuat imbribus actis

Progeniem paruum, dulcesque reuifere nidos.

Magis ima petunt. Deprimuntur ad valles. *Ne quicquam seros exercet noctua cantus.* Id est non.
Perfusus, *Ne quicquam fundo suspirat nummus in imo.* Item Virgilius, *Et summo clypei ne quicquam*
umbone pependit. *Noctua* autem auis est lucifuga: quæ significat pluuiam si cecinerit
post solis occasum. De hac autem talis est fabula. Nyctimene postquam cum patre concubuit,
& agnouit facinus esse: in syluis se abdidit: & lucem refugit: vbi deorum voluntate conuersa
est in auem: quæ pro tanto facinore omnibus auiibus est admirationi. *Sublimis in aere Nisus.*
Nisus rex Megarensium pater Scyllæ, de quo plenius in Bucolicis diximus. *Pœnas dat.* Aduer-
sante sibi patre. Scylla eiusdem Nisi filia, quæ patri suo abscissam comam purpuream Minoi
obtulit contra patrem pugnantem, & inde in auem conuersa est: quas aues dicit nunc discordes
nimis esse inter se. *Fugiens.* Patrem scilicet. *Æthera.* Aërem. *Atrox.* Crudelis & immitis. *Stridore.*
Sonitu alarum. *Tum liquidas corui presso ter gutture voces.* *Aut quater ingeminant.* Plinius in natu-
rali historia dicit coruos esse obliuiosos, & plerunque minime ad nidos suos reuerti. sed qua-
dam ratione naturæ hæc congerunt ad suos nidos quæ vermes possint creare: ex quibus, reli-
quæ eorum pulli aluntur interdum. Horum obliuionem probat etiam ex rebus, quas cum
absconderint, derelinquunt: quod etiam mustelæ dicuntur efficere.

Haud equidem credo quia sit diuinitus illis

Ingenium, aut RERV M fatio prudentia maior.

Verum ubi tempestas, & cæli mobilis humor

Mutauere vias: & Iuppiter humidus Austris

Densat, erant quæ rata modo, & quæ densa, relaxat:

Vertuntur species animorum, & pectora motus

Nunc alios, alios cum nubila ventus agebat,

Concipiunt, hinc ille autium concentus in agris:

Et late pecudes, & ouantes gutture corui.

Si verò solem ad rapidum, lunasque sequentes

Ordinere species, nunquam re craftina faller

Hora, nec insidiis noctis capiere serena.

Haud equidem credo. Proponit sibi questionem acerrimam, & de inima philosophia: quam
tamen tota facilitate dissoluit. Nam quærit cur homines, quos constat esse prudentiores ani-
malibus per se non sentiant qualitatem aeris futuram, sed eam magis ex aliis animalibus colligant.
Et hoc dicit, homines prudentiam habere naturalem, & suo iudicio posse vel lætos esse,
vel ristes quæ res in hæc animalia cadere minime possunt, quæ nihil suum habentia, naturam
aeris sequuntur: & pro eius qualitate aut læta videntur aut tristia: nec prædicere aeris naturam
videntur,

A videntur, sed eam vel prosperam vel aduersam venientem sequuntur. Nos vero & læti n'er nubila esse possumus, & in serenitate solliciti. *Aut rerum fato prudentia maior.* Id est non est alis diuinitus concessum ingenium, nec prudentia, quæ est maior rerum fato, Alibi, Metus omnes, & inexorable fatum Subiecit pedibus. *Iuppiter.* Aer: vt Horatius, *Manes sub Ioue frigido Venior.* *Aurum concensus.* Commistus cantas, id est tymphonia. *Læte pecudes.* Aeris serenitate gaudentes. *Solem ad rapidum.* Velocem. Et notandum, hæc signa magis fida & subtiliora esse, quæ ex sole & luna colligimus. *Lunisque sequentes Ordine respicies.* Non ordinem respicies, sed *Ordine*, id est rationabiliter solem sequentes. Luna enim solis circulum sequitur, licet ipsa sit inferior. *Dona tus dicit: Lunas, noctes accipiendas: sed mole. non enim signa quæ dicitur est, ex nocte, sed ex luna colligimus, Nunquam te crastina fallat hora.* Hyperbole est: ne hora quidem te decipiet. *Nec in. c. f.* Decipieris. Nam Aphærelis est, & plerunque scimus nos decipi serenitate.

B Luna reuertentes cum primùm colligit ignes,
 Si nigrum obscuro comprehenderit æra cornu,
 Maximus agricolis, pelagique parabitur imber.
 At si virgineum suffuderit ore ruborem,
 Ventus erit: vento semper subet aurea Phœbe.
 Sin ortu quarto (namque is certissimus auctor)
 Pura, nec obtusis per calum cornibus ibit:
 Totus & ille dies, & qui nascitur ab illo,
C Exactum ad mensẽ, pluuia ventisque carebunt:
 Votaque seruati soluent in littore nante
 Glaucos, & Panopæa, & Inoo Melicerta.

Reuertentes cum primùm colligit ignes. Cum incipit renasci, *Obscuro cornu.* Non clare lucenti. *Maximus agricolis pelagique parabitur imber.* id est si non habuerit pura cornua, & intra eam nigrum ærem videris, erit vbique pluuia: sicut supra, Omnia plenis Rura natant fossis, atque omnis nauita ponto, *Si virgineum suffuderit ore ruborem.* Si forinsecus habuerit ruborem. nam de interiori parte, *Insuderit diceret.* *Aurea,* id est, pulchra, vt, *At non Venus aurea contra, Phæbe.* Id est luna. Venit autem ab eo quod est Phœbus. Et sciendum quædam propria nomina fœmininum ex se facere, neutrum autem nulla: vt Phœbus, Phœbe: Iulius, Iulia: Tullius, Tullia. non vt appellatiuum, doctus, docta, doctum. *Sin ortu quarto* Aratus tertiam dicit animaduertendam esse lunam: hic quartam, non illud improbens, sed hoc magis probans. nam ad hoc pertinet, Namque is certissimus auctor. *Exactum ad mensẽ.* Vsq; ad mensis vltimam partem. Vnde & exacti menses dicuntur, qui circa partem sunt. Ipse in seqq. Exactis grauidæ cum mensibus erant, *Glaucos & Panopæa, & Inoo Melicerta.* Glaucus piscator fuit de Anhedone ciuitate: qui cum captos pisces super herbam posuisset in littore: & illi recepto spiritu rursus mare petissent sensit quarundam herbarum potentiam, quibus conuersus est in numen marinum. Panopæa autem est nympha marina. *Inoo* autem patronymicū est à mare Ino. Melicerta propriū nuntius. Sanè Ino & Melicerta filius, postquam sunt in numina commutau, Græcè Palæmō & Leucothoe sunt appellati: Latine Portunus, & Mater matuta. His ergo numinib; dicit mox sacrificaturos nauas in littore his diebus quib; prædicta serenitas affuerit: eo quod sint in mari seruati.

E Sol quoque & exoriens, & cum se condat in undas,
 Signa dabit: solem certissima signa sequentur,
 Et quæ mane refert, & quæ surgentibus astris.
 Ille ubi nascentem maculis variauerit ortum
 Conditus in nubem, medioque refugerit orb:
 Suspecti tibi sint imbres. namque urget ab alto
 Arboribusque, salisque Notus, pecor: que sinisier.
F Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
 Diuersi erumpent radij: aut ubi pallida surget
 Tithoni croceum linguens Aurora cubile,
 Heu male tum mitos defendet pampinus uuas:
 Iam multa in tectis crepitans salit horrida grando.

Sol quoque & exoriens, & cum se condat in undas. Dicitur enim occidens sol, se in mare tingere. *Signa dabit.* pluuiarum, vel serenitatis. *Certissima signa.* De quibus nemini sit necesse dubitare.

Et que mane refert. Ortu diei. Surgentibus astris: Superueniente nocte. Maculis variauevit ortum. A Non clara & pura luce resplendens in ortu suo. Conditus in nubem. Id est, si orbis eius quasi concavus fuerit. quod ipse exprimit dicens, Mediisque refugerit orbe. Auster. Urget, imminet, & inffit. Satis. Segetibus. Notus. Ventus. Sinister. Noxius. Sub lucem. Oriente luce. Densa inter nubila. Oper- to sole nubibus. Diuersi erumpent radij. Abscondito sole & operito diuersi radij per nubem e- rumpent. Tithoni croceum linquens aurora cubile. Tithonus frater Laomedontis regis, ad amatus est ab Aurora. Cumque optasset prolixiorē vitam, conuersus est in cicadam. Male defendet pampinus uvas. Id est, non defendet. nam decussis pampinis etiam vim grandinis patitur.

Hoc etiam, emenso cum iam decedet Olympo.

Profuerit meminisse magis. nam sepe videmus

Ipsius in cultu varios errare colores:

Ceruleus pluuiam denuntiat, igneus Euros.

Sin macula incipient rutilo immiscerier igni,

Omnia tunc pariter vento, nimbisque videbis

Feruere. non illa quisquam me nocte per altum

Ire, neque à terra moneat conuellerē funem.

Emenso Olympo. Percurso & perlustrato cælo, cum iam descender ad occasum. Profuerit memi- nisse magis. Ideo Magis, quia à sole uenientia uespertina signa, meliora sunt. Ceruleus pluuiam denuntiat. Breuiter collecta conclusio. Omnia tunc pariter vento. Id est, ubique & pluuiæ & venti erunt. Feruere. Actuare & impleri. Cuncta hæc erunt in occasu consideranda. Me nocte. Gra- tiorē sensum fecit, interposita suæ personæ commemoratione. nam hoc dicit, nulli se suade- re illa nocte nauigare.

At si, cum referetque diem, condetque relatum,

Lucidus orbis erit: frustra terreberē nimbis:

Et claro syluas cornes Aquilone moueri:

Denique, quod uesper serus uehat, unde serenas

Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster:

Sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum

Audeat, ille etiam cecos instare tumultus

Sæpe monet, fraudemque: & operata tumescere bella.

At si, cum referetque diem, condetque relatum. Hoc ad futuræ serenitatis pertinet signum. nam si de ipso die dicas, de quo præmisit: stultissimum est. Claro Aquilone. Serenifico: quia est & nubi- lus, sicut ferè omnes venti. Horatius, Albus ut obscuro deterget nubila cælo, Sæpe Notus, neque parui- rit imbrēs perpetuos. Denique quid uesper serus uehat, unde serenas. Conclutio est quæ hoc continet, Signa quæ possumus ex stellis vel ex uentis colligere, melius ex Sole colligimus. Quid cogit et humidus Au- ster. Id est in quam partem se flectat, utrum ad serenitatem, an ad pluuias, ut diximus supra. So- lem quis dicere falsum Audeat. Id est fallacem. Sallustius. Ambitio multos mortales falsos fieri coëgit. Cecos tumultus. Coniurationes & latentes insidias.

Ille etiam extincto miseratus Casare Romam,

Cum caput obscura nitidum ferrugine textit.

Impiæque æternam timuerunt secula noctem.

Tempore quanquam illo tellus quoque, & aquora pontis,

Obscæniq; canes, importunaque volucres

Signa dabant, quoties Cyclopum efferuere in agros

Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,

Flammariamque globos: liquefactaque uoluerē saxa:

Armorū sonitum toto Germania cælo

Audiit, insolitis tremuerunt motibus Alpes.

- A** Ille etiam extincto miseratus Casare Roman. Bonum epilogi reperit locum: vt in Augusti gratiam defleat Casaris mortem. Constat autem occiso Casare in senatu, pridie Iduum Martiarum Solis fuisse defectum, ab hora sexta vsque ad noctem. quod quia multis protractum est horis, dicit in sequentibus, Aeternam timerunt secula noctem. Ferrugine texit Ferrugo, est purpura nigrior, Hispana. Alibi, Et ferrugine clarus Hibera. Impia secula. Quibus fuerat Cesar occisus. Aeternam timerunt secula noctem. Propter diutinum, & prolixum Solis defectum. id est, timerunt, ne semper ille defectus maneret, Tempore quanquam illo tellus. Ac si diceret, quanquam illo tempore non solum sol defecerit, sed etiam diuersae res, & elementa quasi fleuerint Casaris mortem, & inaudita portenta fuerint: vt ex reliquorum comparatione, minus mirum videatur solem defecisse. *Aequora ponsi.* Non sine causa addidit Ponsi, quia sunt & campi aequora. **B** vt, Ac prius ignotum ferro quam scindimus aequora. *Importunaeque volucres.* In alienum tempus ruentes: vt stryges, aut bubones nocte gaudentes per diem possent videri. *Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam.* Malum enim omen est, quoties Aetna, mons Syciliae, non fumum sed flammam egerit globos, & vt dicit Liuius, Tanta flamma ante mortem Casaris ex Aetna monte defluxit, vt non tantum vicinae vrbes, sed etiam Rhegina ciuitas afflaretur. *Vndantem autem, Vnda modo flammam euomentem. Liquefacta saxa.* Igne soluta, Sonitum roso Germania caelo *Audis.* Bene Germania, quam vicerat Calar, vt eo occiso, in rebellionem videretur exurgere. *Insonitis tremuerunt motibus Alpes.* Aut nouis, id est nunquam antea in Alpibus factis, aut magnis & maioribus solito.

- C** *Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
Ingens: & simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis: pecudisque locuta:
Infandum: sistunt amnes, terraeque debiscunt:
Et maestum illachrymat templis ebur, araque sudant.
Proluit insano contorquens vortice sylvas
Fluuiorum rex Eridanus, camposque per omnes,
Cum stabulis armenta tulit, nec tempore eodem
Tristibus aut extis fibra apparere minaces.
Aut puteis manare cruor cessauit: & alto
Per noctem resonare lupis ululantibus vrbes.
Non alias caelo ceciderunt plura sereno
Fulgura: nec diri toties arsere cometa.*

Sub obscurum noctis. Circa noctis obscurum. *Pecudisque locuta Infandum.* Aut infanda verba protulerunt, aut hoc ipsum infandum fuit, quod sunt contra naturam locuta. *Illachrymat templis ebur.* Scilicet simulachrorum. *Aeraque sudant.* Signa sunt laboris futuri. *Insano.* Magno. vt, *Quid tantum insano iuuat indulgere labori?* Et sciendum flumina, cum supra modum crescunt, non tantum ad praesens inferre damnum, sed etiam alia futura significare. *Fluuiorum rex Eridanus.* Padum dicit. *Fluuiorum autem rex,* per Italiam, aut certe per totum orbem secundum quod dicit Lucanus, qui ait cum de isto flumine loqueretur, *Non minor hic Nilus, si non per plana iacentis Aegypti Libycas Nilus stagnaret harenas. Non minor hic Istro, nisi quod dum permeat orbem Ister, caesuros in quaelibet aequora fontes Accipit, & Scythicas exit non solum in undas.* Dicit ergo, tantum tunc Excreuisse Eridanum, vt etiam sylvas moueret, & erueret arbores. *Tristibus extis.* Visceribus pecorum tristia portendentibus. *Fibra minaces.* Fibras dicit venas aliquas, quae si forte apparerent in visceribus, malum omen erat, quae nunc apparere. *Aut puteis manare cruor.* Nec cessauerunt eodem tempore aut fibrae minaces apparere, aut puteis manare cruor. *Alia vrbes.* Magnae. *Non alias caelo ceciderunt plura sereno.* Omen est in eo, & quia sereno caelo missa sunt fulgura, & quod plura missa sunt. *Diri cometa.* Criniti, & pessimi: quia sunt & boni, vt diximus in *Acneide*, facti ex Ioue, vel Venere, quam rem plenissime Auienus exequitur.

- E** *Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum superis, his sanguine nostro
Emathiam, & latos Aemi pinguescere campos.
Scilicet & tempus veniet, cum finibus illis
Agricola incuruo terram molitus aratro,*

*Exesa inueniet scabra rubigine pila:
Aut grauibus rastris galeas pulsabit inanes:
Grandiâque effossis mirabitur ossa sepulchris.*

Paribus concurrere telis. Quia in ciuili bello Romani contra Romanos eisdem & similibus telis armisque pugnauerunt. Lucanus, *Pares aquilas. & pila minantia pilis. Iterum videre Philippi.* Ciuitas est Thessalia: in qua primò Cæsar & Pompeius, postea Augustus & Brutus cum Cassio dimicauerunt. *Nec fuit indignum superis.* Quasi exclamatio est ad deos. *Emathiam & latos Aemii pinguescere campos.* Emathia Thessalia est, dicta ab Emathio rege. *Aemus* autem mons est Thessaliæ. *Pinguescere* verò aut fecundos fieri ex humano cruore, aut *Pinguescere* dixit poetice: quasi humana corpora terra deuorans pinguis effici potuerit, sicut ex carniū commixtione frequenter humana caro pinguescit. *Incuruo.* Vna pars orationis est. *Scabra rubigine.* Aspera. unde & scabies dicitur à corporis asperitate. *Galeas inanis.* Concauas: vt, Galeam ante pedes proiecit inanem. *Grandia ossa.* Aut multa, aut ingentia: quasi antiquorum heroum.

*Dij patrij Indigetes, & Romule, Vestaque mater,
Quæ Thuscum Thyberim, & Romana palatia seruas:
Hunc saltem euerso iuuenem succurrere seculo
Ne prohibete. satis iam pridem sanguine nostro
Laomedontea luimus periuria Troie.
Iam pridem nobis cali te regia, Cæsar
Inuidet, atque hominum queritur curare triumphos.*

Dij Patrij Indigetes, & Romule, Vestaque mater. Patrij dij sunt qui præsent singulis ciuitatibus: vt Minerua Athenis, Iuno Carthagini. *Indigetes* autem, proprie sunt dij ex hominibus facti, quasi in diis agentes. Abusu autem omnes dij generaliter possunt dici Indigetes, tanquam nullius rei egentes. Romulum autem ideo inuocat, quia ipse iam inter deos colebatur. Et rectè eum ad Augusti salutem inuocat, quasi ex eo descendens, & qui illius sit vrbs imperator, quam Romulus condiderat. *Vestaque mater quæ Thuscum Thyberim, & Romana palatia seruas.* Poeticè. Nam verum nomen eius numinis quod vrbi Romæ præfuit, sciri sacrorum lege prohibetur, quod aulus quidam tribunus plebis euuntiare, in crucem leuatus est. *Laomedontea luimus periuria Troie.* Excusat Augusti tempora, & eum dicit suis viribus non compensare damna reipub. quæ ex maiorum vitis descendisse confirmat. Horatius, *Negligis immeritis nocituram postmodo natis, Te fraudem committere.* *A* que hominum queritur. Cum caelestes possis mereri.

*Quippe vbi fas versum, atque nefas tor bella per orbem,
Tam multe scelerum facies: non vllus aratro
Dignus honor: squalent abductis arua colonis
Et curue rigidum fulces constantur in ense.
Hinc mouet Euphrates illinc Germania bellum:
Vicina ruptas inter se legibus vrbes
Arma ferunt: seuit toto Mars impius orbe.
Vt cum carceribus sese effudere quadrigæ,
Addunt in spatia: & frustra retinacula tendens
Fertur equis auriga neque audit currus habenas.*

Vbi fas versum, atque nefas. Apud homines scilicet, qui spernunt licita, appetentes illicita. *Squalent abductis a.c.* Ad bella scilicet. vt, Et latos vastant cultoribus agros. *Hinc mouet e i.g.b.* Vndique bellum mouetur. *Euphrates* namque orientis est fluiuius: *Germania* autem Occidentis prouincia. *Vicina ruptis i. s. l. v. a f.* Et externa & ciuilia bella deseruiunt. *Vt cum carceribus.* Hoc vult dicere, Res quidem publica habet optimum imperatorem: sed tanta sunt vitia temporum præteritorum, quæ in dies singulos aucta sunt, quemadmodum in processu equorum cursus augetur, vt ea, licet optimus rector, retrahere non possis: sicut & auriga à seruenti cursu equos plerunque non potest reuocare. *Addunt in s.* Id est currendo plus eorum cursus augetur. *Neque autem e h.* Currus. Id est equi. Sanè sciendum translationem hanc esse, non comparationem: quæ si ponatur in sine, vitiosum est.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICON LIBER II.

HACTENVS aruorum cultus, & sydera cali:
Nunc te Bacche canam: nec non syluestria tecum
Virgulta & prolem tarda crescentis oliua.
Huc pater o Lenea (tuis hic omnia plena
Muneribus: tibi pampineo grauidus autumno
Floret ager: spumat plenis vindemia labris)
Huc pater o Lenea veni: nudataque musto
Tingue nouo mecum direptis crura cothurnis.

HACTENVS aruorum cultus & sydera cali Nunc te Bacche canam. Mirè iterauit illum versum
gri consiti, qui omnium arborum continet genera. Et sciendum est Virgilium vites quoq; ar-
bores dicere. vt, Nec secius omnis in vnguem arboribus positus secto via limite quadret. & Hac-
tenus, vt multi volunt, vna pars orationis est, & est aduerbium significans hucusque. Alij duas
partes volunt, pronomen & aduerbium: vt sit tenus hac: sicut, Et Crurum tenus à mento palea-
ria pendent. sed melius est vnam partem accipere orationis *Hactenus, Sydera cali.* Pleonasmus.
nec enim alibi, quàm in cælo sunt sydera. *Bacche.* Inuentorem pro vitibus posuit, de quibus
in hoc libro loquitur, nam vites præcipuæ sunt, licet & aliarum arborum faciat cõ-
memorationem. *Nec non syluestria tecum Virgulta.* Id est infecundas arbores, quibus præcipuè in
Italia vites cohærent. *Tarda crescentis oliuæ.* Res enim diu duratura tardius cresc. *Huc pater o*
Lenea, Pater, licet generale sit omnium deorum, tamen propriè Libero semper cohæret: nam
Liber pater vocatur. *Lenea* autem *læna* id est à lacu. Nam quod Donatus dicit ab eo,
quod mentem leniat, non procedit: nec enim potest Græcum nomen Latinam etymologiam
recipere. *Tuis hic omnia plena Muneribus.* Tuis muneribus hic sunt omnia plena: & ea vbiq; re-
quiruntur. *Pampineo autumno.* Cuius tempore vites foliis & fructibus plene sunt: & sub quo ma-
tura sunt. *Et Pampineo* pro pampinoso dixit, vt nemus frondeum pro frondosum. *Tibi floret ager*
In honorem tuum exultat & lætus est. Nam autumnali tempore vera florere non potest a-
ger. *Vindemia.* Cum vindemiam numero singulari dicimus, vnius anni significamus: cum plura-
li, multorum: vt messes, hyemem, hyemes. hæc enim semel tantum annis quibusque
contingunt. Multi tamen volunt *Vindemiam* esse totius orbis generaliter, *Vindemias* singula-
rum partium: vt plus significet singularis, quàm pluralis numerus, sicut plus est cum dicimus,
per terram pluit, quàm per terras. tunc enim omne elementum per singularem numerum,
non terras aliquas significamus. *Musto.* *Mustum* numero tantum singulari dicimus, sicut & vi-
num: licet Ouidius abusiue dixerit *Musta*, sed hoc ille plus fecit, quod & *Mustis* dixit: cum (vt
diximus) de his nominibus tres casus tantum vsurpari consueuerint.

Principio arboribus varia est natura creandis:
Namque alia nullis hominum cogentibus, ipse
Sponte sua veniunt, campisque & flumina late:
Curua tenent, vt molle siler, lentaque genista,
Populus & glauca canentia fronde salicta,
Pars autem posito surgunt de semine: vt alta
Castanea, nemorumque Ioui que maxima frondet
Æsculus: atque habita Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima sylua:
Vt cerastis, vlmisque: etiam Parnassia laurus
Parua sub ingenti matris se subijcit umbra.

Principio arboribus. Creandarum arborum naturaliter sunt tria genera. Aut enim sua sponte nascuntur: aut ex seminibus. fortuito iacentibus. surgunt: aut ex radicibus pullulant. nam cetera A
 vsus inuenit fauente natura. Sponte sua. Sponte modo nomen est: quia iunctum est ei genus, quo caret semper aduerbium. Veniunt. Crescunt: vt alibi, Illic veniunt felicius vna. Campisque
 & flumina late Curua tenent. Per transitum ostendit in quibus locis arbores sponte nascantur, scilicet in humidis. Nam terra mater est rerum omnium, & feminum cunctorum creatrix. Vt molle silet. Arboris genus est Siler. Et notandum genus neutrum de arbore: quod est admodum rarum. Glauca canentia fronde salicta. Locum salicum pro ipsis arboribus posuit. bene autem ait & Glauca & Canentia: nam salix ab vna parte alba est, ab altera viridis. Sanè Cacephaton est Glauca canentia: pars autem p. d. s. f. Quacunque ratione proiecto, vel ab auibus, vel ab hominibus: ne incipiat esse industria. Dicit quippe pleraque arbores ex semine nasci non studio hominum iactō, sed quocunque modo & euentu: Pars surgunt. Pro surgit. Nemorūque Ioui, q. m. s. B
 e. Ordo est, Nemorūque maxima æculus, quæ Ioui fronderet, id est, quæ crecit in Dodonæo nemore, quod erat Ioui consecratum. Atque habitæ g. o. g. Nam in Dodonæo nemore arbores dantes responsa fuisse dicuntur. Habitæ autem Gravis: vel quasi non credens dixit, vel quasi Italus, qui loca illa nesciret, vel re vera quondam Habitæ, quia illo iam tempore flebant. Pullulat ab radice Mira in singulis proprietates, nam ait, sponte sua veniunt, surgunt de semine, pullulans ab radicibus. Vt cerasus, vlmisque. Hæc cerasus hic cerasis facit. Sanè Cerasus ciuitas est Ponti, quam cum delesset Lucullus, genus hoc pomi inde aduexit, & à ciuitate Cerasum appellauit. Nam arbor cerasus: pomum cerasum dicitur. Hoc autem etiam ante Lucullum erat in Italia, sed durum: & cornum appellabatur: quod postea mixto nomine, cornocerasum dictum est. Parnassia laurus. A Parnasso monte Apollini consecrato. C

Hos natura modos primum dedit: his genus omne
 Sylvarum-fruticiumque viret, nemorūque sacrorum.
 Sunt alij quos ipse via sibi repperit vsus
 Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
 Deposuit sulcis: hic stirpes obruit aruo,
 Quadrifidæque sudes, & acuto robore vallos.
 Sylvarūque alia pressos propaginis arcus
 Expectant, & vna sua plantaria terra. D
 Nil radicis egent alia: summūque putator
 Hand dubitat terra referens mandare cacumen.

Hos natura modos primum dedit. Bene primum. Nam vt etiam supra diximus, fauor naturæ fuit etiam ad alios inueniendos. contra naturam enim nihil hominum inuentum valeret. Via sibi r. v. Ratione, vt, Inueni, germana viam. Hic plantas tenero. Inter plantas & plantaria, hoc interest, quod plantæ raptæ sunt de arboribus, Plantaria verò, quæ ex seminibus nata cum radicibus & terra propria transferuntur: vt, Et vna sua plantaria terra. Sulcis, Fossis, vt, Ausim vel tenui vitem committere sulco. Hic stirpes o. a. Altius deponit validiores cum radicibus plantas, E
 Quadrifidæque sudes. Ita robustas vt possint in quatuor partes diuidi, Et acuto robore. Pro acuti robotis accipimus. Et bis idem est dictum. nam & valli, & sudes idem sunt. Sylvarūque alia p. p. a. e. Propago præcipue vitibus congruit. vnde apparet Syluas cum etiam de vitibus dicere. Et vna s. p. e. Et alia sylvarum expectant plantaria cum sua terra vna, id est naturali. vt, Viuòque fedilia saxo, id est naturali. Inde est, Mutata ignorent subitè ne semine matrem.

Quin & candidibus sectis (mirabile dictu)
 Truditur è sicco radix oleagina ligno.
 Et saepe alterius ramos impune videmus
 Vertere in alterius: mutatamque insita mala
 Ferre pyrum, & prunis lapidosa rubescere corna.
 Quare agite ô proprios generatim discite cultus
 Agricola: fructusque seros mollitè colendo:
 Ne uesigres iaceant terra: inuat Ismara Baccho
 Conserere, e, atque olea magnum vestire Taburnum, F

A *Quin & caudicibus sectis.* Caudicibus posuit pro codicibus: sicut caulem, pro colem: fauricem, pro icrice dicimus. Fit autem, quod nunc dicit de oliua & myrto: quarum sicci stipites secantur vsque ad medullam, & terræ infossi ex se arbores creant: quod sine dubio mirum est. *Truduntur,* Vigente natura procreatur. *E sicco ligno.* Ex arido. *Radix oleagina.* Deriuatum ab olea. *Impune videmus.* Sine damno sui. Et loquitur de infusione. Sanè infitas arbores dicimus: infertas, verò cauffas aut fabulas. *Lapidosa corna.* Dura. Alibi, Lapidosaque corna Dant rami. *Proprios generatim* Generatim, per singula genera. Generaliter autem est simul omnia. *Spicis vj nara M.* Segnes terre. *Pigra,* infecundæ. & docet posse industria etiam loca asperissima ad fertilitatem perduci. *Isnara.* Montes Thraciæ. *Olea magnum vestire Taburnum.* Per hos montes significat etiam montuosa & aspera loca tendenda esse. *Taburnus* autem mons Campaniæ. *Vestire* verò, implere significat.

B
Tuque ades: inceptumque vnâ decurre laborem,
O decus, ô fama merito pars maxima nostra
Mecœnas, pelagique volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti versibus opto:
Non mihi si lingua centum sint, oraque centum,
Ferrea vox. ades, & primi lege listoris oram:
In monibus terra non hic te carmine ficto,
Atque per ambages, & longa exorsa tenebo.

C *Tuque ades Mecœnas.* Adesto, & inceptum fauorem omnibus libris impendito. nam vbique eum inuocat. *O decus ô fama merito pars maxima nostra.* Horatius, *O & presidium & dulce d'cus meum.* Pelagique volans da vela patenti. Simplici generi carminis præsta fauorem: vt *Vela* fauorem accipiamus. *Patens pelagus,* carminis facilitatem. Hoc autem carmen facile esse ipse significat dicens, & *In manibus terre:* hoc est in facili & in promptu res posita est: & *Non ego cuncta meis amplecti versibus opto.* Id est, Non sum vniuersa dicturus: nec enim possum. quare & suam veterundè extenuat possibilitatem, & Mecœnatis auribus ex sui carminis breuitate blanditur. Alij aliter accipiunt, Constat Mecœnatem fuisse literarum peritum, & plurâ composuisse carmina. nam etiam Augusti Cæsaris gesta descripsit, quod testatur Horatius dicens, *Tuque*

D *ped' s'ri' us Dicis historijs prælia Cæsaris Mecœnas melius, auctaque per vias Regum colla minacium.* vt hoc nunc dicat, *Inceptum vna decurre laborem,* id est, adesto, & simul scribamus. licet enim quæ tu scribis, constet esse ingentia: meum autem carmen & breuis sit, & totum id explicare non possim, debes tamen fauere minoribus: vt, *Pelagique volans da vela patenti,* sit ingentia scribe. *Et primi lege listoris oram.* Faue minora scribenti. *Non ego cuncta meis.* Lucreti j versus, sed ille ænea vox ait, non ferrea. *Primi lege listoris oram.* Lege nauticus sermo est, qui nunc & ad nauigandum, & ad lectionem potest referri. Nam hoc dicit, faueto principio, vel humilitati carminis mei. *In manibus terre.* Id est in facili & in promptu est terrarum descriptio, quod *æx' ter* Græci dicunt. *Non hic te ea mine ficto.* Atque per ambages & longa exorsa tenebo. Id est simpliciter vniuersa describam: neque vt in *Aeneide*, aliquibus hgmentis, aut vllis vtat ambagibus. *Longa autem exorsa,* dicit proœmia longè repetita: quæ constat esse vitiosa.

E
Sponte sua qua se tollunt in luminis aur as,
Infecunda quidem, sed lata & fortia surgunt.
Quippe solo natura subest. tamen hæc quoque si quis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
Exuerint syluestrem animum: cultique frequenti
In quascunque voces arbes haud tarda sequentur.
Nec non & sterilis qua stirpibus exit ab imis,
Hoc faciet vacuos si sit digesta per agros
Nunc alta frondes, & rami matris opacant:
Crescentique adimunt foetus, vruntque ferentem.

F *Sponte sua, &c.* Ad illud quod omiserat redit, & exequitur qualitatem trium generum, quæ supra memorauit: arborum scilicet sponte natarum, procreatarum ex semine, & earum quæ de

radicibus pullulant. *Infœcunda quidem*. Fœtu carentia. & per transitum rem physicam tangit. A
 nam semen salicis esum, dicitur infœcunditatem mulieribus gignere. Et supra ait, *Glaucæ ca-*
nentia fronde salictæ. Leta & foris. Quasi hoc in ipsis arboribus genus sit fœcunditatis. *Quippe*
solo natura subest. Quia vt supra diximus, naturaliter rerum omnium mater est terra, & vniuersa
 intra se continet semina. Hinc est, *Quippe solo natura subest.* Nam natura dicta est ab eo quod
 nasci aliquid faciat. Mirè autem ait *Subest.* Id est, inest latenter: quia non apparet. Vnde Epicu-
 rei dicunt nihil esse, quod non habeat originem sui. Nam hoc est, *Gigni de nihilo nihil, in nihilum*
nil posse reuerti. *Scrobibus mandet murata subactis.* Nos scrobes genere dicimus masculino, licet Lu-
 canus dixerit contra artem, *Exigua positi scrobe, Exuerint syluestrem animum.* Naturalem asperita-
 tem & infœcunditatem. *Artes.* Fœcunditates ex arte venientes. *Hoc faciet.* id est erit fœcunda,
 si inde transferetur. *Vruntque serentem.* Quæ terre potest: si ei umbra non noceat. B

Iam quæ seminibus iactis se sustulit arbos,
Tarda venit seris factura nepotibus umbram:
Pomæque degenerant succos oblita priores:
Et turpeis auibis prædam fert vna racemos.
SCILICET omnibus est labor impendendus: & omnes
Cogenda in sulcum, ac multa mercede domanda.
Sed truncis olea melius, propagine vites
Respondent. Solido Paphie de robore myrtus.
Plantis & dura coryli nascuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbrosa coronæ,
Chaonyque patris glandes: etiam ardua palma
Nascitur, & casus abies visura marinos.

Pomæque degenerant. Modò degenerant, in peius vertuntur, aliàs in melius. Poma verò arborum
 ex semine procreatarum dicitur: quas constat, nisi translatae aut insitæ fuerint, non respondere
 qualitati seminis sui. *Fert vna racemos.* Vuam pro vite posuit, id est fructum pro arbore. Sanè ra- D
 cemus botryonis est pars, & botryo Græcum est, & sic vuam pro vite posuit, sicut Horatius pro
 vino: nam sic ait, *Cecubum & prælo domitam Galeno. Tu bibes vnam.* *Cogenda in sulcum.* In ordinem
 componenda: aut certe aranda. *Multa mercede.* Multo labore, à sequente, quod præcedit intel-
 lige. *Sed truncis oleæ melius.* Quia supra ait, *Truditur è secco radix oleagina ligno.* Et iam redit ad
 eos modos quos inuenit industria. Dicendo autem *Melius,* ostendit etiam alias arbores ex
 truncis posse creari. Sanè olea est arbor ipsa: vnde deriuatio est oleum. Oliua verò fructus ipse
 vnde oliuum dicitur. Legimus tamen & oliuam de arbore. vt, *Incumbens tereci Damon sic cepit*
oliuæ. Solido Paphie de robore myrtus. Sicut & olea, *Paphie* autem Venetiæ, à Papho insula, in
 qua Venus colitur. Huic autem myrtus consecrata est, vel quod hæc arbor gaudet litoribus, &
 Venus de mari dicitur procreata: vel quod, vt medicorum indicant libri, hæc arbor apta est mu-
 lierum necessitatibus plurimis. *Plantis & dura coryli nascuntur.* Duras dixit, non ad lignum, sed ad
 fructum ipsarum referens. alij *Edure* legunt, quasi non durae. vt paulo post, *Enodes trunci:* id est
 sine nodis. vt *E* modo, *minuentis non augentis* habeat significationem. Sanè coryli propriè di-
 cuntur. nam auellanae ab Auellano Campaniæ oppido, vbi abundant, nominatae sunt. *Hercu-*
leæque arbos umbrosa coronæ. Ipse alibi, *Herculea bicolor* cum populus umbra. *Chaonyque patris* Io-
 uis Epirotici. *Ardua palma.* Aut alta, aut ad quam difficile peruenitur. *Casus abies visura marinos.*
 Est enim abietis species apta nauibus, quam Sappinum vulgò vocant.

Inseritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida:
Et steriles platani malos gessere valentes,
Castanea fagos: ornisque incanuit albo
Flore pyri: glandemque sues fregere sub ulmis.
Nec modus inserere, atque oculos imponere simplex
Nam quæ se medio tridunt de cortice gemma:
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdoque docent inolescere libro.

A Aut rursus enodes trunci rescantur, & aliè
 Finditur in solidum cuneis via, deinde seraces
 Planta immittuntur: nec longum tempus, & ingens
 Exiit ad calum ramis felicibus arbor,
 Mirata estque nouas frondes, & non sua poma.

Fætu nuci arbutus horrida. Versus dactylicus, nam malè quidam horrens legunt. Horrida autè hispidà. Et iam transit ad insitionem, quæ duplex est. Nam aut insitio dicitur cum fisso trunco furculus secundæ arboris sterili inseritur: aut oculatorum impositio, cum inciso cortice libro alligatur alieno, & arboris germen inserimus. Et steriles platani malos gessere valentes Castanea fagos: ornusque incanuit albo flore pyri. Dicit quid in quam arborem debeamus inferere. In arbutu nucem, in platano malum, in fago castaneam, in orno pyrum. Sed castaneæ fagos eget expositione: non enim in castanea fertili infœcunda fagus inseritur, vnde aut hypallage est, vt Castaneæ fagos, sit pro fagi castaneis gessere, aut est mutanda distinctio, vt sit. Et steriles platani malos gessere valentes Castaneæ. Hoc est infœcundæ arbores platani fortes ramos castaneæ portauerunt. Fagos ornusque incanuit albo flore pyri. Secundum quam distinctionem fagos, licet breuiss sit Gog, finalitatis tamen ratione producitur. Fagos enim incipit esse nominatiuus casus Græcus singulari, non pluralis, noster Accusatiuus. Alij neutrum probant: & ita accipiunt, Castaneæ flore fagos incanuit: Pyri flore ornus incanuit: vt similiter fagos nominatiuus sit Græcus. Nec modus inferere, atque oculos imponere simplex. Aut, nõ est simplex aut fortuita ratio, sed ea quæ ingenti labore colligitur, ut hoc dicit, Non est idem inferere, quod & oculos imponere: quarum rerum discretionem hoc loco commemorat, sicut nos diximus supra. Trudunt. Propellunt, eiciunt. Tunicas. Id est arborum interiores libros. Huc includunt. Quia aut ex aliena arbore: & est mutatio, ideo non ait hic includunt, sed Huc. Sic Cicero, Includuntur in carcerem condemnati, vti que qui illuc fuerant aliunde deducti. Inolescere. Contere scete, quod est Mirata estque nouas frondes. & non sua poma. Ingens phantasia, & iam Mirata estque, legendum est, vt stet versus.

D Præterea genus haud vnum, nec fortibus vlmis,
 Nec salici, lotoque, nec Idæis cyparissis,
 Nec pingues vnam in faciem nascuntur oliuæ,
 Orchites: & radij, & amara pausia bacca,
 Pomæque, & Alcinoi syluæ: nec furculus idem
 Crustumis, Syriisque pyris, grauibisque volemis.

Præterea genus haud vnum. Docet nunc etiam in singulis arborum speciebus esse aliquam varietatem. Lotusque. Lotos Nympha quædam fuit, quam cum amatam Priapus persequeretur, illa eorum miseratione in arborem conuersa est, quæ vulgò faba syriaca, vnam in faciem, in eandem similitudinem. Orchites à Græca etymologia, sed obscena, id est à testiculis qui orchis dicuntur. Radij. Oliuæ ita à longinquitate nominatæ. Amara pausia bacca. Oliuæ à pauiendo dicta, id est tundendo, aliter enim ex se oleum non facit. Amara autem Bacca viridi, vt alibi, Flotibus atque apio crines ornatus amaro, id est viridi, nam de pausia viride oleum fit, vnde contra dulce dicitur non viride. Pomæque. Subaudi à superioribus non vnam nascuntur in faciem. Alcinoi syluæ, id est pomiferæ arbores, nam Alcinoi rex Phæacum fuit diligens cultor hortorum, vnde per eius syluas, arbores pomiferas intelligimus: de quo Homerus ait, quod haberet ἄρχον ἰστέριον ἄρχοντες, Crustumis. Crustumia pyra sunt ex parte rubentia ab oppido Crustumio nominata. Syriisque pyris, grauibisque volemis. Id est magnis. Nam & volema ab eo quod volam impleant dicta sunt. Vnde & inuolare dicimus.

F Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
 Quam Methymnæ carpit de palmitè Lesbos.
 Sunt Thassa vires, sunt & Marcotides albæ:
 Pinguibus hæc terris habiles, lenioribus illæ.
 Et passio, Psichia vitis, tenuisque Lageos
 Tentatura pedes olim, vinditur aque linguam:
 Pimpurea, preciaque: & quo te carmine dicam

Rhetica: nec cellis ideo contende Falernis.
 Sunt & Aminea vites, firmissima vina.
 Tmolus & assurgit quibus, & rex ipse Phaneus,
 Argitisque minor: cui non certauerit vlla,
 Aut tantum fluere: aut totidem durare per annos.
 Non ego te mensis, & diis accepta secundis,
 Transieram Rhodia, & tumidis Bumaste racemis.

Non eadem arboribus pendet vindemia nostris. Id est vites quoque diuersæ sunt: Nostri autem, Italici. Et bene Pendes dixit, Nulla enim vitis in Italia est quæ non pendeat. Quam Merymneo carpis d. palmis Lesbos. Lesbos insula est, cuius ciuitas Merymna habet pretiosissimum vinum. Thasica vites. A Thasi insula nominata. Mareotides alba. Ægyptiæ: Mareotis enim pars est Ægypti. & dicendo Albe ostendit etiam esse purpureas, vel alterius coloris. Pinguibus hæterris habiles. leuioribus illæ. Pinguibus Thasica, Leuioribus Mareotides. Nam ordinem positum sequimur, cum apertè aliquid non commemoratur. Passo Psithia vt lior. Bene Vtilior. vt ostendat etiam de alia vna posse passum fieri, sed melius de Psithia. Passum autem dicitur à patiendo. Nam decoquitur mustum, & inde fit passum. hinc Defrutum dictum est quod defraudatur, & quasi fraudem patitur. Tenuisque Lageos. Lageos est quæ Latine leporaria dicitur. Tenuis autem, penetrabilis. quæ citò descendit ad venas. Tentatura p. des. Terentius, Neque pes neque mens suum satis officium facit. Olim autem aduerbium est cuiuslibet temporis. Purpureæ, Purpurei coloris. Precieque Hæ cito maturescunt, vnde & præciæ dictæ sunt, quasi præcoquæ: quod ante alias coquantur. Quo te carmine dicam Rhetica? Hanc vnam Cato præcipuè laudat in libris, quos scripsit ad filium; contra Catullus eam vituperat, & dicit nulli rei aptam esse, miraturque cur eam laudauerit Cato. Sciens ergo vtrumque Virgilius, medium tenuit, dicens, Quo te carmine dicam Rhetica, Nec collis ideo contende Falernis: Licet sis à Catone laudata, tamen vino te Campano præferre non debes. Cellis autem Apothecis dicit. nam cellas vinarias dicimus. Et Falernus mons est Campaniæ, in quo optima vina nascuntur. Sunt & Aminea vites firmissima vina. Amineum vidnum dictum est, quasi sine minio, id est rubore, nam album est. Sanè Amineum dici versus probat, qui stare non potest, si amineum dixerimus. Tmolus & assurgit quibus & rex ipse Phaneus. Assurgit, Duplex est hoc loco expositio. nam alij volunt sine vitio in subauditione esse positam, quæ apertè dicere non possumus, vt sit, quibus vinis assurgit, id est cedit Tmolus & Phaneus. Quod si apertè dicatur, est vtrumque vitiosum, tamen Vinis de Græco traxit: nam vitis dicitur. Pleraque autem subaudiri quæ apertè non possumus dicere, & ipse alibi docet dicens, Nec dextræ erranti deus absit. Et Sallustius qui ait, Quis à Sertorio triplices insidias, per idoneos saltus posita erant. Prima autem & subaudiendam reliquit insidia: quod dicere non possumus. Alij ad superiora referunt, vt Quibus, non ad vina referamus, sed ad vites, vt sit, quibus vitibus cedit Tmolus & Phaneus montes vitibus confiti. Et est figura: qualis illa in Æncide, Me puer Ascanius capitisque iniuria chari: Quem regno Hesperia fraude: scilicet Ascanius, non, quem caput. Tmolus mons est Ciliciæ: Phaneus mons est in promontorio Chij: dictus à Phaneo rege. Vt autem Assurgit, cedit sit, tractum est à sedentibus, qui in honorem alicuius, assurgere consueverunt. Rex ipse Phaneus. De Lucillio hoc tractum est, qui ait, xi. & i. d. d. d. d. id est & i. d. d. d. Argitisque minor. Quantum ad solam pertinet speciem. Mensis & diis accepta secundis. Grata sacrificiis & mensis secundis, pomorum scilicet. Bumaste. Vna in mammae bouis similitudinem.

Sed neque quàm multa species, nec nomina quæ sint
 Est numerus: neque enim numero comprehendere refert:
 Quem qui scire velit, Lybici velit æquoris nem
 Discere, quàm multa Zephyro turbentur arena:
 Aut ubi nauigiis violentior incidit Eurys,
 Nasse quot Ionij veniant ad littora fluctus.

Sed neque quàm multæ species, nec nomina quæ sint Est numerus. Scit apud diuersos lecta esse innumerabilia vitium genera, quibus offensus ait, Colligere tanta vitium genera nec vtile est nec possibile. Qui enim conatur vniuersa cognoscere, debet etiam impossibilia scire, vt est arenarum vel fluctuum numerus.

Nec verò terra ferre omnes omnia possunt:

A

Fluminibus salices, crassisque paludibus alni

Nascuntur, steriles saxosis montibus orni:

Littora myrtetis latissima: denique apertos

Bacchus amat colles: Aquilonem, & frigora taxi.

Aspice & extremis domitum cultoribus orbem,

Eosque domos Arabum, pictosque Gelonos:

Diuisæ arboribus patriæ: sola India nigrum

Fert hebenum: solis est turea virga Sabæis.

B

Nec vero terre ferre omnes omnia possunt. Aut generale est, sicut ait in primo, Et quid quæque ferat regio: aut ad superiora pertinet, ut sit sensus talis, Non prodest nosse cuncta vitium genera: nec omnia procreantur in omnibus terris, Crassis paludibus, Lutosis naturaliter. Littora myrtetis latissima. Locum posuit pro ipsis arboribus, sicut salicium pro salicibus, nam myrtetum est locus: arbor vero ipsa myrtus vocatur. Denique apertos Bacchus amat colles. Hinc est quod vites amant montium laxiora. Aspice & extremis. Intuere etiam extremum orbem cum suis cultoribus domitum: nam subaudimus cum. Et per transitum maiestatem Romani laudat imperij. Eosque domos Arabum. Arabia, Panchaia, Sabæorum gens est, apud quam tus nascitur, ut Solis est turea virga Sabæis. Item, Totaque turiferis, Panchaia pinguis arenis. Plautus Arabico ture. Pictosque Gelonos. Stigmata habentes: populi Scythiæ, ut, Pictique Agathyrsi. Diuisæ arboribus patriæ. Regionis, ut, Italiam quæro patriam. Sola India nigrum Fert hebenum. Atqui & in Ægypto nascitur, sed Indiam, omnem plagam Æthiopiæ accipimus. Sanè & hæc hebenus, & hoc hebenum dicitur: hic neutro vsus est, Lucanus vero ait, Hebenus Mæretica vastos Non operis postes. Hebenus autem arbor est, quæ cæta durefcit in lapidem.

C

Quid tibi odorato referam sudantia ligno,
Balsamæque, & baccas semper frondentis acanthi:

Quid nemora Æthiopum molli canentia lana:

Velleræque ut folijs depestant tenuia Seres?

D

Aut quos Oceano propior gerit India lucos,

Extremi sinus orbis, ubi æra vincere summum

Arboris haud vlla iactû potuere sagitte?

Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.

Balsamæque. Que yaeat, ut alibi, Dixitque, & prælia voce diremit. Sanè Balsamum est arbor ipsa: Opobalsamum, succus collectus ex arbore: nam sic dicitur succus ὀπὸν lignum ipsius arboris. Probatio autem opobalsami, ut dicit Plinius, hæc est, Si contra solem feratur & corruptum non sit, manum ferentis exurit. Semper frondentis acanthi? acanthus arbor est in Ægypto semper frondens, ut oliua, laurus. Acanthus dicta quia spinis est plena. Abundat hæc etiam Circina insula. Velleræque ut folijs depestant tenuia Seres? apud Indos, & Seres sunt quidam in arboribus vermes, & bombyces appellantur, qui in araneorum morem tenuissima fila deducunt. Vnde est sericum: nam lanam arboream non possumus accipere, quia vbique procreatur. Oceano propior gerit India lucos. Hæc enim habet arbores magnas, quæ est iuxta Oceanum, hinc est, Extremi sinus orbis. Depestant, Decerpant, sed alij Depestat legunt, quod si est Seres, posuit pro Ser: sicut trabes pro trabs. Sic Lucanus, Sub iuga iam Seres, iam barbarus ipsis Araxes. Non tarda. Id est strenuissima, nam Liptotes figura est.

F

Media fert tristes succos, tardumque saporem

Felicis mali: quo non presentius ullum,

Pocula si quando seuæ infecere nouerca,

Miscueruntque herbas, & non innoxia verba,

Auxilium venit, ac membris agit atra venena.

Ipsa ingens arbor, facièmq; similima lauro:

Et si non alium latè iactaret odorem,

Laurum erat: folia haud illis labentia ventis,

H

*Flos apprima tenax: animas, & olentia Medi
Ora fouent illo: & senibus medicantur anhelis.*

Media fert tristes succos. Di, sine sibilo proferenda est: Græcum enim nomen est, & Media provincia est. Tristes succos, Amaros, vt, Tristisque lupini. Tardumque saporem Felicis mali. Apud Medos nascitur quædam arbor ferens mala, quæ medica vocatur: quam per Periphrasin ostendit, eius suppressens nomen. hanc plerique citrum volunt, quod negat Apuleius in libris quos de arboribus scripsit: & docet longè aliud genus arboris esse. Tardum autem saporem dicit, vix intelligibilem quod illi ad carnem mediam citri referunt. Nam prima & interior facili suum ostendit saporem. Felicis mali. Secundum eos qui dicunt citrum fecundum: nam hæc arbor, id est citri, omni penè tempore plena est pomis, quæ in ea partim matura, partim acerba; partim adhuc in flore sunt posita. Aut certe Felicis, salubris. Nulla enim efficacior res est ad venena pellenda. Sicut nouerca. Aut hæc quæ sicut sunt: aut epitheton est omnium no- uercarum. Non innocua verba. Liptotes, id est nocentissima. Et est augmentum quasi parum putent venena miscere, nisi etiam magicos cantus addiderint. Membri agit atra venena. Radices, nûces, lupini, citrum, apium profunt contra futurum, non contra iam acceptum venenum. Vnde etiam antiquitus ante vllas alias epulas, hæc solebant mensis apponi. apparet ergo non eum de citro loqui in præsentia, cum dicit Membri agit atra venena. Iam data. Faciemque simillima lauro. Figura Ciceronis, qui ait in Cæsarianis, Sed simillimum deo iudico. Sanè etiam hæc probat citrum non esse: nam citri arbor & multum non potest crescere, & multo habet folia maiora quam laurus. Alium lacte lactaret odorem. Et infinitum emittit suum odorem, & longè alium quam laurus. Flos apprima tenax. Apprima, id est maxime. Et est nomen pro aduerbio, sicut: Et pede terram Crebra ferit, pro crebro. Animas, de seruius, Id est pulmonis vitiosum anhelitum, quod exprimit subdens, Senibus medicantur anhelis. Olentia ora. Putentia, id est dupudua oris: Notandum sanè huic vni tantum arbori incubuisse Virgilium & expressisse vbi sit, qualis sit, cuius potestatis sit, sicut in quarto de herba amello, quod qui de arboribus aut herbis scripserunt, in omnibus exequentur.

*Sed neque Medorum sylua, ditissima terra:
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiae cerent: non Bactra, neque Indis,
Totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Inuertere satis immanis dentibus hyæri
Nec galeis densisque virum seges horruit hastis.
Sed grauida fruges, & Bacchi Massicus humor
Implenere: tenent oleaque, armenta que lata.*

Sed neque Medorum sylua. Iam incipit laus Italiae, quam exequitur secundum præcepta Rhetorica. Nam dicit eam & habere bona omnia, & carere malis vniuersis. Ganges. Indiae fluvius, per quem provincia significatur. Hermus. Lydiae fluvius, arenas aureas trahens. Laudibus Italiae certant. Figurate, nam certo tecum dicimus. Bactra. Regio iuxta Assyrios: vnde & populi Bactriam dicuntur. Panchaia. Arabia, vt diximus supra. Non tauri spirantes naribus ignem. Quales fuerunt in Colchide ciuitate Scythiae, nam hoc habet fabula; Iason Cholchos profectus ad tollendum vellus aureum quod dicauerat Marti Phryxus, fretus Medæ auxilio: & per uigilem draconem occidit, & eius dentes seuit iunctis tauris ignem afflantibus, vnde nati sunt armatis qui primum fecerunt impetum in Iasonem frustra: postea mutuis vulneribus conciderunt. has autem condiciones Oeta rex proposuerat, cui Apollo responderat tandiu eum fuisse regnaturum, quandiu illud vellus fuisset in templo. Seges horruit. Non placuit. Seges autem quia de semine. Grauida fruges. Largæ abundantes. Massicus humor. Vinum Campanum à Massico monte Campaniae.

*Hinc bellator equus campo sese arduus infert:
Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Vilima, saepe tuos perfusi flumine sacro
Romanos ad templa deum duxere triumphos.
Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas.*

Bis gra-

A *Bis grauida pecudes: bis pomis utilis arbor.*

Hinc albi Clitumno greges. Vocatiuus est Clitumne. Clitumnus autem fluuius est in Meuania, quæ pars est Umbriae partis Tusciae, de quo fluuio, vt dicit Plinius in historia naturali, animalia quæ potauerint, albos fetus creant. *Maxima taurus Victimæ.* Quia triumphantes de albis tauris sacrificabant. *Perfusi flumine sacro.* Fluento. Perfusi autem tauri qui ante triumphantes vsque ad templa ducebantur. Aut certe *Perfusi greges* intelligamus: quod ad equos triumphales potest referri. *Duxere triumphos.* Si equi, duxerunt: si boues, deduxerunt. *Hic ver æsiduum.* Verna temperies: nam ver, æsiduum esse non potest. Horatius, *Ver ubi longum tepidâsq; præbet Iuppiter umbras.* *Bis grauida pecudes.* Verum est. vnde enim in Bucolicis, *Lac mihi non æstare nouum, non frigore deficit.* *Bis pomis utilis arbor.* Biferæ sunt arbores.

B

At rabide tigres absunt, & seua leonum

Semina, nec miseros fallunt aconita legentes:

Nec rapit immensos orbis per humum: neque tanto

Squamens in spumam tractu se colligit anguis.

Adde tot egregias vrbes, operumque laborem:

Tot congesta manu præruptis oppida saxis:

Fluminâque antiquos subter labentia muros.

C

At rabide tigres absunt. Malum Armeniae. *Et seua leonum Semina.* Malum Libyæ. *Semina.* Genera. Et est Lucretij sermo. Nam quod ait *Seua*, aut cruenta accipimus, aut re vera *seua* semina. Vt enim dicit Plinius, Animalia hæc quæ sunt cum acutis unguibus, frequenter parere non possunt: vitiantur enim intrinsecus se mouentibus pullis. *Nec miseros fallunt aconita legentes.* Mira arte visus est vt excusaret rem quam negare non potuit. Nam aconita nascuntur in Italia: sed non ea obesse dicit, quia sunt omnibus nota. Hæc autem herba dicitur nata esse de spumis Cerberi, quo tempore eum Hercules ab inferis traxit. Quæ quia in saxis & coribus nascitur, aconitum dicitur, *ἀκόνιτον* id est à cote: & dicimus *το ἀκόνιτον* quæ ἀκόνιτον. *Neque tanto squameus.* Sunt quidem serpentes in Italia, sed non tales quales in Ægypto, aut in Africa. *In spumam* autem, in collectionem volubilitatis: quod est à funibus tractum. *Adde tot egregias vrbes.* Laudat Italiam à ciuitatibus, quas & plures habet & maximas, & opportunissime collocatas. *Fluminâque antiquos subter labentia muros.* Quod laudat etiam Cicero in libris de repub.

D

An mare quod supra memorem, quodque alluit infra?

Anne lacus tantos: te Lari maxime, teque

Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino?

An memorem portus? Lucrinòque addita claustra:

Atque indignarum magnis stridoribus equor:

E

Iulia qua ponto longe sonat vnda refluxo:

Tyrrhenisq; fretis immittitur æstus auernis?

An mare quod supra. Id est Adriaticum. *Quodque alluit infra.* Id est Tyrrhenum. *Te Lari maxime.* Larius est lacus vicinus Alpibus, qui iuxta Catonem in Originibus, per sexaginta extenditur milia. Et Larius Lari vocatiuus facit, sicut Iulius Iuli, Mercurius Mercuri. *Fluctibus & fremitu assurgens Benace marino?* Benacus lacus est Italiae, qui magnitudine sui tempestates imitatur marinas. *Assurgens* autem vocatiuus est casus, vt sit, Memorem & te, & Benace assurgens, id est tumescens: f. emitu marino. Aut certe Antiptosis sic, pro assurgentem. *An memorem portus? Lucrinòque addita claustra?* In Baiano sinu Campaniæ contra Puteolanam ciuitatem lacus sunt duo, Auernus, & Lucrinus: qui olim propter copiam piscium vectigalia magna præstabant. Sed cum maris impetus plerumque irumpens exinde pisces excluderet, & redemptores grauiam damna paterentur, supplicauerunt senatui: & profectus C. Iulius Cæsar ductis brachiis exclusit partem maris: quæ antea infesta esse consueuerat, reliquitque breue spatium per Auernum, quæ & piscium posset copia intrare, & fluctus non essent molesti, quod opus, Iulium dictum est, sed hic ambitiose vnam Iuliam appellauit frementem contra moles à Iulio oppositas. *Indignarum magnis stridoribus equor.* A solita exclusum licentia, & indignationem suam stridoribus prodens.

F

Hæc eadem argenti rinos, arisque metalla

Ostendit venis: atque auro plurima fluxit.
 Hæc genus acre virum Mærsos, pubemque Sabellam,
 Assuetumque malo Ligurem, Volscoſque verutos.
 Extulit: hæc Decios, Marios, magnosque Camillos,
 Scipiados duos bello: & te maxime Cæsar,
 Qui tunc extremis Asia iam victor in oris
 Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.
 Salue magna parens frugum Saturnia tellus,
 Magna virum: tibi res antiqua laudis, & artis
 Ingredior, sanctos ausus recludere fonteis:
 Ascra iunque cano Romana per oppida carmen.

Auro plurima fluxit. Copiosior fuit, in rem pretiosiore. *Assuetumque malo Ligurem.* Id est labori. *Volscoſque verutos.* Italiæ populi sunt. *Extulit hæc Decios.* Creauit. Decij autem duo fuerunt, quorum vnus bello Italico, alter Gallico se deuouere pro rep. *Marios.* Marij multi fuerunt: quorum vnus septies fuit consul. *Camillos.* Abusue. Nam vnus fuit qui à Gal- lis sublata signa reuocauit. *Scipiados.* Pro Scipionibus dixit: sicut Amazonidum pro Amazonum alibi posuit. Scipiones autem duo fuerunt, auus & nepos: quorum vnus leges victæ Carthagini imposuit, alter eandem diruit. Hæc autem omnia plenius in sexto memorauimus. *Imbellem auertis.* Id est auertendo reddis imbellem. *Romanis autem Arcibus,* Romanis urbibus, à Romano imperio. *Magna virum.* Virorum fortium. Iam concludit laudans à viris, à fertilitate rerum, à Saturni imperio. *Tibi res antiqua laudis & artis ingredior.* In tuam vtilitatem scribo carmen Georgicon. *Antiquæ autem laudis,* vel magnæ, vel quod apud maiores in ingenti honore fuerat agricultura. *Ascra iunque cano.* Hesiodicum. Eam Hesiodus de ciuitate Ascra fuit.

Nunc locus aruorum ingenis, que robora cuique,
 Quis color, & qua sit rebus natura ferendis.
 Difficiles primum terre, collésque maligni,
 Tenuis vbi argilla, & dumosis calculus arnis:
 Palladia gaudent sylua viuacis oliua.
 Indicio est tractu surgens oleaster eodem
 Plurimus: & strati baccis syluestribus agri.

Nunc locus aruorum ingenis. Naturis Tempus est inquit naturam agrorum describere. Et multi hoc loco culpant Virgilium, quod in vnum eoegit quatuor librorum propositionem. Nam & aruo, & de consito, & de pascuo, & de flore isto in loco commemorat. quod ideo non est reprehendendum: quia non ea late exequitur: sed carptim & breuiter transit: quæ latius explanat in singulis. *Que robora cuique.* Quæ sit possibilitas vniuscuiusque. *Quis color.* Quæ species. quomodo dicimus, quo colore ille recitauit: licet breuiter etiam sit dicturus de colore terrarum. *Difficiles primum.* Penè steriles parum creantes. *Maligni.* Infecundi, quia malignum veteres infecundum dicebant, vt ipse alibi. Quale per incertam lunam, sub luce maligna. Est iter in syluis. *Tenuis vbi argilla.* Si e humore, quia est & pinguis. *Calculus.* Lapis breuis terræ admixtus. Dicitur calculus quod sine molestia sui breuitate calcetur. *Viuacis oliua.* Diu viuentis. hinc supra, Tardè creicentis oliuæ. Res enim diu duratura tardè crescat necesse est. *Tractu.* Plaga, regione.

At qua pinguis humus, dulci que vligine lata:
 Quique frequens herbis, & fertilis vberè campus:
 Qualem sæpe cæua montis conualle solemus
 Despicere: huc summis liquuntur rupibus amnes:
 Felicemque trahunt limum: quique editus Austro,
 Et felicem curuis inuisam pascit aratris:
 Hæc tibi præalidas oliua, multoque fluentes

Sufficiet

A Sufficiet Baccho vites: hic fertilis vna:
 Hic laticis: qualem patetis libamus, & auro,
 Inflavit cum pinguis ebur Thyrrhenus ad aras:
 Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

Dulcisque vligine leta. Vligo proprie est naturalis humor terræ, ex ea nunquam recedens, bene autem Dulci addidit, ad discretionem amara. Vliginosus ergo ager est: semper vuidus, nam vuidus dicitur qui aliquando siccatur. Felicem limum Terrarum scilicet, id est fertilem, nam fluminum limus est noxius. Huc illuc. Et silicem curpis imisam. Radices enim eius sibi inuicem sunt nexæ, & auulsæ renascuntur. Olim. Quouis tempore, Patetis & auro. Patetis aureis, & dicitur. vi. Molémque & montes. Pinguis Thyrrhenus. Victimarum scilicet carnis. Inflavit ebur. Tibiarum quibus in aurem sacerdotis cani solebat. Lancibus pandis. Aut patulis, aut extorum pondere incuruatis. Fumantia reddimus exta. Sacerdotum vsus est verbo. Reddi enim dicebantur exta, cum probata & elixa aræ superponebatur.

B Sin armenta magis studium, vitulosque tueri,
 Aut fœtus ouium, aut vrenteis culta capellas:
 Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti:
 Et qualem infelix amisit Mantua campum,
 Pascentem nuceos herbofo flumine cyenos.
 C Non liquidi gregibus fontes, non gramina desunt:
 Et quantum longis carpent armenta diebus,
 Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.

Aut vrenteis culta capellas. Omne enim quod momorderint, vrunt, vnde est, Et ad morsu signata in stirpe cicatrix. Saturi Tarenti. Aut fœcundi, aut quod est iuxta oppidum Saturem. Tarentum enim & Saturem vicinæ sunt Calabriae ciuitates. Horatius. Me Sauriano veltari rura caballo. Liquidi fontes. Puri, sine pestilentia. Et quantum longis. Vt in Æneide diximus, hoc dicit Varro fuisse in Rosulano agro, postquam Velinus siccatus est lacus: vbi longam perticam magnitudo superabat herbarum.

D Nigra fere & presso pinguis sub vomere terra,
 Et cui putre solum (namque hoc imitatur arando)
 Optima frumentis: non vlllo ex equore cernes
 Plura domum tardis decedere plaustra iuuentis,
 Aut vnde iratus sylvam deuexit arator:
 Et nemora euerit multos ignaua per annos:
 Antiquasque domos auium, cum stirpibus imis
 Erxit: illa altum nidis petiere relictis,
 At rudis enituit impulsio vomere campus.
 E Nam ieiuna quidem cliuosi glareæ ruris
 Vix humiles apibus castas, roremque ministrat:
 Et tophus scaber, & nigris exesa chelydris
 Creta, negant alios æquo serpentibus agros
 Dulcem ferre cibum: & curuas præbere latebras.

Aut vnde iratus. In fœcunditate diuturna. Antiquasque domos. Aut re vera antiquas, aut charas. Sallustius, Tantum antiquitatis curæque maioribus pro Italica gente fuit. Est autem ecbasis in illa descriptione. Ieiuna glareæ sicca & sterilis terra. Castas roremque. Casta, & Rosmarinus apibus apta sunt herbæ. Tophus scaber. Lapis asperimus, vnde & scabies dicitur ab asperitate. Nigris. Nocentibus. Negant Nitander & Solinus, qui de his rebus scripserunt.

F Que tenuem exhalat nebulam fumosque volucres:
 Et bibit humorem: & cum vult, ex se ipsa remittit:
 Quæque suo viridi semper se gramine vestit:
 Nec scabie, & salsa ledit rubigine ferrum:

Illa tibi latis intexit vitibus vltimos:
 Illa ferax olea est: illam experiere colendo
 Et facilem pecori, & patientem vomeris vinci.
 Talem diues arat Capua, & viscina Veseuo
 Ora iugo, & vacuis Clanius non aequus Aceris.

Quae tenuem exhalat nebulam. Dicit agrum omnium rerum feracem. Quatuorenim genera agrorum imitatur, qui solus potest quod illi quatuor: sicut sequentia indicant. Fumosque volu-eres. Quasi fumos: scilicet ex humore. Suis gramine. Naturali scilicet, non coacto. Nec scabie & salsa laedit rubiginem: ferrum. Proprie. Nam rubigo quasi scabies ferri est. Dives Capua. Ideo diues, quia talem arat. Veseuo. Veseuus mons est Liguria, sub alpebus positus. nam Campaniae Vesu-uitus dicitur: pro quo multi Veseuum esse positum volunt. Et vacuis Clanius non aequus Aceris. Acerre ciuitas est Campaniae, haud longe à Neapoli: quam Clanius praeterfluit fluuius: cuius frequens inundatio eam exhaurit. Vnde ait vacuis, id est, in frequentibus.

Nunc, quo quanque modo possis cognoscere, dicam.
 Rara sit, an supra morem sit densa, requiras:
 Altera frumenta, quoniam fauet, altera Baccho:
 Densa magis Cereri, rarissima quaeque Lyao:
 Ante locum capies oculos: altèque iubebis
 In solido puteum demitti, omnemque repones
 Rursus humum: & pedibus summas aquabis arenas.
 Si deerint, rarum, pecorique & vitibus almis
 Aptius vber erit: sin in sua posse negabunt
 Ire loca: & scrobibus superabit terra repletis.
 Spissus ager: glebas cunctantes, crassaque terga
 Expecta, & validis terram proscinde iuuentis.

Supra morem. Abundanter, plus æquo. Illi autem versus incomparabiles sunt: tantam habent sine aliqua perissologia repetitionem. Densa magis Cereri. Bene addidit magis: nam hoc vult ostendere quid ubi melius nascitur. potest enim & frumentum in rara, & vinum in densa, sed non feliciter nasci. Capies. Eliges, vt, Aut capere, aut captas iam despectare videntur. In solido. Ne ager sit concauus. Aptius vber erit. Aptior vbertas & fertilitas. Glebas cunctantes. Validas, graues, magnas: vt, Auidulq; refingit Cunctantè. Expecta. Proba, vt, & rebus spectata iuuentus.

Salsa autem tellus, & qua perhibetur amara,
 (Frugibus infelix ea, nec mansuescit arando:
 Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat)
 Tale dabit specimen, tu spisso vimine qualos,
 Colaëque pralorum fumosis deripe tellis.
 Huc ager ille malus, dulcèsq; a fontibus vnd
 Ad plenum calcetur: aqua eluctabitur omnis
 Scilicet: & grandes ibunt per vimina gutta.
 At sapor iudicium faciet manifestus: & ora
 Tristia tentantum sensu torquebit amavor.

Nec mansuescit arando. Dum aratur, alibi de arboribus ita, Exuerint syluestrem animum. Suis nomina. Propriam generositatem, vt, Et nos aliquod nomèque decusque Gessimus. Specimen. Dignam probationem. Spisso vimine. Spissi viminis. Qualos colaëque pralorum. Qualos, per quos vinum defluit: qui & ipsi à colando dicti sunt. Prala autem trabes sunt, quibus vna iam calcata premitur. Eluctabitur. Cum mora egredietur. Amavor. Amaritudo, & est sermo Lucretij: & vera lectio ipsa est. Nam multi amaro legunt: vt sit, Sensu amaro.

Pinguis item qua sit tellus, hoc denique pacto
 Discimus: haud vnquam manibus lactata sarisci:

A Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.
Humida maiores herbas alit, ipsaque iusto
Latior: ab nimium ne sit mihi fertilis illa:
Nec se praua validam primis ostendat aristas.
Que grauis est ipso tacitam se pondere prodit:
Queque lenis, promptum est oculis prædiscere nigram
Et quisquis color: at sceleratum exquirere frigus
Difficile est: picea tantum, taxique nocentes.

B Habendo. Dum habetur, Lentescit. Cohæret. Iusto lenior. Ultra modum, plus quam oportet. Ab nimium ne sit mihi fertilis illa. Ne herbae plus æquo crescentes spem adimant frumentorum Vnde ait in primo, Luxuriam segetum tenera depascit in herba Primis aristas. Herbis surgentibus, quarum luxuriantes futuris frugibus nocet: quas culmi tenues ferre non possunt. Et quisquis color. Vera lectio hæc est, nam malè quidam, Et quis cuique legunt, excludentes At: vt sit, Et quis cuique color: sceleratum exquirere frigus, Difficile est. Alij colos legunt, vt exclusos, fiat Synalopha: & scandumus ita: Et quis cuique col' at sceleratum: vt sic fit, quemadmodum, Inter se coitisse vitos & decernere ferro, quod non procedit. Tunc enim r in smutatur, cum longa opus est syllaba, vt color, colos, labor, labos, honor & honos. hic autem non solum longam non facit syllabam, sed etiam excluditur scum superiore vocali. vnde legendum est quisquis color, quod nec obscuritatem affert, nec fidem derogat lectioni. Sceleratum. Nocens, omnia exurens. Hederae pandum vestigia nigra. Hederae indicant frigus, nam vestigia appellauit indicia. Nigrae autem ad albarum discretionem, vt Hederae formosior alba.

His animaduersis, terram multo ante memento
Excoquere: & magnos scrobibus concidere montes:
Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
C Quam letum infodias vitis genus: optima putri
Arua solo: id venti curant, gelidaque pruina,
D Et labefacta mouens robustus iugera fossor.
At si quos haud vlla viros vigilantia fugit:
Ante locum similem exquirunt, vbi prima paretur
Arboribus seges, & quo mox digesta feratur:
Mutata ignorent subito ne semina matrem.
Quin etiam calire regionem in cortice signant:
E Vt quo queque modo steterit: qua parte calores
Austrinos tulerit: qua terga obuenerit axi:
Restituant, adeo in teneris consuescere multum est.

His animaduersis. Id est, agri qualitate deprehensa. Terra multo ante memento Excoquere. Hoc dicit, non esse eo anno ponendas vites, quo fodiuntur scrobes: sed post annum, vt calore, frigora, & labore rustici possit terra putrefieri. Infodias Obruas. Et labefacta mouens. Hypallage mouens & labefaciens. Ante locum similem exquirunt. Dicit, in translatione arborum similem terram esse requirendam. Arboribus seges. Quia de seminario loquitur arborum, bene segetem appellauit. Digesta. Id est, ordinata, vt, Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit. Matrem. Terram, vt, Antiquam exquirite matrem. Qua terga obuenerit axi. Septentrioni, Nam Græce ἀγρὸς dicitur.

B Collibus, an plano melius sit ponere vites,
Quere prius, si pinguis agros metabere campi,
Densa sere: in densis non segnior ubere Bacchus.
Sin tumulis accliuè solum, collisq; supinos:
Indulge ordinibus, nec secius omnis in vnguem
Arboribus positis secto via limite quadret:
Vt saepe ingenti bello cum longa cohorteis.

Explicuit legio: & campo stetit agmen aperto,
 Directæque acies ac late fluctuat omnis
 Ere venitendi tellus: nec dum horrida miscent
 Prælia: sed dubius mediis Mars errat in armis.
 Omnia sunt paribus numeris dimensa viarum:
 Non animum modo vti passat, prospectus inanem:
 Sed quia non aliter vires dabit omnibus aquas
 Terra: neque in vacuum poterunt se extendere rami.

Collibus, an plano melius sit ponere vitem. Quere. Atqui supra ait, Denique apertos Bæchus amat colles: sed etiam in vallibus poni posse vites superius indicauit. Vt, Hic tibi præualidas olim multoque fluentes Sufficiet Bæcho vites. Vnde modo vtrumque complectitur, & dicit quemadmodum in plano, quemadmodum in collibus vites ponere debemus Metabere. Eliges. & longe alia significatio est Meteor metaris (vnde Lucanus, Hesperios audax veniam metator in agros) & alia Meteor metiris. Illud enim metatus sum: hoc messus sum facit, vt, messum de pollice florem. Densa. Pro dense. vt, Et pede terram Crebra ferit, pro crebro. Indulge ordinibus. Da operam: vt, Indulgent vino. & eos effice largiores. Nam de plano ait, Densa sere, In vnguem. Ad perfectionem. Et est translatio à matmorariis, qui iuncturas vnguibz probant. Horatius, Ad vnguem Factus homo. Arboribus positis. Vitibus ordinatis. Secto limite. Ducto. Vnde & sectæ philosophorum dicuntur, id est ductus. Quadret. Consentiat, congruat. Translatio à quadris lapidibus, qui sibi inuicem bene conueniunt. Fluctuat. Splendet. Numeris. Ordinationibus. Passat prospectus. Delectet. vt, Atque animum pictura pascit inani.

Forſitan & scrobibus que sint fastigia, queras:

Ausim vel tenui vitem committere sulco.

Altius, ac penitus terra desigitur arbor:

Æsculus in primis: que quantum vertice ad auras

Æthereas, tantum radice in tartara tendit.

Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres

Conuellunt: immota manet: multosque per annos

Multa virum voluens durando secula vincit:

Tum fortes late ramos, & brachia tendens

Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.

Forſitan & scrobibus que sint fastigia queras. Vt etiam supra diximus, scrobes sunt masculini generis, nam Cicero in OEconomicis sic dicit: & Plautus ait Sexagenos scrobes. Minor autem est Lucani, & Græchi autoritas. Nam Lucanus ait, Exigua posuisti scrobe. Græchus, Abunde fossa scrobis est, quod exemplum in Terentiano est. Que sint fastigia queras. Fastigium & summa & imæ partis possumus dicere: sicut altum & mare & celum dicimus. Hinc est, Cælumque profundum. Cum & puteus sit profundus. Ausim. Ausus sim, audebo. Sulco. Id est fossæ. Æsculus in primis. Arbor est glandifera: que licet ab esu dicta sit, tamen per e scribitur, sicut & cælaturum, licet à celo, cælas habeat deriuationem. Non flabra. Hoc nomen tantum pluralem recipit numerum. ab eo vero quod est flamina, flamen possumus dicere: licet sit vitandum propter aliam significationem. Nam dicitur flamen Dialis, flamen Martialis.

Næve tibi ad solem vergant vinceta cadentem:

Næve inter vites corylum sere: nève flagella

Summa pæte: aut summas defringe ex arbore plantas:

(Tantus amor terra) neu ferro læde retuso

Semina: nève olea syluestres infere truncos.

Nam sæpe incautus pastoribus excidit ignis:

Qui furtim pingui prunum sub cortice rectus

Ribora comprehendit: frondisque elapsus in altas

Ingentem calo sonitum dedit: inde secutus

Per ramos victor, perque alta cacumina regnat:

Et totum inuoluit flammis nemus: & ruit aëram.

A *Ad coelum picea crassus caligine nubem.*
Præsertim si tempestas à vertice sylvis
Incubuit, gloire, tuque ferens incendia ventus,
Hoc ubi: non à stirpe valent, casaque reuerti
Possunt, atque ima similes reuirescere terra:
Infelix superat foliis oleaster amaris.

Neve imer vites corylam fere. Radices enim eius nocent vitibus. Neve flagella Summa pere. Flagella dicuntur summæ arborum partes, ab eo quod ventorum crebros sustinent flatus. Tantis amor terre. Sic diligenter à rusticis ager est colendus. Ferro lade veniso. Retuso, obtuso, quo vites quassantur potius quam putantur. Neve oleæ syluæ stres in fere trunco. Non quod non proffit, sed vt etiam ipse dicit, propter casum incendiij. Incantis pastoribus. Negligentibus, circa alia occupatis. Es ruis atram. Egerit, emittit, & ruere facit. Nam modo ruit agentis est. A vertice. Ab Aquilone, vt, Hic vertex nobis semper sublimis. Ferens. Flans, vt, Fieret vento mora nequa ferenti. Hoc ubi. Subaudi contigerit. Superat. Superest, vt, Quid puer Alcianus superatne?

C *Nec tibi tam prudens quisquam persuadcat auctor*
Tellurem Boreæ rigidam spirante mouere.
Rura gelu tum claudat hyems: nec femine iactò
Concretam patitur radicem affigere terre.
Optima vinetis satis est: cum vere rubenti
Candida venit auis longis inuisa colubris,
Prima vel autumnii sub frigora: cum rapidus sol
Nondum hyemem contingit equis: iam præterit æstas.

Nec tibi tam prudens quisquam. Dicit quo tempore vites ponendæ sint: & probat tolerabiliter autumno, melius verno, nam dicitur, Ver adeo frondi nemorum, ver vtile syluis: Concretam radicem. Ante enim quasi gutta quædam est ex terra & humore procreata, quæ postea tenditur in radicem. Vere rubenti. Floribus splendido. Candida venit auis. Iuuenalis, Serpente ciconia pullos

D *Nuris.*

Ver adeo frondi nemorum, ver vtile syluis:
Vere tument terræ, & genitalia femina poscunt.
Tum pater omnipotens fecundis imbribus æther
Coniugis in gremium læta descendit, & omnes
Magnus alit magno commistis corpore fetus.
Auia tum resonant aubus virgulta canoris:
Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager: Zephyròque repentibus auris
Laxant arua sinui: superat tener omnibus humor:
Inque novos soles audent se gramina tuo
Crederet: nec metuit surgentes pampinus Austros.
Aut actum calo magnis Aquilonibus imbrem
Sed tradit gemmas, & frondes explicat omnis.

Vere tument terræ. Asper simpliciter accipit, vt terræ nominatiuus sit pluralis. Donatus vero terræ genitiuum vult esse singularem: vt si sensus mutata distinctione, Vere tument syluæ scilicet à superioribus; terræ & genitalia femina poscunt. Id est tument syluæ & genitalia femina terrarum requirunt. Sed melius Asperum sequimur: vt Genitalia femina, quæ nos iacimus intelligamus, non quæ ex terra syluæ suscipiunt. Genitalia autem dicimus femina, quibus aliquid procreatur & gignitur. Tument. Suspenduntur. Pater omnipotens fecundis. Interdum pro aëre Iuno, & pro æthere Iuppiter accipitur. Aliquoties & pro aëre & pro æthere Iuppiter. Iuno vero pro terra & aqua: sicut hoc loco intelligimus. Nam æther non habet pluias, vnde ætherem pro Ioue accipimus: cui tribuuntur aer & æther: quæ duo mixta terræ & humori vniuersa procreant. Dicit autem verno tempore esse pluias, quibus cuncta nascuntur, vnde fecundis im-

bribus dixit: quibus terra fecundatur. *Magno commixtus corpore satus.* Pro corpori, vt, Hæret pede pes. Item alibi, Et magno se corpore miscet. Licet possimus accipere, Commixtus terræ magno suo corpore, id est ætherio. *Certis diebus.* Statutis, legitimis, à natura arcana quadam ratione dispositis: vt tractat Lucretius, qui dicit rationem hanc ex ætherio calore descendere. *Almus ager:* Ab eo quod nos alat, Zephyri. Fauonij alibi. Et Zephyro putris se gleba resoluit. Horatius. *Soluitur acris hyems grata vice veris & Fauoni.* *Nonos soles.* Dies vernaes. *Nec metuit surgentes pampinus austros.* Variè. Nam supra ait, Audeat se gramina tuto Credere. *Trudit.* Propellit, effundit in folia.

*Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim: ver illud erat: ver magnus agebat
Orbis: & hybernis parcebant flatibus Euri:
Cum primum lucem pecudes hausere, virumque
Ferreæ progenies duris caput extulit aruis:
Immissæque fera syluis & sidera cælo.
Nec res hunc tenera possent perferre laborem
Si non tanta quies iret frigusque caloremque
Inter: & exciperet cæli indulgentia terras.*

Non alios prima. Hoc secundum licentiam poeticam dixit, nam falsum est. Constat enim post factum mundum ex qualitate cursus solis tempora esse diuisa. *Tenorem.* Durum, hic continuationem. *Ver illud erat.* Absoluta elocutio: quicquid illud fuit, ver fuit. *Hybernis flatibus.* Asperis, sæuis. *Virumque Ferreæ progenies.* Procreata ex lapidibus ad laborem. Alibi, Vnde homines natum durum genus. *Immissæque fera syluis.* Hunc ordinem propter Arcadas tenuit, qui se Profelenos esse asserunt, id est ante lunam natos: quod & Cicero in Fundaniana commemorat: & Staius qui ait, *Arcadæ astris lunæque priores.* *Hunc laborem.* Vel frigoris, vel caloris. *Quies.* Tranquillitas. Et est veris definitio, Cæli indulgentia.

*Quod superest, quacunque premes virgulta per agros
Sparge imo pingui, & multa memor oculo terra:
Aut lapidem bibulum: aut squalenteis infode conchas:
Inter enim labentur aquæ tenuisque subibit
Halitus, atque animos tollent sata, iamque reperti,
Qui saxo super, atque ingentis pondere testa
Urgerent: hoc effusus munimen ad imbres:
Hoc ubi hiulca siti findit canis estifer arua.*

Quod superest. Non quod deest, sed quod sequitur. *Premes.* Demerges, infodies. *Quacunque virgulta.* Siue de plantariis, siue de arboribus. *Lapide bibulum.* Qui arenarius vocatur. *Aut squalenteis infode conchas.* Conchæ autem propter admittenda spiramina infodiuntur. Lapis vero arenarius, & propter spiramina, & propter hauriendum humorem, si forte nimius fuerit. *Squalentes.* Sordidas. *Animos tollent.* Sument ab his rebus magnitudinem. *Iamque reperti.* Scilicet diligentiores. *Effusus munimen ad imbres.* Contra nimias pluias. *Hiulca.* Nimiis caloribus fissa.

*Seminibus positus superest deducere terram,
Sæpius ad capita & duros iactare bidentes.
Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
Flectere lubrantes inter vineta iuuenços:
Tum leucis calamos, & ras hastilia virgæ:
Fraxineasque aptare sudas, furcasque bicornes.
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Assuescant summasque sequi tabulata per vltimos.*

Ad capita. Postarum scilicet vitium. *Iactare autem bidentes.* Hoc ad comminuendas pertinet glebas. *Dicit autem circumfodiendum esse:* & ad ipsa capita plantarum terram adducendam, & læ-

A & sæpius ideo, quia & vento & imbribus à capite terra descendit. *Flectere luctantes.* Cum quadam moderatione ducere, ne tenera adhuc virgulta concutiant. *Leuis calamos.* Nitidos. Dicit autem & cannas & virgas radendas, ne ex corticibus rubigo aduersa vitibus possit creari. *Sequi tabulata.* Tabulata sunt rami effusiores & in plana tendentes, non in altiora crescentes.

At dum prima nouis adolescit frondibus ætas,
 Parcendum teneris, & dum se lætus ad auras
 Palmes agit laxis per purum immissus habenis:
 Ipsa acie falsis nondum tentanda, sed vncis
 Carpenda manibus frondes, interque legende.

B Inde ubi iam validis amplexa stirpibus vltimos
 Exierint: tunc stringe comas, tunc brachia tonde:
 Ante reformidant ferrum: tum denique dura
 Exerce imperia, & ramos compesce fluentis.

Adolescit. Crescit. Per purum. Per aerem, quasi inanem. Ipsa acie falsis nondum tentanda. Si acies sensus hic est, Teneris adhuc vitibus, non est falsis acies necessaria. Si acie, subaudimus virgulta: ut sit, Ipsa virgulta nondum falsis acie tentanda sunt. Stirpibus. Solidioribus palmitibus, id est truncis.

Texende sepes etiam: & pecus omne tenendum est:
 Præcipue dum frons tenera, imprudensque laborum.
 Cui, super indignas hyemes, solæque potentem,
 Sylvestres vri assidue, capreaque sequaces
 Illudunt, pascuntur oues, auideque iuuenca.
 Frigora nec tantum cana concreta pruina,
 Aut grauis incumbens scopulis arenibus aestas:
 Quantum illi nocuere greges, durique venenum
 Dentis, & adorso signata in stirpe cicatrix.

D Frons tenera Ftondis vera lectio est. Lucretius, *Frondiseraque domos animum.* Apud antiquiores enim singularis nominatiuus erat frondis: hodie verò & à fronte vnus est nominatiuus frons, sicut etiam lens à lente, & à lende capitis breuiore pediculo. *Texenda sepes etiam.* Alj hic distinguunt: alij separant texendæ, sepes etiam & specus omne tenendum. *Solemque potentem.* Intolerabilem, grauem. *Indignas autem Hyemes, Sæuas, Sylvestres vri.* Id est boues agrestes, qui in Pireneo monte nascuntur inter Gallias & Hispanias posito. Sunt autem exceptis elephantis, maiores animalibus cæteris. dicti vri *ἄν' τῶν ἰσθμῶν.* id est à montibus. *Capreaque sequaces* Id est persecutrices, seu quod, vites persequantur, vt, *Maleæque sequacibus vndis.* *Incumbens scopulis.* Etiam saxa caloribus penetrans. *Adorso.* Participium est, ac si diceret abroso.

E Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
 Ceditur: & veteres ineunt profcena ludi:
 Premiæque ingentes pagos, & compita circum
 Thesida posuere: atque inter pocula læti
 Mollibus in pratis vntos saluere per vires.
 Nec non Ausonij Troia gens missa coloni
 Versibus incomptis ludunt, risuque soluto:
 Oraque corticibus sumunt horrenda cauatis:
 Et te Bacche vocant per carmina læta, tibi quo
 F Oscilla ex alta suspendunt mollia pinn.

Non aliam ob culpam. Victimæ numinibus aut per similitudinem, aut per contrarietate immolantur. Per similitudinem, vt nigrum pecus Plutoni. Per contrarietate, vt porca, quæ obest frugibus, Cereri: & Caper qui obest vitibus, Libero. Item capra Æsculapio qui est deus salutis, quæ capra nunquam sine febre sit. *Aris autem omnibus non sine causa dixit.* Nam cum numinibus, cæteris varie pro qualitate regionum sacrificetur, vt Veneri Paphiæ tantâ de iure: vnde est, *Haud*

equidem tali me dignor honore. Genitrici verò, Id est, Romanæ, etiam de vicinis: Libero ubique caput immolatur, quia vires, quæ in honore ipsius fuerant, ab eo comestæ sunt. Iratus Liber pater eum occidi fecit, & ei tolli vitem, in quo mitti vinum fecit pro eius vindicta. Veteres inveniunt profectia ludi. Primi ludi theatrales ex liberalibus nati sunt: Ideo ait, veteres ludi. Profectia autem sunt pulpita ante scenam in quibus ludicra exercentur. Pagos & compita circum, Id est, per quadriuias, quæ compita appellantur, ab eo quod multæ viæ in vnam confluant. & villas, quæ pagi dicitur, appellatur, id est à fontibus circa quos villæ consueuerant condi. vnde & pagani dicti sunt, quasi ex vno fonte potantes. Compita autem sunt vnde ludi compitalitij vocantur. *Thestide*, Athenienses, qui primi ludos instituere liberales. *Mollibus in prais vinctos saluere per vires*. Vinctos vel oleo vel lextiua. *In prais* autem ideo ne læderentur cadentes. *Vires* verò fiebant ad insultationem etiam mortuorum captorum, ne quid ex his esset quod non sentiret iniuriam. *Saluere*. Secundum artem locutus est. Nam Salio salui dicebant: vnde & Cicero ait, in Miloniana. *Cum hic de rheda retecta penula desiluisse*. Sic etiam ab eo quod est *Cano*, non cecini, sed canui dicebant, vnde Sallustius, *Cornua occauerunt*. *Nec non Ausonij Troia gens*. Hoc est etiam Romani hæc sacra celebrant & canunt, nam hoc est *Versibus incomptis ludum*. Id est carminibus Saturnio metro compositis, quod ad rhythmum solum vulgares componere consueuerunt. *Horatius Liberalesque recurrentes accepta per annos Lusti amabiliter. Risique soluto*. Id est cachinno. *Oraque vicibus sumunt*. Quia necesse erat pro ratione sacrorum aliqua ludicra & turpia fieri quibus posset populo risu moueri: qui ea exercebant propter verecundiæ remedium hoc adhibuerunt, ne agnoscerentur, vt personas factas de arborum corticibus sumerent. *Et te bacche vocant*. Hymnos in tuum canunt honorem. *Tilique oscilla*. Mollia, pensilia. vt, *Pilentis matres in mollibus. Oscillorum* autem variæ sunt opinioniones. Nam alij hanc asserunt fabulam, Icarus Atheniensis pater Erigones, quum acceptum à Libero patre vinum mortalibus indicaret, occisus est à rusticis: qui cum plus æquo potassent, inebriati venenum se accepisse crediderunt, huius canis est reuersus ad Erygonem filiam, quæ cum eius comitata vestigia peruenisset ad patris cadaver, laqueo vitam finiuit. Hæc deorum voluntate inter astra relata est, quæ vocat virginem. Canis quoque ille est inter sydera collocatus. Sed post aliquantum tempus Atheniensibus morbus immisus est talis, vt eorum virgines furore quodam compellerentur ad laqueum, responditque oraculum sedari posse pestilentiam illam, si Erigonis, & Icarij cadauera requirerentur: quæ cum diu quæ sita nusquam inuenirentur, ad ostendendam suam deuotionem Athenienses, vt etiam in alieno ea quærere viderentur elemento, suspenderunt de arboribus funem: ad quem se tenentes homines hæc arque illac agitabantur, vt quasi etiam per aerem illorum cadauera quærere, viderentur. Sed quum inde plerique caderent, inuentum est vt formas, ad oris sui similitudinem facerent, & eas pro se suspensas mouerent. Vnde & oscilla dicta sunt ab eo, quod in his cillerentur, id est mouerentur ora, nam cillere est mouere: vnde & furcille dictæ sunt, quibus frumenta cillantur. Alij dicunt oscilla membra esse virilia de floribus facta, quæ suspens debantur, per intercolumnia: ita vt in ea homines acceptis clausis personis impingerent, & ea ore cillerent, id est mouerent ad risum populo commouendum. & hoc in Orpheo lectum est. Prudentioribus tamen aliud placet, qui dicunt sacra Liberi patris ad purgationem animæ pertinere, omnis autem purgatio aut per aquam fit, aut per ignem, aut per aerem: sicut & in sexto ait, Alij panduntur inanes Suspensæ ad ventos, aliis sub gurgite vasto, Infestum elinitur scelus aut exuritur igni. Vt nunc per oscilla genus purgationis, videlicet aeris quod est maximum intelligamus: Nam primum aquæ est, secundum est ignis, tertium aeris.

*Hinc omnis largo pubescit vinea factu:
Complentur vallæque caue, saltusque profundi,
Et quocumque deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis: lanceque, & liba feremus:
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram:
Pinguaque in veribus torrebimus exta columnis.*

Hinc omnis largo pubescit vinea factu. Post hæc sacra celebrata. *Ergo rite suum Baccho dicemus honorem*. Iuste igitur Liberi celebrabimus sacra. *Honestum*. Pulchrum. *Carminibus patriis* Id est Romana lingua, pleraque enim sacra, pro gentium qualitate, pleraque secundum suum ritum coluntur, nam hymni Libero apud Græcos græca, apud Latinos latina voce dicuntur. *Hymni* verò matris deum, ubique propriam, id est Græcam linguam requirunt. *Stabit sacer*. Placebit. Tunc enim est aptum sacrificium, cum dedicatum animal victimæ patiens inuenitur vnde

A vnde & alibi sic ait, Et statuum ante aras aurata fronte iuuentum. Id est placere faciam. Contra Lucanus, *Discissa fugis ab ara Taurum. Sacer autem execrabilis. vt, Auri sacra fames. In veribus vorrebimur extra columnis.* Quia sicut etiam caper est inimicus vitibus, ita eis nocet & corylus. Vnde & ait supra, Néve inter vites corylum fere.

Est etiam ille labor curandis vitibus alter:

Cui nunquam exhausti satis est: namque omne quotannis

Térque quaterque solum scindendum: glebáque versis

Æternum frangenda bidentibus: omne leuandum

B *Fronde nemus: redit agricolis labor actus in orbem:*

Atque in se sua per vestigia voluitur annus.

Et iam olim, seras posuit cum vinea frondes,

Frigidus & syluis Aquilo decussit honorem:

Iam tum acer curas venientem extendit in annum

Rusticus: & curuo Saturni dente relictam

Persequitur vitem attondens, fingitque putando.

C *Est etiam ille labor.* Iam paulatim tendit ad vitium vituperationem, dicens & infinitum esse earum laborem, vt, *Cui nunquam exhausti satis est. & incertum fructum, vt, Et iam maturis metuendus Iupiter vuis.* & ipsum etiam fructum perniciosum: vt, & Bacchus & ad culpam causas dedit. *Exhausti satis est.* Exhaustio, finitionis, quod quia asperum visum est, se ad figuram transtulit, & ait *Exhausti, vt* Seruantissimus æqui: pro æquitatis. *Omne solum.* Continens, scilicet vites. *Æternum.* Semper, perpetuo. Et absolute locutus est. *Leuandum fronde nemus.* Releuandum, spoliandum. Omne autem nemus dicit & arborum & vitium. Vnde paulo post dicitur est, Bis vitibus ingruit umbra. *Labor actus in orbem.* Id est in anni circulum labor se inuicem sequitur rusticorum. *Olim.* Quandoque. Significat autem finale tempus autumnii, seras fronde s. Sero cadentes. Tardè enim spoliantur vites frondibus. *Frigidus & syluis aquilo decussit honorem.* Varronis hic versus est. *Acer.* Non quilibet: sed acer & diligens. *Curas venientem extendit in annum.* Quasi in tempore alieno præmeditatur futurum laborem. *Et curuo Saturni dente.* Id est falce quæ est in eius tutela. Nam Saturnus dicitur patri Cælo virilia falce amputasse, quæ in mare cadentia Venerem creauerunt: quod ideo fingitur, quia nisi humor de cælo in terras descenderit, nihil creatur. Alij Saturnum deum esse temporum dicunt, quæ sicut falx, in se recurrunt. Alij vero dicunt Saturnum in progressu nihil nocere, cum retrogradus est, esse periculosum. Ideoque eum habere falceem in tutela, quod & ipsa protenta nihil valet: retro acta vero, quicquid ei occurrerit secat. *Relictam.* Scilicet à se paulo ante de sertam. *Fingitque putando.* Componit, vt, Fingitque premedo.

D *Primus humum fodito, primus deuecta cremato*

Sarmenta, & vallos primus sub tecta referto.

Postremus merito: bis vitibus ingruit umbra:

Bis segetem densis obducunt sentibus herba:

Durus vterque labor. laudato ingentia rura:

Exiguum colito: necnon etiam aspera ruses

Vimina per hyluam, & ripis fluuialis arundo

Caditur, inculique exercet cura salicti.

Iam vincte vites: iam falceem arbusta reponunt:

F *Iam canit extremos effectus vinitor antes,*

Sollicitanda tamen tellus: puluisque mouendus:

Et iam maturis metuendus Iupiter vuis.

Primus humum fodito. Hoc est ad laborem primum te esse conuenit, vltimum ad fructus legendos. Vinum enim factum de vuis immaturis citò acescit: & hoc loco inest vitium vituperatio, quarum fructus aut immaturi collecti depereunt: aut si earum fuerit expectata maturitas, nihilominus pereunt. Nam dicitur est, Et iam maturis metuendus Iupiter vuis. *Et vult*

primus sub tecta referto. Vitium sustentacula, quæ in nonnullis locis, in tecta portantur, ne
 imbribus depereant cito. *Meito.* Vindemiato. Et per hoc dicit maturam uam debere colli-
 gi. *Bi vitibus ingruit umbra.* Vitis & arboris, vt dempta folia solem admittant, quo possint
 maturefcere. *Bis segetem densis obducunt sentibus herba.* Semel autumnali, semel verna-
 vuz maturefcere. *Durus vterque labor.* Et vellendarum herbarum & frondium secundarum. *Lau-*
dato ingenti arua; Exiguam colito. Hoc etiam Cato ait in libris ad filium de agricultura: quod
 ideo dictum est, vel quia maiores, agros incultos rura dicebant, id est sylvas, & paucua: agrum
 vero, qui colebatur: vt intelligamus, Laudato ingentes sylvas, colito agrum minorem. vel,
 quod melius est, quia ait in primo, Alternis idem tonias cessare nouales, Et segnem patiere situ
 durefcere campum: quod fieri non potest nisi fuerint spatia maiora terrarum. nam & Cato, vt
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-
 diximus, & Cicero in OEconomicis ob hoc laudant prædia latifundia, vel quod, vt dicit Dona-

*Contra, non ulla est oleis cultura, neque illa
 Procruam expectant falcem, rastrosque tenaces,
 Cum semel hæserunt aruis, aurisque tulerunt.
 Ipsa satis tellus, cum dente recluditur vincto,
 Sufficit humorem, & grauidas cum vomere fruges.
 Hoc pinguem, & placuam paci nutritor oliuam.
 Poma quoque, vt primum truncos sensere valentes,
 Et vires habuere suas, ad sydera raptim
 Vt propria nituntur, opisque haud indiga nostra.
 Nec minus interea fœtu nemus omne grauescit.
 Sanguineisque inculta rubent auararia baccis.*

Non ulla. Id est nulla, alij *Non ulla* legunt, id est aliqua: non vt in vitibus nimia. *Procruam*
 expectant *fal-em.* Vt putentur: quod tamen ad curam refertur annuatiariam. nam necesse est, E
 licet tarde, oliuam putari. *Rastro que tenaces.* Ad fodiendum scilicet. Quia cum trahitur ras-
 trum per agros, omnem spurcitiam secum colligere videtur. Negligentiam autem ferunt
 oleæ quum iam cœperunt esse valentiores: nam adhuc paruz nimiam curam requirunt. *Auraf-*
que tulerunt. Ferre auras proprie est assuescere æris varietati, quæ obest rebus teneris nimium.
Ipsa satis tellus. Hoc dicit, Aratum oliuetum & oleis prodest, & exinde frumento gignuntur.
Sufficit humorem. Scilicet subministrat arboribus. *Grauidas cum vomere fruges.* Cum abun-
 dat: nam hoc dicit, Subministra fruges vomere, id est per vomerem. Eanius, *Effudit voces*
proprio cum pectore sancto, id est proprio pectore. Nam cum vacat. Urbanus tamen sic acci-
 pit, *Grauidas cum vomere,* id est statim post arationem. *Hoc.* Hæc re. *Nutritor autem pro nu-*
tri, nam pro actiui imperatiuo præsentis, passiuum futurum posuit. Et vires habuere suas. Quia F
 tenera virgulta solent religari fustibus validioribus, sicut supra ait de vitibus eniti quarum &
 contemnere ventos. *Fœtu nemus omne grauescit.* *Fœtu;* id est vilitate: nam omnis vili-
 tas fœtus est. illuc autem tendit laus ista syluarum, vt & probet non mirum esse si & poma &
 oliuæ sine ulla cultura præbeantur, & crescat vitium vituperatio circa quas tantus impenditur
 labor. *Auararia.* Secreta nemorum, quæ aues frequentant. *Baccas autem sanguineas,* accipi-
 mus poma syluestria.

Tendentur

A Tondentur cythisi, tedas sylua alta ministrat:
 Pascunturque ignes nocturni, & lumina fundunt.
 Et dubitant homines serere, atque impendere curas:
 Quid maiora sequar? salices, humilesque genista,
 Aut ille pecori frondem, aut pastoribus umbram
 Sufficiunt, sepemque satis, & pabula melli.
 Et inuat vndantem buxo spectare Cyrorum,
 Maricieque picis lucos; inuat arua videre
 Non rastris hominum, non vlli obnoxia cura.

B Tondentur cythisi. Virgulta à Cytho insula, vbi abundant nominata. *Aur ille.* Id est salices aut genistæ. Multi tamen & tilie legunt, vt tria dixerit, Salices, tilias, & genistas. *Vndantem buxo spectare cyrorum.* Montem Macedoniæ, in quo abundat buxus: quæ vento mota, ætus imitatur vndarum. *Maricieque picis.* A loco in quo abundant pices: *Non vlli obnoxia cura.* Non debitoria, nihil labori nostro debentia.

*Ipsa Caucaseo sterile in vertice sylua,
 Quas animosi Euri assidue franguntque, feruntque,
 Dant alios alia fetus: dant vtile lignum*

C *Navigis pinos, domibus cedrosque, cupressosque:
 Hinc radios triuere rotis, hinc tympana plaustris
 Agricole, & pandas ratibus posuere carinas.
 Viminibus salices fecunde, frondibus ulmi.*

*At myrtus validis hastilibus, & bona bello
 Cornu: Ityreos taxi curvantur in arcus.
 Nec tilie leues, aut torno rasile buxum,
 Non formam accipiunt, ferroque cauantur acuto:*

D *Nec non & torrentem vndam lenis innatat alnus
 Missa Pado, nec non & apes examina condant,
 Corticibusque canis, vitioseque ilicis aluo.*

*Quid memorandum aque Baccheia dona tulerunt?
 Bacchus & ad culpam causas dedit: ille furentes
 Centauros letho domuit, Rhætiisque Pholæmque,
 Et magno Hylaum Lapithis cratere minantem.*

E *Ipsa Caucaseo.* Caucasus mons est Scythiæ, positus hic pro quibuslibet asperimis montibus. Steriles autem ait syluas comparatione pomiferarum arborum. *Hinc.* De syluis scilicet: nam de cupresso efficit rotas nullus aut radios. *Triuere.* Tornauere, composuere de torno. *Tympana.* Tecta vehiculorum. *Pandas.* Curtas. *Viminibus salices fecunde.* Legitur & *Fecunde frondibus ulmi.* *At myrtus validis hastilibus.* Alibi, Et pastorem præfixa cuspe myrtum. *Et bona bello Cornu.* Aptæ est enim etiam cornus hastilibus. *Ityreos taxi curvantur in arcus.* Ityreos, hoc est in arcuum Ityreorum similitudinem. *Ityreos autem dicit Parthicos.* *Nec tilie leues aut torno rasile buxum.* Ordo est, Nec non tilie leues aut rasile buxum, torno formam accipiunt. *Nec non dicit,* hoc est etiam. *Missæ Pado,* pro in Padum. *Species est pro genere.* *Vitioseque ilicis aluo.* Cariosæ. *Vult autem probare etiam putres arbores habere aliquam utilitatem.* Sanè pro aluo per Synæresim aluo diximus. *Quid memorandum aque.* *Quid similiter laudandum.* *Tulerunt.* *Dona Liberi:* sicut syluæ multa sponte procreantes. *Alij Et* **F** *que legunt,* vt sit sensus, *Quid dicendum est quæ tulerunt,* id est attulerunt, ipsa etiam dona Baccheia. vt hoc dicat, *Parum est quod vites tantum laborem requirunt, etiam munere earum causas præstant furoris.* *Ille furentes Centauros.* Atqui in Aeneide ait, Mars perdere gentem Immanem Lapithum voluit. Sed hoc soluit Horatius dicens, *Nec se Mars melius cum Marte confundet Thyonæus.* Nam re vera licet irarum causas Mars habuerit, Lapithæ tamen & Centauri in furorem sunt ebrietate compulsi. Deinde hoc loco Centauros ait in furorem actos à Libero, non Lapithas. *Magno Hylaum Lapithis cratere minantem.* Bonum schema, ita enim pinguntur, quasi poculis bella tractantes.

O fortunatos nimium, sua si bona norint
 Agricolas, quibus ipsa procul discordibus armis
 Fundit humo facilem victum iustissima tellus,
 Si non ingentem foribus domus alta superbis
 Mane salutantum totis vomit aedibus undam.
 Nec varios inhiant pulchra testudine postes:
 Illus aequae auro vestes, Ephyreaeque era:
 Alba, nec Assyrio fucatur lana veneno:
 Nec casia liquidi corrumpitur usus oliui.
 At securae quies, & nescia fallere vita,
 Dives opum variarum, at latis otia fundis.
 Spelunca, viuique lacus, ac frigida Tempe,
 Mugitusque bonum, mollesque sub arbore somni.
 Non absunt illis saltus, ac lustra ferarum:
 Et patiens operum, paruoque assueta iuuentus.
 Sacra deum, sanctique patres, extrema per illos
 Iustitia excedens terris vestigia fecit.

O Fortunatos nimium, sua si bona norint Agricolas. Non est abruptus transitus ad laudem
 viae rusticae: nam ad superiora pertinet. post vituperationem quippe vini, ista quasi consolatio
 est: per quam ostenditur quantas voluptates rusticis, natura praestiterit. Quod autem *Fortu-*
natos nimium ait, non ad fortunam, sed ad fortunae pertinet quantitatem: nam hoc dicit, *Quan-*
tum in re est, maximas eis natura praestitit voluptates: quas si nosset, essent non fortunati si-
 cut nunc sunt, sed nimium fortunati. *Procul discordibus armis*. Longe a ciuitatibus, plenis
 iurgio & rapinis. *Iustissima tellus*. Proprie. nam si iustus est qui quod acceperit reddit, terra
 iustique iustissima est, quae maiore sonore semina accepta restituit. *Si non ingentem foribus domus*
alta superbis. Ut etiam in laudem fecit Italiae, non solum vitam laudat rusticam sed etiam con-
 trariam, id est, urbanam, vituperat. Nam ista quae de urbibus dicit, opinabilia sunt bona: non
 vera, sicut rustica. Multum enim interest inter verum & opinatum malum, seu bonum, vnde
 Iuuenalis, *Pauci dignoscere possunt Vera bona. Inhiant*. Habere desiderant. Et dicimus in hio illam
 rem. *Pulchra testudine*. Id est Indica: vnde postes ornabantur vel lectuli. Lucanus, *Foribus*
testudinis Indi Terga sedens fuluo maculas distincta smaragdo. Illus aequae auro vestes. In quibus arti-
 flex ludens, auro aliqua depinxerat. Male autem quidam in ciuitas legunt, *Ephyreaeque era*. Co-
 rinthia, quae laudat etiam Cicero. Nam Ephyrus est Corinthus. *Alba, nec Assyrio fucatur*
lana veneno. Assyrij, populi sunt adiacentes Syriae, apud quos primum usus inuentus est
 purpurae. *Veneno*. Colore. *Nec casia liquidi corrumpitur usus oliui*. Casia est herba, de qua
 fit vnguentum. Mirè autem ait. *Virus oliui corrumpitur*. nam oleum generalem usum ha-
 bet, quod cum in vnguentum fuerit corruptum, vni rei tantum esse aptum incipit. *Et*
nescia fallere vita. Aut quia innocentes sunt, aut quoniam immobilis est status vitae eorum.
 Vrbano enim fortuna, aut insidijs, aut proscriptione variatur. *Latis otia fundis*. Fundus
 dicitur ab eo quod sit rerum omnium fundamentum. *Spelunca viuique lacus*. Id est boni natu-
 ralia, non sicut in urbibus labore quaesita. vnde Iuuenalis, *Et speluncas dissimile voris. Frigida Tem-*
pe. Tempe proprie sunt loca amœna Thessaliae. Abusue cuiusvis loci amœnitas. *Mollesque sub*
arbore somni. *lustra ferarum*. Bene ferarum addidit, quoniam sunt in urbibus lustra meretricum *Paruoque*
assueta. Id est non ut urbana, quae est segnis & prodiga. *Sacra deum, sanctique patres*. Duo dicit,
 Sacra deorum sancta apud illos sunt. sancti etiam parentes. *Extrema per illos. Iustitia excedens ter-*
ris vestigia fecit. Hoc Aratus dicit, Iustitiam primo & in urbibus, postea in agris tantum fuisse
 se: vbi eam inducit loquentem cur abscedat è terris.

Me vero primum dulces ante omnia Musae,
 Quarum sacra sero ingenti percussus amore,
 Accipiant, calique viuis, & sidera monstranti,
 Defectus solis varios, lunaeque labores:

Vnde

Vnde tremor terris, que vi maria alta tumescant
 Obicibus ruptis: rursusque in se ipsa residunt:
 Quid tantum Oceano properent se tingere soles
 Hyberni, vel qua tardis mora noctibus obstet.
 Sin has ne passim natura accedere partes,
 Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis,
 Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes.
 Flumina amem, Sylvasque inglorius, ô ubi camps
 Sperchiusque, & virginibus bacchata Lacanis
 Taygeta: ô qui me gelidis in vallibus Hami
 Sisset, & ingenti ramorum protegat umbra.

B

Me vero. Diu quaesitum est utrum philosophiæ, an rusticitatis esset vita felicitior, vnde nunc dicit primam esse philosophiam: post ipsam rusticam vitam. Suam autem personam pro quocumque ponit. sic paulo post, Rura mihi placeant: pro cuiuslibet. Sic in primo, Non illa quisquam me nocte per altum Ire iuvat. In tertio, Ne mihi tunc molles sub diuo carpere somnos. Et hoc est quod dicit Horatius in arte poetica, Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor. Quamvis sacra fero. Poeta enim quasi musarum sacerdos est. Cælique vias. Aut artes: ut, Inueni germana viam. Aut certe circulos quibus sidera continentur. Defectus solis variis. Atqui vno modo tantum sol deficere nobis videtur, tunc scilicet cum luna plena e regione eius obstiterit radiis & eos nobis fecerit non videri. Vnde varios accipimus defectus, non quia varia ratione contingant (nam ratio vna est, ut diximus) sed quia vel variis temporibus sunt, vel varie: interdum enim duobus, interdum quatuor, interdum pluribus deficit digitis. Lunaque labores. Vel errores quia non recta incedit: vel defectus, qui contingunt Lunæ, quotiens terræ altitudo interueniens radiis solis, eam illuminari non patitur, à quibus dicitur lumen accipere. Vnde tremor terra. Variæ sunt opiniones. Alij dicunt ventum esse in concavis terræ, qui motus etiam terram mouet. Sallustius. Veni per caua terro citati. Lucanus. Querentem erumpere ventum Credidit. Alij aquam dicunt generalem sub terris moueri, & simul eas concutere, sicut vas aquæ: ut dicit Lucretius. Alij ætheream terram volumine cuius plerunque Latentes ruinæ, supposita cuncta concutiunt. Quæ vi maria alta tumescant Obicibus ruptis. Alij sic accipiunt, quod ruptis obicibus, id est Cape & Atlante montibus Hispaniæ & Mauritanæ, Oceanus eruperit, & ista fecerit maria: quod non procedit. Si enim hoc esset, non diceret tumescant, sed tumuerunt, quæ eruperunt. Oceani maria. vnde æstuarium Oceani accipimus, qui per Gallias & Hispanias in infinitum erumpit contempta lege riparum, ad quas rursus recurrit. Cuius rei opiniones Lucanus in primo commemorat dicens, Ventus ab extremo pelagus sic axe voluet, Destinatque ferens an sycere motu secundo Tethyos, vnde vaga lunaribus æstuat horis: Flammiger an Titan vbi aletens hauriat, undas: Erigat Oceanum, fluctusque ad sidera rollat. Quid tantum oceano properent se tingere soles Hyberni. Circulorum hoc efficit ratio, ut etiam in Aeneide diximus. Tardis mora noctibus. Tarde venientibus, id est æstiuis. Sin has ne passim naturæ accedere partes. Physicæ philosophiæ, vnde sunt illa quæ dixit.

C

D

E

Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis. Secundum physicos, qui dicunt stultos homines esse frigidioris sanguinis: prudentes, calidi. Vnde & senes, in quibus iam friget, & pueri in quibus necdum calet, minus sapiunt. Inglorius. Comparatione philosophiæ, sic in Aeneide, Et mutas agitare inglorius artes. Non quod nulla gloria medicinæ est, sed quod minor, quam diuinitatis & augurandi, quæ ei Apollo obtulerat munera, ut, Augurium cytharamque dedit, celeresque sagittas, Sperchiusque. Fluius Thessaliæ. Taygeta. Mons Lacorum Libero & Baccho sacratus. Hami. Montis Thessaliæ: in quo etiam sunt Tempe.

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas:
 Atque metus omneis, & inexorabile fatum
 Subiecit pedibus, strepitumque Acherontis auari.
 Fortunatus & ille, deos qui nouit agrestes,
 Panaque, Sylvanumque senem, Nymphasque sorores.
 Illum non populi fascēs, non purpura regum
 Flexit, & infidos agitans discordia fratres,
 Aut coniuato descendens Dacus ab Istro:
 Non res Romana, perituræque regna, neque ille

F

I

*Aut dolui miserans inopem, aut inuidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpfit, nec ferrea iura,
Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.*

Felix qui potuit rerum cognoscere causas. Repetitio est superioris coloris: nam hoc dicit, Et rustici felices sunt, & qui tribuunt operam philosophiæ. *Rerum causas.* Id est physicam philosophiam. *Inexorabile fatum.* Alibi, Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum. *Subi: cit pedibus.* Calcauit. *Fatum.* Ex faco venientia. *Acherontis auari.* Omnem mundum in mortem trahentis. *Deos qui nouit agrestes.* Qui abstinet ciuicis malis, & aut rura habitat, aut cum iuis numinibus rura describit. *Nymphasque siores.* Non Panis vel Syluani: sed inter se iores: vt, Aeneas fratres: inter se scilicet. *Populi fasces.* Honores qui à populo præstantur. Proprie autem locutus est, vt fasces populi, regnum purpuram diceret. *Infidos agtans discordia fratres.* Dilectam posuit pro auaritia. Ab eo quod præcedit id quod sequitur. Infidos autem fratres ideo ait quod auaritiæ causa dissentiuunt. *Aut coniuato descendens Dacus ab Istro.* Id est non eum sollicitat coniuatio Barbarorū. *Ister autem,* fluius est Scythiæ. *Non res Romanae,* priuataque regna. Regna scilicet Barbarorum. Nam duo dicit, Ruiticum nec Romanum imperium mouet, id est ad ambitum cogit: nec barbarorum regna peritura. Non enim Romano maledixit imperio, licet hoc alii dictum veliat ex generali venite sententia: quod omnis magnitudo imperii periculis subiacet, vnde etiam Iuuenalis ait, *Ad generum Ceres sine cede & sanguine pauci Descendunt, reges & sicca morte tyranni.* *Aut dolui miserans inopem, aut inuidit habenti.* Cicero in Tusculanorum quinto libro hoc tractat, dicens, in quem cadit vna mentis perturbatio, posse in eum omnes cadere: sicut potest omni virtute pollere, cui virtus vna contigerit. vnde nunc Virgilius noluit rustico assignare misericordiam, ne ei daret etiam cæteras animi passiones, quas nouimus & à bonis, & à malis rebus venire. A bonis opinatis duas: vnam præsentis temporis, vt gaudium, & vnam futuri, vt spem. A malis similiter duas: vnam præsentis, vt dolorem, & vnam futuri, vt metum, quas passiones esse animi non dubium est. vnde & ipse ait in sexto. Hinc metuunt cupiuntque, dolent, gaudentque. Sallustius etiam in Catilinæ bello ait, *Omnes homines qui de rebus dubiis consultant ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet, nam animus haud facile verum prouidet, ubi illa officium.* Ergo aut secundum Ciceronis tractatum hoc dixit: aut quod ab Iulio est, intelligamus ideo rusticum paupertatem non dolere, quod eam malum esse non credit, sed munus deorum. Lucanus de paupertate, *Es manera nondum Intellecta deum.* Est & aliud quod possumus accipere, ideo rusticum nec bonis nec malis alienis moueri, quia eius non interest, quippe qui ab vrbibus est remotus. *Ferrea iura, Dura, inexorabilia, immutabilia. Insanumque forum. Populi tabularia.* Vbi actus publici continentur. Significat autem templum Saturni, in quo & ærarium fuerat, & vbi reponbantur acta que susceptis liberis faciebant parentes. Iuuenalis, *Tolla enim, & iussus actorum aspergere gaudes. Argumenta viri.*

*Sollicitant alij remis freta cæca: ruuntque
In ferrum: penetrant aulas, & limina regum.
Hic petiit excidijs urbem, miserisque penates:
Vt gemmabibat, & Sarrano dormiat ostro.
Condit opes alius, defossoque incubat atro.
Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus hiantem
Per cuneos (geminatus enim) plebisque patrumque.
Corripuit: gaudent persusi sanguine fratrum:
Exilioque domos, & dulcia limina mutant:
Atque alio patriam querunt sub sole iacentem.*

Cæca freta. Subito in tempestatem surgentia. *Penetrant aulas & limina regum.* Proferuntur stellitium. *Limina autem* ait interiorem familiaritatem. sic Turnus, Stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli. *Petiit excidijs urbem.* Incertum alienam, an suam. *Gemmabibat.* Gemmeo poculo non gemmato. *Sarrano dormiat ostro.* Tyria purpura, que enim nunc Tyros dicitur, olim Sarra vocabatur, à pisce quodam, qui illic abundat: quem lingua sua sar appellant. Iuuenalis, *Aut pichæ sarrano serenem Ex humeris antea coque.* *Hic stupet attonitus rostris.* Scilicet vt concionetur. *Per cuneos (geminatus enim) plebisque patrumque Corripuit.*

Ordo

A Ordo est, Corripuit enim hunc geminatus per cuneos plausus & plebis & patrura. Exilioque domos. Voluntario scilicet propter avaritiam. Alio sub sole, Sub alio climato.

*Agricola incurvo terram dimouit aratro:
Hinc anni labor: hinc patriam, paruosque nepotes
Sustinet: hinc armenta bouum, meritosque iuuenos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut factu pecorum, aut cerealis mergite culmi:
Prouentuque pneret sulcos, atque horrea vincat.
Veni hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis.
Glande sues lati redeunt, da u arbuta sylua,
Et varios ponit fetus autumnus: & alie
Miris in apricis coquitur vindemia saxis.*

B

Hinc anni labor. Ex agricultura habet totius anni substantiam. Hinc patriam. Donatus villam intelligit, non reuera patriam. Meritosque iuuenos. Sui confortes laboris. Nec requies. Id est nunquam potest rusticus omni parte desitui. Cerealis mergite culmi. Manipulos spicarum mergites dicimus. Sicyonia bacca: aprici. Oliua, à ciuitate Laconia Sicyone, vbi abundante olea. Trapetis autem, molis oliuaribus. Et declinatur trapetum sicut templum. Terentianus, Quos super insilens trapetor signa gyri temperat. Quod metrum aprum est oliuam terentibus. Arbuta. Poma syluestria.

C

*Interea pendent dulces circum oscula nati,
Casta pudicitiam seruat, domus: vbera vacca
Lactea demittunt, pinguesque in gramine lato,
Inter se aduersis luctantur cornibus hœdi.
Ipse dies agitat festos, fufisq; per herbam,
Ignis vbi in medio: & socij cratera coronant:
Te libans Leneæ vocat, pecorisque magistris
Velocis iaculi certamina ponit in ulmo.
Corporaque agresti nudant pedura palestra.*

D

Dulces circum oscula nati. Contra illud, Exilioque domos & dulcia limina mutant. Casta pudicitiam seruat domus. Non vt in vrbibus impudica. Ipse dies agitat. Suspendendum, & sic inferendum festos. nam hoc dicit, omnes dies sic habet vt festos putes. Alij dicunt, festos dies cum religione concelebrant. Agresti palestra. Rustica luctatione. Palestra autem dicta est vel dicitur nata, id est à luctatione: vel dicitur nata, hoc est à motu vrne, nam ducti forte

E

*Hanc olim veteres vitam coluere Sabini:
Hanc Remus: & frater: sic fortis Hetruria creuit
Scilicet, & rerum facta est pulcherrima Roma,
Septemque vna sibi muro circadedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictæi regis: & ante
Impia quam castis gens est epulata iuuenos:
Aureus hanc vnam in terris Saturnus agebat.
Nec dum etiam audierant instari classica: nec dum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spatium confecimus æquor.
Et iam tempus equum fumantia soluere colla.*

F

Sic fortis Hetruria creuit. Secundum historiam, nam constat, Tuscos vsque ad fretum Siculo omnia possedisse. Ante etiam sceptrum Dictæi regis. Antequam regnaret Iuppiter, qui

est in Dictæo monte Cretensi nutritus. *Impia quam castis gens est epulata iuuentis.* Arati est hoc, qui dicit quod maiores bouem comesse netas putabant. *Nec dum impositos duris.* Inuenalis, *Nescieram primi gladios excudere fabri.* Et iam *impus equum sumantia soluere colla.* Allegoricâs hoc dicit. Debemus fatigato ingenio parcere, & facere finem carmini. Sanè non est comparatio, sed translatio: sicut & in primi sine diximus. Et plerique volunt ideo eum dixisse hoc loco carmini Georgico finem se esse facturum, quod duo sequentes libri, pastorales sunt, non Georgici, vt etiam in prima huius carminis parte memorauimus.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICON LIBER III.

E quoque magna Pales, & te memorande canemus
Pastor ab Amphryso, vos sylua, amnesque Lycæi,
Cetera, quæ vacuas tenuissent carmina mentes:
Omnia iam vulgata, quis aut Eurysthea durum?
Aut illaudati nesci Busyridis aras?
Cui non dicitus Hylas puer? & Latonia Delos?
Hippodamæque humerog, Pelops insignis eburno
Acer equis: tentanda via est: qua me quoque possim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.

E quoque magna Pales. Inuocat deam pabuli, dicturus de animalibus: sicut de frumentis dicturus & vitibus, Cererem inuocauit & Liberum. Sanè non est mirandum esse vsum eum proæmio, sicut est vsum in primo, nam aliud quodammodo inchoaturus est carmen, pastorale scilicet, completum Georgicum, deinde etiam vnum sit, scimus concessum esse scribentibus, vt iteratione proæmij legentium interdum reficiant laborem. Nam & Liuius frequenter innouat principia. Vt, *Inensa à Gallis urbe.* vt, *Completis consulibus.* Et Cicero, in Verrinis qui in frumentaria conciliauit auditorum animos, iteratione principii, vt, *Omnes qui alterum iudicam.* Pales autem vt diximus, dea est pabuli: quam alij Vestam, alij matrem deum vocant, hanc Virgilius genere fœminino appellat. Alii, inter quos Varro, masculino genere, vt, *hæc Pales.* Huic facta soluantur xi. Kalendas Maias die, quæ Palilia vocantur. Pastor ab Amphryso. Amphrysus fluius Thessaliæ, apud quem Apollo spolatus diuinitate, ob occisos Cyclopas, Admeto regi pauisse armenta dicitur. vnde eum nunc inuocat, qui Nomius vocatur, vel *Nomius* id est à pascuis: vel *Nomius* id est à lege chordarum. Sylua Amnesque Lycæi, *reg' iloxlw'* montem Arcadiæ posuit: vel quia pecorosa, vel quia Pan illic est rusticum numen. Cetera quæ vacuas tenuissent carmina mentes. Hoc est, fabula quæ delectationi esse poterant, & occupare mentes curis solutas, iam descriptæ à multis in omnium ore versantur. *Quis aut Eurysthea durum?* Eurystheus rex fuit Græciæ, Persei genus, qui Iononis instinctu imperabat Herculi vt varia mōstra superaret, quibus posset perire. vnde eum durum appellauit, qui potuit ad complendum odium nouercalæ sufficere. *Aut illaudati nesci Busyridis aras?* Busyris rex fuit Ægypti: qui cum iussceptos hospites immolaret, ab Hercule interemptus est, quum etiam eum voluisset occidere. huius laudes scripsit Iſocrates: vnde illaudati participium est pro nomine: vt sit illaudabilis, non qui laudatus non sit, sed qui laudari non meruit: vt est illud in septimo Aeneidos, *Diues inaccessos* vbi solis filia Iucos. Pro inaccessibiles: non ad quos nullus accessit, sed ad quos nullus accedere

A accedere debeat. Cui non dicitur *Hylas puer*. Id est à quo Horatius, *Scriberis Vario fortis & ho-*
stium. Pro à Vario. Hylas autem socius Hercules fuit, qui aequatum profectus, raptus est à
 Nymphis in Myfia. *Latonia Delos*. In qua Latona enixa est Apollinem & Dianam, quam in-
 sulam ante vagam Apollo, vt in tertio legimus, Mycone celsa Gyaroque reuinxit: vbi fabulam
 plenius diximus, stabilem fecit. *Hippodamieque*. Græca quæ in n̄ exeunt, plerunque ipsum in
 is soluunt: vt, Hippodame Hippodamia: Penelope Penelopia. Fabula talis est, Hippodame
 filia fuit Oeomai regis Elidis & Pisarum: hic equos habuit velocissimos, vt pote ventorum
 flatu creatos, qui procos filia multos necauit: sub hac conditione prouocatos ad currule cer-
 tamen, vt aut victus traderet filiam, aut victor necaret. Postea cum Pelopem amasset
 Hippodamia, corruptit Myrtilum aurigam patris, primi coitus pactione: qui factis æreis a-
B xibus quum victore Pelope à puella promissum posceret præmium, ab eius marito præcipita-
 tus in mare est, cui nomen imposuit, nam ab eo Myrteum dicitur pelagus. *Humeroque Pelops*
in signis eburno. Tantalus pater Pelopis, volens deorum tentare diuinitatem, inuitatis eis fi-
 lium suum epulandum apposuit: à quo omnes dij abstinerunt, excepta Cerere, quæ brachium
 eius consumpsit. Postea punito Tantalum cum dij voluissent eius filium reuocare ab inferis, Ce-
 res ei eburneum brachium restituit. Quod ideo fingitur, quia Ceres ipsa est terra, quæ corpo-
 ra vniuersa consumit, ossa tantum referuans. *Acer equis*, Victor etiam Oenomai. *Via*. Ratio
 incunda. *Me quoque possum*. Sicut se ali sustulerunt carminis merito. *Victor*. Effector pro-
 positus: Sic paulo post, Illi victor ego.

C *Primus ego in patriam mecum (modo vita superstit)*
Aonio rediens deducam vertice musas:
Primus Idumaas referam tibi Mantua palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam,
Propter aquam, tardis ingens vbi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.

D *Primus ego in patriam*. Ideo primus quod ante illam nullus Mantuanus poeta fuit, aut quia
 nullus exinde talis emerfit. *Modo*. Tantummodo. *Aonio vertice*. Bœotio. Eliconia ipsa est
 Bœotia, in qua est Elicon mons Musis dicatus. *Idumaas palmas*. Abundantes, quantæ sunt apud
 Idumen ciuitatem Phœnicis. Lucanus, *Et arbusto palmarum diues Idume*.

In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadriungos agerabo ad flumina currus.
Cunctam mihi Alpheum linguens, lucosque Molorchi,
Cursibus, & crudo decernet Græcia castis.

E *Ipse caput ronse foliis ornatus oliua*
Dona feram: iam nunc solennes ducere pompas
Ad delubra inuat, cæsisque videre iuuenos:
Vel scena ut versis discedat frontibus: utque
Purpurea intexti tollant aulaea Britanni.

F *In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit*: Id est ipsi templum dabo. Et verbo vsus est pon-
 tificali. Nam qui templum dicebat postem tenens, dare se dicebat numini, quod ab alio neces-
 se fuerat iam teneri & ab humano iure discedere. Quod autem dicit, *In medio mihi*, eius tem-
 plum fore significat. nam semper ei sacratus numini locus est, cuius simulachrum in medio
 collocatur: alia enim ad ornatum tantum pertinent. *Tyrio conspectus in ostro*. In habitu ponti-
 ficis: cuius se officium dicit in templi consecratione sumpturum. *Centum quadriungos ager-
 abo ad flumina*. Id est vnus diei exhibebo Circenses: quia vt Varro dicit in libris de gente po-
 puli Romani, olim xxv. missus fiebant, sed vigesimus quintus dicebatur ararius, eo quod de col-
 latione populi exhibebatur. qui desit esse, postquam conferendæ pecuniæ est consuetudo sub-
 lata: vnde hodieque permansit, vt vltimus missus, appelletur ararius. Ergo centum currus se-
 cundum antiquitatem dixit, sicut etiam ad flumina. Olim enim in littore fluminis Circensium
 agitabantur: in altero latere positis gladiis: vt ab vtraque parte esset ignauitæ præsens pericu-
 lum. vnde & Circenses dicti sunt, quia exhibebantur in circuitu ensibus positis: licet alii à

circummeundo dicant Circenses vocari. *Cuncta mihi.* In honorem meum. Et hoc dicit, Ex aliis A
 agonibus ad me certatura Græcorum multitudo conueniet. Per Alphæum autem, Iouis Olympi-
 pici agonem significat. Nam Alphæus fluuus est Elidis, quæ ciuitas iuxta Pifas est, in qua colit-
 ur Olympicus Iuppiter. *Lucosque Molochi.* Id est sylvam Nemeam, in qua celebratur Agon in
 honorem Archemori. Molochus autem pastor fuit qui Herculem venientem ad occidendum
 Nemeum leonem, suscepit hospitio. *Crudo castu.* Duro, vt, Seu crudo fudit pugnam committere
 castu. *Tonſe oliuæ.* Minutis foliis compositæ, vt, Tonſisque ferunt mantilia villis. Habiturum
 se autem coronam tonſilem dicit. *Vel scena vt verſis.* Apud maiores, theatri gradus tantum
 fuerunt. Nam scena de lignis tantum ad tempus fiebat, vnde hodieque permanſit conſuetudo,
 vt componantur pægmata à ludorum theatricalium editoribus. Scena autem quæ fiebat, aut ver-
 ſilis erat aut ductilis. Verſilis tunc erat, cum ſubito rota machinis quibuidam conuertebatur, B
 & aliam picturæ faciem ostendebat. Ductilis tunc cum tractis tabulatis hac atque illac species
 picturæ nudabatur interior. Vnde perite vtrunquẽ tetigit, dicens, *Verſis diſcedat frontibus:*
ſingula ſingulis complectens ſermonibus. Quod Varro, & Suetonius commemorant. *Pur-*
puræ intexti tollant aulæa Britanni. Hoc ſecundum hiftoriam, donauit ad officia theatra-
 lia: dedit etiam aulæa, id est velamina in quibus depinxerat victorias ſuas, & quemadmodũ Bri-
 tanni ab eo donati, eadem vela portarent: quæ re vera portare conſueuerant. quam rem mira
 expreſſit ambiguitate, dicens *intexti tollant.* Nam in velis ipſi erant picti qui eadem vela por-
 tabant. Aulæa autem dicta ſunt ab aula Attali, in qua primum inuenta ſunt vela ingentia, poſt
 quam is populum Romanum ſcripſit hæredem.

In ſeribus pugnam ex auro, ſolidoque elephanto
Gangaridum faciam, victoriſque arma Quirini.
Atque hic vndantem bello, magnamque fluentem
Nilum, ac nauali ſurgentes ære columnas.
Addam vrbes Aſie domitus, pulſumque Niphatem,
Fidentemque fuga Parthum, verſisque ſagittis,
Et duo rapta manu diuerſo ex hoſte trophæa.
Bisque triumphatas utroque ab littore gentes.

Solido elephanto. Ebore integro non ſectili. *Gangaridum.* Gangaridæ populi ſunt inter In- D
 dos & Aſyrios, habitantes circa Gangem fluum, vnde etiam Gangaridæ dicti ſunt. Hos de-
 uicit Auguſtus, vnde eſt, Imbellem auertis Romanis arcibus Indum Gangaridum vero pro
 Gangaridarum poſuit, quia hic Gangarida facit. Quod autem ait, *Victoriſque arma Quirini.*
 Non eſt contrarium, nam vt etiam in primo *Aneidos* diximus, Suetonius Tranquillus hoc
 de Auguſto commemorat, *Quodam tempore tres partes populi conſentiente ſenatus obtuliſſe ei tria*
nõmina: Quirini, Auguſti, Cæſaris: Ille ne vnum eligendo, alias offenderet partes, primo Quirinus eſt
dictus: inde Cæſar: poſt in nomine permanſit Auguſti. Vnde cum Virgilius omnibus iſtis appellat
 nominibus. Nam Quirinum, Romulum accipere non poſſumus, quia Gangaridas penitus igno-
 rauit. *Vndantem bello.* Quasi non vndas, ſed bella portantem: propter Antonij & Cleopatræ gra-
 uiffimum prælium. *Magnamque fluentem.* Magne, vt, Toruumque repente Clamat. *Ac nauali* E
ſurgentes ære columnas. Auguſtus victor totius Aegypti quam Cæſar pro parte ſuperauerat,
 multa de nauali certamine luſtulit roſtra, quibus conſtat quatuor effecit columnas, quæ poſtea
 à Domitiano in Capitolio ſunt locatæ: quas hodieque cõſpicimus. vnde ait, *Nauali ſurgentes æ-*
re columnas. Non roſtratas Iulius Cæſar poſuit, victis Pœnis nauali certamine: è quibus vnã
 in roſtris, alteram ante circum videmus à parte ianuarum. *Niphatem.* Niphates & fluuus eſt &
 mons: vt, Et Cimini cum monte lacum. Per Niphatem autem, populos iuxta habitantes accipi-
 mus. Nam nec fluuus, nec mons vnquam poteſt pelli. *Fidentemque fuga Parthum.* Tunc enim
 melius iaculantur ſagittas. *Rapta trophæa.* Raptim & ſine labore quæſita. *Diuerſo autem Ex*
hoſte, Orientis & Occidentis accipimus. Vnde ait, *Vtroque ab littore: Orientis propter Ganga-*
ridarum: Occidentis, propter Britannorum triumphum.

Stabant & Parij lapides ſpirantia ſigna.
Aſſaraci proles, diſmiſſeque ab Ione gentis
Nomina, Troſque parens, & Troia Cynthius auctor.
Inuidia infelix furias annemque ſeuernum
Cocytii metuet, tortoſque Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exuperabile ſaxum.

Stabant.

- A** *Stabant & Parij lapides spirantia signa.* In templo Cæsaris maiorum statuas eius dicit se esse positurum, quas commendat & à pretioso marmore, & ab arte, dicens. Spirantia signa. sic alibi, Vivos ducent de marmore vultus. Item. Pariusve lapis circumdatur auro. *Assaraci proles, demissaque ab Ioue gentis Nomina.* Ponam, inquit, eorum statuas, qui à Ioue vsque ad Assaracum, & ab Assaraco vsque ad Augustum originem ducunt. Assaracus autem auus Anchisæ, pater Capis fuit. *Trosque parens.* Troianorum rex, Ganymedis pater, à quo Troia nominata est. *Troie Cynthius auctor.* Vel Apollinem dicit propter muros: vel Cynthium regem Troiæ quem in Troicis suis Nero commemorat. *Inuidia infelix.* Quæ inuidentes efficit infelices. Dicit autem se talia scripturum vel facturum, vt magnitudine sui mercantur inuidiam: ipsam tamen inuidiam nihil esse nocituram timore poenarum. *Annemque seuerum.* Tristem. Contra Terentium, *Tristis seuerus inest in vultu, atque in verbu fides.* *Torosque Læonis angues.* Quibus religatus ad rotam est, postquam illicitos Iunonis petiuit amplexus. *Et non exuperabile saxum.* Quod contra montem Sisyphus voluit. Et non exuperabile dixit, non quod superari non potest, sed quod exuperare non valet summum montis cacumen.

*Interea Dryadum sylvas, saltusque sequamur
Intactos, tua Mecenas haud mollia iussa.
Te sine nil altum mens inchoat: en age segneis
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Citheron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum,
Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardenteis accingar dicere pugnas
Cæsaris, & nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.*

- C** *Interea Dryadum sylvas.* Donec laudandi Cæsaris tempus adueniat, interim georgica scribo. *Intactos autem ait saltus,* quod ante ipsum nullus latine carmen georgicum scripsit. *Te sine nil altum mens inchoat.* Ac si diceret, Non meo ingenio, sed tuo fretus imperio, ad hoc carmen accessi. *Vocat ingenti clamore Citheron.* Hortantur nos ad scribendum illi montes, qui animalibus sunt referti. *Citheron autem pars est Parnassi Taygetique canes.* Id est Lacones: nam Taygeta ciuitas est Laconia. Et hoc ideo quia diciturus est, Nec tibi cura canum fuerit postrema. *Domitrixque Epidaurus equorum.* Epiti ciuitas est equis nobilis. *Vox ingeminata remugit.* Duplicata per Echo. *Alibi: Non canimus surdis,* respondent omnia sylua. *Mox tamen.* Id est postquam georgica conscripsero. Et ardenteis surdis legendum est: nam male quidam ardentis Cæsaris accipiunt: vt is communis sit syllaba. *Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.* Id est tua facta tot annis celebrabuntur, quot anni sunt à te vsque ad mundi principium. Et modo Tithonum pro sole posuit, id est pro Tithone. Nam Tithonus frater Laomedontis fuit, quem præliantem Aurora dilexit, & rapuit, à quo vsque ad Cæsarem non valde multum tempus est.

- D** *Seu quis Olympiacæ miratus premia palma
Pascit equos, seu quis fortes ad aratra iuuenkos,
Corpora præcipue matrum legat: optima torue
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima cernix,
Et crurum tenuis à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam: & camuris hirta sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis & albo:
Aut iuga detrectans, interdumque aspera cornu.
Et faciem tauro propior: quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.*

Seu quis Olympiacæ. Diciturus est de armëtis & gregibus. Armenta autem sunt equorū & bouum, quod hæc animalia apta sunt armis: vt, seutis bouum coria, equi prælio. Greges vero capellarum & ouium sunt. ipse paulo post, Hæc satis armentis, superat pars altera curæ, Lanigeros agitare greges hirtaque capellas. *Hæc tamen.* Id est armenta & greges. Sciendum quod

plerunque confundit authoritas. *Olympiaca miratus premia palma.* Studiosus curulis certaminis, quod geritur apud Pisas in honorem Iouis Olympici. *Corpora precipua matrum legat.* Magis matrum, per quod ostenditur etiam patrum corpora esse requirenda. *Torne forma bovis.* Paulo post, & faciem tauro propior, i. tauro similis. *Torne.* Terribilis. *Turpe caput.* Magnum. vt, *Turpes pascit sub gurgite phocas.* *Plurima ceruix.* Longa. vt, *Quum se nux plurima syluis induet in florem.* *Crurum tenuis.* Vique ad crura. Et modo tenuis aduertibum est: nam si esset prepositio, ablatiuo cohereret. *Palearia* autem sunt pelles dependentes e gutture. *Et camuris hirta sub cornibus aures.* Id est curuis. vnde & camerae appellantur. *Præcipit autem aures & magnas & hirsutas esse debere.* *Nec mihi displiceat,* Liptotes figura est, id est valde placeat. vt, *Munera nec sperno.* *Facim tauro propior.* Imaginem, similitudinem totam.

Ætas Lucinam, iustosque pati Hymeneos
Desinit ante decem, post quatuor incipit annos:
Cætera nec foetura habilis, nec fortis aratri.
Interea superat gregibus dum læta iuuentus,
Solue mares, mitte in Venerem pecuaria primus:
Atque aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quæque dies miseris mort alibus æui
Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus:
Et labor, & dura rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora mauiis.
Semper enim refice: ac, ne post amissa requiras,
Ante veni: & sobolem armento sortire quotannis.

Lucinam iustosque pati hymeneos. Hysteron proteron est: Ante enim est Hymeneus, post Lucina consequitur. Item Hysteron proteron est, Desinit ante decem, post quatuor incipit annos. Ante enim incipit, sic desinit. *Cætera.* Ætas scilicet quæ est vel ante quartum, vel post decimum annum. Et bene ostendit per hæc tempora posse quidem armentis sed inutilem provenire foeturam. *Superat gregibus dum læta iuuentus.* Dum suppetit. Et dicit iuuenili ætate eas debere concumbere, quia cito deficiunt, & quia tempora meliora depereunt. *Pecuaria.* Ab eo quod est pecuare venit: nam pecua, vt ait in Pompeiana Cicero, ab eo quod est pecu venit: vt genua. *Suffice prolem* Subministra. Vnde etiam suffectos consules dicimus. *Miseris mortalibus æui* *Prima fugit.* Ista sententia non solum ad animalia pertinet, sed generaliter ad omnia. *Subeunt morbi, tristisque senectus.* naturalem ordinem tenuit, dicens, aduenire morbum, senectutem, mortem. *Inclementia.* Inexorabilitas & duritia. *Semper enim refice.* Vacat enim. Sane dicit ante subueniendum esse, vt antequam pereant reparentur armenta. *Sobolem armento sortire quotannis.* Substitue, subministra. Et est verbum iudiciorum: nam subfortiri dicuntur iudices, qui occupatorum funguntur officio.

Nec non & pecori est idem delectus equino.
Tu modo, quos in spem statues summittere gentis,
Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit,
Primus & ire viam, & fluuios sentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponti:
Nec vanos horret strepitus, illi ardua ceruix
Argutumque caput: breuis aluus: obesaque terga
Luxuriatque toris animosum pectus: honesti
Spadices: glaucique, color deterrimus albis,
Ei giluo: tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus:
Collectumque premens voluit sub naribus ignem.

A *Densa iuba, & dextro iactata recumbit in armo:
At duplex agitur per lumbos spina: cauatque
Tellurem, & solido grauius sonat vngula cornu.*

Est idem delectus equino. Ut habeant matres optimas. In spem s. f. g. Id est quos vis admiffarios fieri. Notanda sane exquisita varietas: nam in bobus matres ante descripsit: in equis admiffarios ante commemorat. Alium ingreditur. Cum exultatione quadam incedit. Mollia crura reponit. Ennius de gruibus dicit, Perque fabam repunt, & mollia crura reponunt. Primus & ire viam. Matris præire vestigia. Ignoto ponti; Per quem nunquam transferat. Argutum. Breue. Luxuriatque toris animo, um pectus. Nodosum & eminens pulpis. Spadices. Quos phœniciatos vocant professos myrteos. Glanci autem sunt felineis oculis, id est quodam splendore perfusus. Color deterrimus albis Es giluo. Atqui alibi ait, Qui candore niues anteirent. Sed aliud est candidum esse, id est quadam nitenti luce perfusum: aliud album, quod pallori constat esse vicinum. Giluus autem melinus est color. Multi autem ita legunt, Albis & giluo: ut non album & giluum: sed albo giluum vituperet, quod falsum est. quod si singuli colores vituperandi sunt, quanto magis mixtus vterque? id est albo giluus. Tremis artum. Figurate, pro artus tremit. Veluit sub naribus ignem. Flatu indicat magnanimitatem suam. Duplex spina. Aut re vera duplex, aut lata. ut, Duplicem gemmis auroque coronam. Item, Et duplici aptantur dentalia dorso.

C *Talis Amyclai domitus Pollucis habentis
Cyllarus, & quorum Gray meminere poeta,
Martis equi biuges, & magni currus Achillis.
Talis & ipse iubam ceruice effudit equina,
Coniugis aduentu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto.*

*Hunc quoque, ubi aut morbo grauis, aut iam seignior annis
Deficit: abde domo, nec turpi ignosce senectæ.*

D *Frigidus in Venerem senior, frustra que laborem
Ingratum trahit: & si quando ad prælia ventum est,
Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incausum furit, ergo animos, euumque notabis
Præcipue, hinc alias artes, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, que gloria palma.*

Amyclai domitus Pollucis habentis Cyllarus. Atqui Castor equorum domitor fuit: sed fratrem pro fratre posuit poetica licentia. ut, Quas illi Philomela dapes, pro Progne. Item, Reuocato à sanguine Teucri, pro Dardani. Aut certe ideo Pollucem pro Castore posuit, quia ambo licenter, & Polluces & Castores vocantur. nam & ludi & templum & stellæ Castorum vocantur.

E *Martis equi. d. i. p. & c. l. & c. l. Et magni currus Achillis. Pro equis: hi sunt Baliarchus & Xanthus. Coniugis aduentu pernix Saturnus. Dum cum amata Phylira Saturnus coiret, Ops eius vxor aduenit: cuius præsentiam veritus, se in equum conuertit, qualem potuit numen imitari. exinde natus est Chiron dimidia parte homo, dimidia equus. Sane ops cum de vxore Saturni dicimus, o corripitur, ut ops opis. cum vero de Nympha dicimus, opis longa est o. ut, Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum. Pernix autem ad equum refertur: nam Saturni stella tardissima est. Pelion Montem Thesaliæ, in quo Chiron habitauit. Hunc quoque. Licet bonum & tot signis probatum. Morbo grauis aut iam seignior. Duo sunt quibus minuuntur corporis vires: senectus, & morbus. vnde mire vtrumque complexus est. Abde domo. In domo. nam si aduerbialiter vellet loqui, domi diceret. Tale est illud in quarto, Non Lybiæ non ante Tyro. Nec turpi ignosce senectæ. Cicero in Catone maiore & laudat & vituperat senectutem: vnde dupliciter hunc locum intelligimus: aut, Nec ignosce turpi senectæ: aut, Non turpi senectæ ignosce. id est abde & ignosce senectæ, quæ turpis non est: quia per naturam venit. Ad prælia ventum est. Alii nocturna que bella. Animos euumque notabis. Præcipue ante omnia ætatem & magnanimitatem requires. Post cetera. Id est parentes & studium. Et quis cuique dolor victo: que gloria palma. Vult probare moueri equos vel amissione, vel acquisitione victoriæ. nam eo tendit sequens iste decursus. Vnde est paulo post, Tantus amor laudum, tantæ est victoriæ curæ. Lucanus, Quantum clamore inuasit Elens somipes.*

Nonne vides etiam præcipiti certamine campum
 Corripuerunt ruuntque effusi carcere currus?
 Cum spes arrecta inuenum, exultantiaque haurit
 Corda pauor pulsans: illi instant verberare torto,
 Et proni dant lora: volat, vi feruidus axis.
 Iamque humiles, iamque elati sublimè videntur
 Aera per vacuum ferri, atque assurgere in auras:
 Nec mora, nec requies: at fuluæ nimbus arena
 Tollitur: humescunt spumis, statuque sequentium.
 Tantus amor laudum, tante est victoria cura.

Effusi carcere currus. Vsurpatiuè pro carceribus, qui ab arcendo dicti sunt. Nam carcer est custodia noxiarum. *Inuenum.* Aurigarum, vel spectantium. *Haurit.* Ferit, vt, Latus haurit apertum. *Verberare torto.* Frequenti scilicet iteratione. *Feruidus axis.* Alibi, Frenaque feruentisque totas. Nam tota quam axis cursu calefcunt.

Primus Erichthonius currus, & quatuor ausus
 Iungere equos: rapidisque rotis insistere victor.
 Frena Peletrony Laphithæ, gyrosque dedere
 Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
 Insultare solo: & gressus glomerare superbos.
 Equus vterque labor: eque inuenemque magistri
 Exquirunt, calidumque animis, & cursibus acrem:
 Quamuis sepe fuga versos ille egerit hosteis:
 Et patriam Epirum referat, sortisque Mycenas,
 Neptunique ipsa deducat origine gentem.

Primus Erichthonius. Vulcanus impetrato à Ioue Mineræ coniugio, illa reluctante, effectum libidinis proiecit in terram: inde natus est puer draconteis pedibus, qui appellatus est Erichthonius, quasi de terra & lite procreatus. Nam *teus*, est lis, & *thôn* terra. Hic ad tegendam pedum sceditatem, iunctis equis vsus est curru, quo tegetet sui corporis turpitudinem. *Rapidus.* Velox. *Victor.* Sui propositi effector. *Frena Peletrony.* Peletronium oppidum est Thessaliæ, vbi primum domandorum equorum repertus est vsus. Nam cum quidam Thessalus rex bobus Oestro exagitationis satellites suos ad eos reuocandos ire iussisset, illique cursu non sufficerent, ascenderunt equos, & eorum velocitate boues secuti, eos stimulis ad tecta reuocarunt. Sed hi visi, aut cum irent velociter, aut cum eorum equi circa flumen Peneon potarent, capitibus inclinatis locum fabulæ dederunt: vt Centauri esse crederentur. qui dicti sunt centauri *δὲ τὸ κεντρὸν τῆς τοῦ κεντροῦ.* Alii dicunt Centaurorum fabulam esse confictam, ad exprimendam humanæ vitæ velocitatem, quia equum constat esse velocissimum. Bene autem Peletrony addidit: quia sunt & alii Laphithæ. *Equitem.* Equum pro equo, rectorem posuit. *Gressus glomerare superbos.* Vt cum disciplina incedat. *Quamuis sepe fuga versos.* Ordo est, Quamuis sit sepe victor, quamuis nobili genere procreatus, tamen à magistris est atas magnanimitatisque requirenda: quæ si non fuerint, illa nihil profunt. *Neptunique ipsa deducat origine gentem.* Ab equo Neptuni, qui natus est tridentis percussione.

His animaduersis instant sub tempus, & omnes
 Impendunt curas denso distendere pinguis,
 Quem legere ducem, & pecori dixere maritum:
 Florentesque secant herbas: fluminoque ministrant,
 Farraque: ne blando nequeant superesse labori,
 Inualidique patrum referant, ieiunia nati.
 Ipsa autem macie tenuant, armenta volentes:
 Atque ubi concubitus primos iam nota voluptas

Sollicitat.

A Sollicitat, frondesque negant, & fontibus arcant:
 Sape etiam cursu quatunt, & sole fatigant,
 Cum grauius tonsis gemit arca frugibus, & cum
 Surgentem ad Zephyrum palea iactantur inanes.
 Hoc faciunt, nimio ne luxu obrusior usus
 Sit genitali aruo, & sulcos obliuet inertes:
 Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque recondat.

B His animaduersis. Moribus & ætate deprehensis. Instant sub tempus, Coeundi scilicet: quo
 eis cura maior adhibeatur. Denso distendere pingui. Non laxo. quod quibusdam potionibus per
 fraudem agalones facere consueuerunt. vnde ait, Denso pinguius est viribus pleno. Sane Pingue
 est generis neutri: & ita in omnibus idoneis inuenitur. Nam nec pinguedo nec pinguetudo la-
 tinum est. Pubentesque secant herbas. Adultas maturiores: quibus robur acquiritur. Blando
 labori. Periphrasis est coitus. Ieiunia. Infirmiorem venientem ex inedia. Iam nota voluptas
 Sollicitas. Dicendo nota, per transitum tetigit rem ab alijs diligenter expressam. Nam equæ
 pullæ cum primum coeunt, si macræ sunt: & debilitantur, & debiles creant: post primum autem
 partum tenues esse debent. Frondesque negant, & fontibus arcant. Contra illud, Florentes-
 que secant herbas, fluuiosque ministrant. Cum grauius. Hoc est die medio. Hoc autem ad
 exprimendum diei tempus est positum: non quod equæ ætatis tempore coeant. Nimio ne luxu.
 Nimio pingui. Et bene rem turpem aperte à Lucretio tractatam vitauit translationibus, quas
 omnes ab agricultura traxit. Luxu. Propter luxuriam segetum. Genitali aruo. Pro muliebri
 folliculo, quem scilicet vuluam vocant, vt etiam Plinius docet: nam folliculus ante dicebatur.
 Sulcos obliuet inertes. Claudit meatus. Et hoc similiter per translationem dixit, nam legimus
 supra, Et obducto late tenet omnia limo.

C Rursus, cura patrum cadere, & succedere matrum
 Incipit: exactis grauidæ cum mensibus errant.
 Non illas grauibus quisquam iuga ducere plaustris,
 Non saltu superare viam sit passus, & acri
 Carpere præia fuga, fluuiosque innare rapaces.
 Saltibus in vacuis pascant, & plena secundum
 Flumina: muscus ubi, & viridissima gramine ripa,
 Speluncaque tegant, & saxea procubet umbra.

D Exactis grauidæ cum mensibus errant. Vicinis partui. tunc enim diligentius tractandæ sunt
 ne abigant. Saltu superare viam. Quod solet fieri cum pascunt pedibus impeditis. Vacuis,
 Magnis. Plena flumina. Ne inclinentur ad potum.

E Est lucos Silari circa, ilicibusque virentem
 Plurimus alburnum volitans, cui nomen asilo
 Romanum est, æstron Graij vertere vocantes,
 Asper, acerba sonans: quo tota exterrita syluis
 Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther
 Concussus, syluæque, & sicci ripa Tanagri:
 Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
 Inachia Iuno pestem meditata iuuenta.
 Hunc quoque (nam medij, seruatoribus acrior instat)
 Arcebis grauido pecori: armenta que pasces
 Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.

F Est lucos Silari circa, ilicibusque virentem Plurimus Alburnum volitans. Ordo talis est. Circa
 lucos Silari fluminis Lucanix & Alburnum eius montem, est plurimus volitans: ac si diceret, est
 multa musca. Volitans autem modo nomen est, non participium. Oestrum Graij vertere vocantes,
 Vertere ex soni similitudine, Onomatopœiam fecere. Non enim possumus accipere, ex lati-
 na lingua mutauere, cum constet Græcam primam fuisse. Oestrum autem Græcum est: Latine
 asylus, vulgò tabanus vocatur. Cui nomen asilo, vt, Cui Remulo cognomen erat. Sicci

Tanagri. Non multum valentis. Tanager autem fluuius est Lucaniæ: & sic ad tempus æstatis relatum est. Est enim torrens hyeme. Et hoc dicit, armentorum mugitu cuncta resonare. *Hoc quondam monstro.* Argumentatur ab exemplo, dicens, cæstro contra pellicem se defendisse Iunonem. Nota autem est fabula: Io Inachi filiam à Ioue Iunonis aduentu conuersam esse in vaccam, cui Iuno immisit cæstrum: quo toto orbe fatigata tandem aliquando venit ad Ægyptum, & illic in Isthm conuersa est. Transiit autem per mare angustum, quod Bosphoron appellatum est, nunc Hellepontum nominatur. *Pestem meditata iuuenca.* Vel quam pestem ante excogitauerat: vel meditata, inferens & exercens accipiamus. Horatius, *Horrendaque cultis Diluuium meditat agris,* id est: infert, exercet. Nam & in ipsa meditatione exercitium est. *Hunc quoque.* Id est etiam hoc malum remoue. *Ferrioribus acrior instat.* Tunc est acrior. Et dicendo tempus, ostendit quemadmodum possit euitari. *Gravidus pecori.* A gravidus pecore. Nam arceo à te dicimus. *Sole recens orzo.* Statim Salustius, *Coria recens detracta veluti glusino adolefebant.*

*Post partum, cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoque notas, & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malini submittere habendo:
Aut aris seruare sacris: aut scindere terram:
Et campum horrentem fractis inuertere glebis.
Cetera pascuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad studium, atque usum formabis agrestem:
Iam vitulos hortare: viamque insiste domandi:
Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis atas.*

In vitulos. Modo generaliter & de equis & de bobus accipimus. *Notas.* Characteres. *Pecori habendo submittere.* Admissarios facere. *Et campum horrentem fractis inuertere glebis.* Ecclasiastica. Suffecerat, enim, Aut scindere terram. *Cetera pascuntur.* Per hoc intelligimus illa omnia, quæ dixit animalia domi esse seruanda. *Tu quos ad studium.* Locus de bobus domandis. *Viamque insiste domandi.* Institue artem domandi.

*Ac primum laxos tenui de vimine circulos
Cervi subneete: dehinc, ubi libera colla
Seruitio assuerint, ipsis è torquibus aptos
Iunge pares: & coge gradum conferre iuuenos.
Atque illis iam saepe rota ducantur inanes
Per terram, & summo vestigia puluere signent.
Post valido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat, & iunctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomita, non gramina tantum,
Nec vefcas salicum frondes, vluamque palustrem,
Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi sata
More patrum niuea implebunt mulctralia vacca,
Sed tota in dulces consument vbera natos.*

Circulos. Circus est principale, vnde fit circulus, & per syncopam circulus: sicut periculum & periculum, seculum & seclum. *Gradum conferre.* Pariter incedere. *Rota inanes.* Sine pondere. *Temo æreus.* Fortis: sic in quinto, Aerea quem obliquum rota transit. Item Horatius, *Inclusam Danaem turris ærea.* Pubi indomita. Hoc ad iuuenos tantum pertinet. Nam de equis contra dicturus est, vt, Nanque ante domandum Ingentes tollent animos. *Vefcas frondes.* Siccas & teneras. Nam vefcum hoc est propriè vnde & telæ araneæ vefcæ vocantur. *Frumenta manu.* Eis etiam farraginem dabis.

*Sin ad bella magis studium, turmasque feroces:
Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisa:
Et Iouis in luco currus agitare volantes:*

Primus

A *Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantum, lituosque pati, tractuque gementem.
Ferre rotam, & stabulo frenos audire sonanteis:
Tum magis, atque magis blandis gaudere magistri
Laudibus, & plausu sonitum ceruicis amare.
Atque hæc iam primo depulsus ab ubere matris
Audiat, inque vicem det mollibus ora capistris
Inualidus, etiamque tremens, etiam infocius eui.*

B *Ac tribus exactis, ubi quarta accesserit ætas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
Compositis, sinuetque alterna volumina crurum,
Sitque laboranti similis: tum cursibus auræ
Prouocet: ac per aperta volens, ceu liber habenis,
Æquora, vix summa vestigia ponat arena.*

*Prelabi flumina Pise. Quia vt supra diximus, circa ripas fluminum agitabatur curule certamen.
Inque vicem. Frenorum scilicet, ne adhuc tenera ora lædantur. Etiam infocius eui. Nondum ha-
bens ab annis fiduciam. Vbi quarta accesserit ætas. Quartus annus. Nam ætatem plerumque gene-
raliter dicimus pro anno pro triginta, pro centum, pro quouis tempore. Sitque laboranti similis.
Præparetur ad futurum laborem.*

C *Qualis Hyperboreis aquilo cum densus ab oris
Incubuit, Scythique hyemes, atque arida differt
Nubila, tum segetes alta, campique natantes
Lenibus horrescunt flabris: summaque sonorem
Dant sylvæ, longique urgent ad littora fluctus.
Ille volat, simul arua fuga, simul æquora verrens.
Hic vel ad Elei metas, & maxima campi
Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas:
Belgica vel molli melius feret effeda collo.
Tum demum crassa magnum sarragine corpus
Crescere iam domitis finito: namque ante domandum
Ingentes tollent animos: prensique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.*

D

*Qualis Hyperboreis. Hyperborei montes sunt Scythiæ: sic dicti quod supra, id est ultra eos fluit
Boreas. Dicit autem, sic currat equus, vt ventus. Arida autem Nubila, sine pluuiis. Differt. Dissi-
pat. Horrescunt. Contremiscunt. Perfus. Scis comitem horridulum trita donare lacerna. Id est tremen-
tem. Ille volat. Scilicet ventus. Equora. campum planum æquor appellat. Verrens. Trahens.
Ad Elei metas. Id est fines Circi. Elis autem ciuitas Arcadiæ, in qua agebatur curule certamen.
& est species pro genere. Spumas aget ore cruentas. Quod est signum equi fortissimi, si velut rubras
egerit spumas. Belgica Effeda. Gallicana vehicula. Nam Belgæ ciuitas est Galliæ in qua huiusce-
modi vehiculi repertus est vsus. Molli collo. Dômito. vt. Mollia colla reflectunt. Duris parere lupatis.
Frenis asperimis. Dicta autem lupata à lupinis dentibus qui inæquales sunt. vnde etiam eo-
rum morsus vehementer obest.*

E *Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quam Venerem, & caci stimulos auertere amoris:
Sive bouum, sive est cui gratior vsus equorum.
Atque ideo tauros procul, atque in sola relegant
Pascua, post montem oppositum, & trans flumina lata:
Aut intus clausos sacra ad præsepia seruant.
Carpit enim vires paulatim, vritque videndo
Famina: nec nomorum patitur meminisse, nec herbas.*

F

Cæci amoris, Latentis Cupidinis, Relegant, Remouent, Flumina lata. Ne natus sit facilis, Vi- A
denda. Dum videtur, Gerundi modus à passiuo.

Dulcibus illa quidem illecebris, & sæpe superbos,
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna sylua formosa inuenta:
Illi alternantes multa vi praelia miscent
Vulneribus crebris: lauit ater corpora sanguis:
Versaque in obnixos vrgentur cornua vasto
Cum gemitu: reboant sylueque, & magnus olympus. B
Nec mos bellantes vna stabulare: sed alter
Victus abit, longæque ignotis exulat oris,
Multa gemens ignominiam, plagisque superbi
Victoris, tum quos amisit inultus amores:
Et stabula aspectans regnis excessit auitis.

In magna sylua. Alii Sila legunt: vt sit mons Lucaniæ quod modo nulla necessitas cogit: vt in
Aeneide, Ac velut ingenti Sila sub monte Taburno. Vbi vtrunque speciale est. Reboant sylua.
Resultant, remugiunt. Est autem Græcum verbum, nam apud Latinos nullum verbum est quod
ante o finalem, habeat o: excepto Inchoo: quod tamen maiores aliter scribebant, aspirationem C
interponentes duabus vocalibus, & dicebant inchoo. tria enim habebant nomina in quibus
c litteram sequeretur aspiratio, sepulchrum, orchus, pulcher: e quibus pulcher tantum hodie
recipit aspirationem. Exulat. Extra suum solum habitat. Aspectans. Cicero de Catilina, Re-
torquet oculos profecto sæpe ad hanc urbem, quam è suis faucibus ereptam esse luget.

Ergo omni cura vires exercet: & inter
Dura iacet pernix instrato saxa cubili:
Fronibus hirsutis, & carice pastus acuta:
Et tentat sese, atque irasci in cornua discit,
Arboris obnixus trunco: ventosque laceffit
Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
Post, ubi collectum robur, viresque receptæ,
Signa mouet, præceptisque oblitum fertur in hostem.
Fluctus vt in medio cepit cum albescere ponto,
Longius ex altoque sinum trahit: vt que volutus
Ad terras, immane sonat per saxa: nec ipso
Monte minor procumbit: at ima exæstuat vnda
Vorticibus: nigramque alte subiectat arenam. D

Vires exercet. Ab incultu robur acquirit. Pernix. Modo perseverans. Horatius. Pernix
uxor Apuli. Pernix autem perseverans à pernitendo tractum est. Carice acuta. Herba durissima.
Oblitum. Iam securum ex ante acta victoria. Immane. Aduerbum est. Fluctus vt in medio. Sic
paulatim taurus mouetur ad praelia.

Omne adeo genus in terris hominumque, ferarumque,
Et genus aquoreum, pecudes, plectaque volucres,
In furias, ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita læna
Senior errauit campis: nec funera vulgo
Tam multa infirmes vrsi, stragemque dedere.
Per syluam tum sanus aper, tum pessima ugris.
Heu male tum Libya solis erratur in agris.
Nonne vides, vt tota tremor pertinet equorum
Corpora, si tantum notas odor attulit auras? E

Ac neque eos iam scena virum, nec verbera saeva,
 Non scopuli, rursusque saeva, atque obiecta retardant
 Flumina, correptos vada torquentia montes:
 Ipse ruit, dentesque Sabellius exacuit sus:
 Et pede profubigit terram: fricat arbore costas:
 Atque hinc, atque illinc humeros ad vulnere durat.

Amor omnibus. Id est in vnoquoque genere vnus est amor, id est similis, vt puta in lupis vntu est amor, id est similis. Item in equis, & aliis omnibus pro qualitate sui generis. sicut alibi ait, Sopor suus occupat artus. id est ipsis aptus. Nam in omnibus animalibus non est amor vnus atque idem, sed in singulis generibus, pro qualitate naturæ. *Catulorum oblita.* Vi scilicet nimii amoris. *Leona autem Græcum est,* sicut dracæna. nam nos hic & hæc leo dicimus (lea namque vlrpatum est) quia in o exeuntis, masculina, fœminina ex se non faciunt. vt fullo, latro, leo. *Info: mes vsq.* Vel magni: vel qui tempore quo nascuntur, forma carent. dicitur enim quædam caro naici, quam mater lambendo in membra componit. *Solis.* Desertis. *Libye autem in agris,* Serpentibus plenis. *Tota tremor pertinet equorum Corpora.* Signatis sermonibus vtitur ad vim amoris exaggerandam, dicens & tota corpora, & pertinet, id est penitus tentet: cum dicat leuem odorem equarum. *Notas odor aurule auras.* Hypallage est pro auræ odorem apportauerint notum. *Frena virum,* pro virorum fortium. *Rupesque caua,* atque obiecta retardant. Ad illud superius respicit, Post montem oppositum, & trans flumina lata. *Sabellius exacuit sus.* Sabinus: & est species pro genere. Dicit autem suem domesticum, quem cicurem vocant, nam de apris supra ait, Tunc ixeus aper: hoc enim vult probare non tantum feras, sed & mansueta animalia amore in furorem moueri. *Profubigit.* Fodit, & pedibus impellit alternis. quod pugnaturi suos facere consueuerunt ad acquirendum robur. Vnde etiam latera & costas terentes, durant ea in futura certamina. *Et inc atque illinc.* Et à pedum motu & ab attritione costasurum.

Quid iuuenis, magnum cui versat in ossibus ignem
 Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
 Nocte natat caca serus freta: quem super ingens
 Porta tonat cali: & scopulis illisa reclamant
 Equora: nec miseri possunt reuocare parentes,
 Nec moritura super crudeli funere virgo.
 Quid lynces Bacchi varia: & genus acre luporum,
 Atque canum? quid qua imbelles dant pralia cerui?

Quid iuuenis. Ne forte occurreret illa animalia carere ratione, dicit etiam grauius homines in amore moueri. Fabula talis est: Leander Abydenus & Hero Seltias fuerunt inuicem se amantes. Sed Leander ad Heronem natatu ire conueuerat per fretum Helleponticum, quod Seston & Abydon ciuitates interfuit. Cum igitur iuuenis oppressi tempestate cadauer ad puellam delatum fuisset, illa se præcipitauit e turri. *Porta tonat cali.* Aer nubibus plenus, per quem iter in cælum est. *Nec miseri possunt reuocare parentes.* Hoc est amor parentum. *Imbelles.* Licet imbelles, tamen mouentur in pugnam.

Scilicet ante omnes furor est insignis equarum:
 Et mentem Venus ipsa dedit: quo tempore Glauci
 Potmiades malis membra absumpsere quadrige.
 Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem
 Ascanium: superant montes, & flumina tranant.
 Continuoque audis ubi subdita flamma medullis,
 Vere magis (quia vere calor redit ossibus) ille
 Ore omnes versa in Zephyrum, stant rupibus altis,
 Exceptantque leueis auras: & sepe sine vllis
 Coniugis vento grauidæ (mirabile dictu)
 Saxa per & scopulos, & depressas conualles

Diffugiunt, non Eure tuos, neque Solis ad ortus,
 In Boream, Caurumque, aut vnde nigerrimus auster
 Nascitur, & pluuio contristat frigore calum:
 Hinc demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
 Pastores, lentum distillat ab inguine virus:
 Hippomanes, quod saepe male legere nouerca,
 Miscueruntque herbas, & non innoxia verba.
 Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
 Singula dum capti circumueltamur amore.

Furor insignis. Notabilis & præcipuus. *Glauci Potniades* malis membra absumpsere quadrigæ. Potnia ciuitas est, de qua fuit Glaucus: qui cum sacra Veneris sperneret, illa irata, equabus eius immisit furorem, quibus utebatur ad currum, & eum moribus dilacerauerunt. Ordo autem talis est, Quo tempore Glauci membra malis absumpsit Potniades quadrigæ. Hoc autem ideo fingitur quod eis furorem Venus immiserit, quia dilaniatus est Glaucus effrenatis nimia cupiditate equabus, quæ eas cohiberet à coitu, vt essent velociore. *Trans Gargara* transque sonantem *Ascinium*. Gargara pro quibuslibet montibus, sicut *Ascanium* pro quibuslibet fluminibus posuit: quod etiam sequentia indicant. *Superant montes, & flumina trariant.* Hoc etiam Varro dicit, in *Hispania ulteriore* verno tempore equas nimio ardore commotas: contra frigidiores ventos ora præstare ad sedandum calorem, & eas exinde concipere & edere pullos, licet verba loca diu tamen minime duraturos. Nam breuis admodum vita sunt. Exceptant. Frequenter excipiunt. *Caurum*. Pro *Corum*, sicut *saurex* pro *forex*, caulis pro colis. Hinc dum *Hippomanes*. Scit lectum esse apud *Hesiodum* herbam esse quandam quæ hippomanes vocatur, quasi *ἵππος ἄγρια*, si enim eam comederint equi, furorem patiuntur. vnde nunc adiecit, Vero quod nomine dicunt. Nam vult illam herbam abusuè hippomanes dictam, quod possint equi furere & alia quæcunque ratione. Re vera autem hippomanes dicit esse virus defluens ex equarum inguinibus, quo tempore feruntur amoris furore, vt sit hippomanes virus natum, & sic *ἵππος ἄγρια* vocatur. *Lentum virus.* Viscidum. *Miscueruntque herbas, & non innoxia verba.* Exprimat augmenta malitiæ nouercarum, quæ virus herbis & cantibus herbarum armant venena. *Singula dum capti circumueltamur amore.* Dum speciatim singula describimus.

Hoc satis armentis: superat pars altera cura,
 Lanigeros agitare greges, hirtasque capellas:
 Hic labor, hinc laudem fortes sperare coloni.
 Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
 Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorem.
 Sed me Parnassi, deserta per ardua dulcis
 Raptat amor: iuuat ire iugis, qua nulla priorum
 Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.
 Nunc veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.

Superat, pro superest. *Lanigeros agitare greges.* Lucretius contra: *Buceriaque greges.* Agitare, aut curare, aut pascere. *Hirtasque capellas.* Id est setosâs: vt, *Hirsutumque supercilium.* *Hic labor, hinc laudem.* Ad tuenda imbecilliora animalia. *Es angustis hunc addere rebus honorem.* Humilem materiam alto sermone decorare. Sic illud in quarto est, *In tenui labor, at tenuis non gloria.* *Sed me Parnassi deserta per ardua.* Per *Parnassi ardua*, *Eliconem & Citeronem* montes musis dicatos significat. & hoc dicit, *Scribendi amor rapit me ad opus arduum, & à nullo ante descriptum.* Quod per periphrasim & allegoriam poeticam indicat. *Iugu.* Per iugum ante descriptum. *Qua nulla priorum.* Dispono ire ad fontem *Castaliam*, per eam viam, per quam nullus ante egit orbitam suam. Ordo autem est, *Qua nulla priorum orbita Castaliam diuertitur.* *Molli te egit orbitam suam.* Id est facili itinere & descensione. *Hic autem locus totus de Lucretio translatus est.* *Nunc veneranda Pales.* Id est *Dea pabuli inuocanda nunc maxime.*

Incipiens, stabulis edico in mollibus herbam
 Carpere ouis, dum mox frondosa reducitur æstat:

Et mul-

Et multa duram stipula, filicium que manipulis
 Sternere subter humum: glaciés ne frigida ledat
 Molle pecus, scabiémque ferat, turpésque podagras.
 Post hinc digressus, iubeos frondentia capris
 Arbute sufficere, & stuuos prabere recentes:
 Et stabula à ventis hyberno opponere soli
 Ad medium conuersa diem, cum frigidus olim
 Iam cadit, extremòque irrorat Aquarius anno.

A Stabula in mollibus. Clementioribus, & aeris temperati. vel propter plagam australem, vel propter suppositas herbas animalibus. Frondosa reduciuntur aetas. Donec vernum tempus adueniat. Nam, vt etiam in primo diximus, ver & æstas, sicut etiam hyems & autumnus, vnum fuerunt secundum rationem hemispherij. Turpésque podagras. Respexit ad curam quæ sine pannis & medicaminibus sordidis non fit: Post hinc. Cum hoc feceris. & Post hinc, vnum vacat: sicut, Primus ibi ante omnes. Fluuios prabere recentes. Id est aquam statim haustram. Nam si pigram potauerint, statim contrahunt morbum. Stabula à ventis. Figuratè, scilicet ventos non perferentia. Hyberno soli. Contra plagam meridianam, per quam sol currit per hyemem: quod explanat dicens, Ad medium conuersa diem. Extremo anno. Mense Ianuario, qui est penultimus. Nam vt etiam in primo diximus. Vt primis extemplo à mensibus anni à Martio mense inchoabat annus apud maiores. Ergo Extremo anno, Extrema parte anni.

Hec quoque non cura nobis leuiore tuenda,
 Nec minor usus erit, quamuis Milesia magno
 Vellera mutantur, Tyrios incolta rubores:
 Densior hinc soboles, hinc largi copia lactis:
 Quam magis exhausto spumauerit vberè mulctra,
 Lata magis pressis manabunt vbera mammis.
 Nec minus interea barbas, incanaeque menta
 Cinyphy rudent hirci, setasque comanteis
 Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis.
 Pascuntur vero syluas, & summa Lycæi,
 Horrentesque rubos, & amantèis ardua dumos:
 Atque ipsæ memores redeunt in tecta: suosque
 Ducunt, & grauidò superant vix vberè limen.
 Ergo omni studio glaciem, ventosque niuales,
 Quo minor est illis cura mortalis egestas,
 Auertes: victumque ferēs, & virgea latus
 Pabula: nec tota claudes fœnilia bruma.

E Hec quoque non cura. Cum de capellis loquitur, figurate neutro vsus est genere. Nam integrum erat, Hec quoque non cura nobis leuiore tuenda. Sane perite: quoniam scit planam esse otium vtilitatem, cam præterit, & exaggerat meritum capellarum, vt dictis in lucem promat rem per se minus patentem. Milesia vellera. Lanæ pretiosissimæ, nam Miletus ciuitas est Asia vbi tinguntur lanæ optimæ. Ipse in quarto, Milesia vellera nymphae Carpebant. Cicero in Verrem, Quid à Milesis lanæ fistuleris Magno autem mutantur. Ingenti pretio comparentur. Nam apud maiores omne mercimonium in permutatione constabat: quod & Cuius Homericò confirmat exemplo. Tyrios incolta rubores. Figuratè: quæ coquendo Tyrium traxit ruborem, id est migravit in purpuram. Densior hinc soboles. Binos enim pariunt capellæ plerumque. Barbas. Sic de quadripedibus. Nam hominum barbam vocamus. Incana autem dicit nimium cana. Cinyphy hirci. Liches à fluuio. Cinyphe. Miseris nautis. Qui frequenter patiuntur pericula. In vsum autem castrorum ideo dixit & quia de ciliciis poliuntur loricae, & teguntur tabulata turrium, ne iactis facibus ignis possit adherere. Et bene laudat capellas, dicens ciliciorum vsum & in mari, & in terra prodelle mortalibus: hoc est in duobus elementis concessis hominibus. Pascuntur syluas. Et pascor illam rem dicimus, & pascuntur pro depascuntur. Summa Lycæi. Montis Arcadie. & est species pro genere, Subque ducunt. Educunt foetus proprios & enutriunt. vnde & educa-

tos dicimus. Quo minor est illis se. Ordo est, Igitur omni studio auerte ab eis ventos, & glaciem A
 quo egestas mortalis, id est necessitas mortalitatis minor est illis curæ: hoc est minus ad ipsa-
 rum pertinet curam, nam hoc dicit, Quanto ille sibi adesse non possunt, tanto eis à te impen-
 denda est maior diligentia.

At verò Zephyris cum leta vocantibus estas:

In saltus virunque gregem, atque in pascua mittes.

Luciferi primo cum hære, frigida rura

Carpamus dum mane nouum, dum gramina canent,

Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.

Inde, ubi quarta sitim celi collegerit hora,

Et cantu querula rumpent arbusta cicade,

Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto

Currentem ilignis potare canalibus undam,

Æstibus ac mediis umbrosam exquirere vallem.

Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus

Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum

Ilicibus crebris sacra nemus accubet umbra:

Tum tenues dare rursus aquas: & pascere rursus

Solis ad occasum, cum frigidus æra Vesper

Temperat, & saltus reficit iam roscida luna:

Littorâque Halcyonem resonant, & Acanthida dumi.

At verò Zephyris cum leta vocantibus estas. Subaudi aduenerit. Dicit autem ver quo flare Ze-
 phyrus incipit, vt in primo, Et Zephyro putris se gleba resoluit. *Frigida rura Carpanus.* Id est
 carpere cogamus animalia. Et mane pasci oues præcipit secundum morem suæ prouinciæ. Nã
 in aliquibus locis morbum contrahunt nisi iam siccato rose pascantur. *Dum gramina canent.*
 Nocturnis & matutinis lucentes rotibus herbæ. *Querula cicade.* Canoræ. Horatius, *Sub cantum*
querulæ despicie tibiæ. Aut certe *Querula* dicitur propter illam fabulam, quod Titonus maritus
 Auroræ post optatam longissimam vitam, diu viuendo in cicadam dicitur esse conuersus. *Rum-*
pent arbusta. Nimio clamore. Iuuenalis, *Et assiduo rupta lectore columnæ.* Perſius, *Findor, vt Arca-*
diæ pecuniaria rudere dicas. *Ilignis canalibus.* Factis ex Ilice. Sanè canalis melius genere foeminino D
 quàm masculino profertimus. *Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus.* Quia omnis quercus Ioui
 est consecrata. Quod autem dicit Iouis quercus, & Ilicibus crebris sacra nemus accubat um-
 bra: Non reuera consecratos lucos dicit nos petere debere: sed ita densos quales sunt illi quos
 religio defendit. Vnde apparet quercum Iouis, & sacram vmbra, generalia esse non specialia
 epitheta: nam vt diximus, & omnis quercus Ioui est consecrata, & omnis lucus Dianæ. *Tenuis*
aquas. Epitheton est aquarum. Alibi, Aut in quas tenues dilapsus abibit. *Æra vesper Temperat.*
 Refrigerat ætatis calorem. *Reficit.* Recreat. *Luna.* Nox. *Littorâque Halcyonem resonant, & Acan-*
thida dumi. Quo tempore retonat per littora Halcyon auis, cuius fabulam in primo memora-
 uimus. Per *Dumos* verò Acanthidis, quam alij lusciniam esse volunt, alij verò cariualem, quæ
 spinis & carduis pascitur, vt inde etiã apud Græcos ἀκανθίδι, dicta sit dicitur, id est spi-
 nis quibus pascitur. E

Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu

Prosequar? & raris habitata mapalia tectis?

Sape diem, noctemque, & totum ex ordine mensem

Pascitur: itque pecus longa in deserta sine vllis

Hospitiis, tantum campi iacet: omnia secum

Armentarius aser agit: tectumque, larémque,

Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque pharetram:

Non secus, ac patriis acer Romanus in armis,

Iniusto sub fasce viam cum carpit, & hosti

Ante expectatum positus stat in agmine castris.

Quid tibi pastores Libyæ Dicit pro qualitate prouinciarum diuersa esse genera pactionum.

Sine

A Sine vllis hospitiiis. Sine vllis stabulis. *Armentarius*. Abusuè nam de gregibus loquitur. *Tentoria* que larèmq. Tentoria more militum: ac si casam diceret. *Amycleumque canem*. Laonicum. Et est species pro genere. Amycla autem ciuitas est Laconix: vnde est, Talis Amyclæi domitus Pollucis habentis Cyllarus. *Patriis acer Romanus in armis*. Generaliter sibi concessis: ac si diceret Martiis. *Inuiso sub fasce*. Sub magno onero. vt, Ego hoc te fasce leuabo. Magnum autem onus dicit propter arma, alimenta, vestitum. *Ante expectatum*. Disto citius, antequam eius expectetur aduentus. Et est vna pars orationis: hoc est aduerbium. *Sitat*. Obstat. nam Aphæresis est.

B At non, qua Scythia gentes, Maoticæque vnda,
Turbidus & torquens flauentes Ister arenas:
Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
Ilic clausa tenent stabulis armenta neque vlla
Aut herba campo apparent, aut arbore frondes:
Sed iacet aggeribus niuis informis, & alto
Terra gelu laie, septemque assurgit in vlnas:
Semper hyems, semper spirantes frigora Cauis.

C At non qua s. g. Subaudi talis est passio. *Maoticæque*. Mæotis palus est Scythiæ frigore congelascens. *Ister* fluius Scythiæ qui & Danubius nominatur. *Quaque redit m. r. porrecta sub axem*. Qua Rhodopæ mons Thraciæ protentus in orientalem plagam, Gammaides in septentrionalem reflectitur. Nam ideo ait *Redit s. a.* Nam axis est septentrio: qui Græcè ἀξίς nominatur. *Informis*. Niuis superfusione, carens varietate formarum, nullisque agnoscenda limitibus. *Septem assurgit in vlnas*. Crescit in septem vlnas. Vlna autem, vt diximus, secundum alios, vtriusque manus extensio est. secundum alios cubitus: quod magis verum est. quia Græcè ἄρτεν dicitur cubitus: vnde est ἀρτεν ἄρτεν ἄρτεν.

D Tum sol pallentes haud vnquam discurit umbras:

Nec cum inuictus equis altum petit aethera, nec cum

Præcipitem Oceani rubro lauit aequore currum,

Concrescunt subita currenti in flumine crustæ,

Vndaque iam tergo ferratos sustinet orbes:

Puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustris.

Aeraque dissiliunt vulgo, vestesque rigescunt

Induta: caduntque securibus humida vina:

Et tota solidam in glaciem vertèrè lacuna:

Stiriaque impexis induruit horrida barbis.

E Pallentes haud vnquam. Nunquam nubes dissoluit. Nam pallentes umbræ sunt, non ex nocte sed ex nubibus factæ. *Concrescunt subita currenti in flumine crustæ*. Aquæ congelascunt fluentes. Notandum sanè, quia cum hæc crusta dicimus foemino genere, lapidis, aut ligni, aut gelu partem significamus. Cum verò crustum dicimus, edulium aliquod significamus, partem panis vel placentæ. Ipse in septimo, Orbem fatalis crustu. Horatius. *Dant crustula blandi Doctores Iuuenalis*. Nos colaphum in cuius lambenti crustula seruo. *Hospita p. austris*. Facilis. Vnde & hospitalis homo dicitur hospiti aptè seruiens. *Aeraque dissiliunt vulgo*. Passim crepant. nam tam nimio frigore quam calore æra rumpuntur. *Pethus Findex infantes statuas. Vestesque rigescunt*. Durantur, vt frangi potius quam scindi posse videantur. *Caduntque securibus humida vna*. Etiam vinum naturaliter calidum illic gelatur. Intelligimus autem peregrinum: nam illic non nascitur, sicut paulo post ipse docet, dicens, Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis. Sanè volunt physici vinum non gelari: vnde hoc loco aut Hyperbole est. Aut quia dixit *Humida*, aquæ mista intelligamus. Ita enim gelari dicuntur, *Tota solidam in glaciem vertèrè lacuna*. Fossæ ad sicandos agros paratæ, cum alibi tantum in cruentur, illic vsque ad imum congelantur. *Stiriaque impexis*. Sturia, idest gutta, inde fit diminutiuum, vt dicamus stilla. Inde est distillat, & still. cid. um. Scelus autem duplex est. Nam aut hoc dicit, De impexis barbis pecudum pendens gutta duratur. Aut certè de tectis & arboribus gutta horrida induruit in modum barbarum.

F Interea toto non secius aere ningit:

Intereunt pecudes: stant circumfusa pruinis

Corpora magna boum: confertoque agmine cervi
 Torpent mole noua: & summis vix cornibus extant.
 Hos non immixtis canibus, non cassibus vllis,
 Puniceæve agitant pauidos formidine pennæ:
 Sed frustra oppositum trudentes pectore montem,
 Cominus obruncant ferro, grauitérque rudentes.
 Cidunt, & magno lati clamore reportant.
 Ipsi in defissis specubus, securâ sub altâ
 Otia agunt terra: congestâque roborâ totas
 Aduoluerè ficis vltimos, ignique dedere.
 Hic noctem ludo ducunt, & pocula laici
 Fermento, atque acidis imitantur vitea sorbis.
 Talis Hyperboreo septem subiecta Trioni
 Gens effrena virum Rhipheo tunditur Euro:
 Et pecudum fuluis velantur corpora fetis.

Non secus. Non segnius quam inchoauerat. Pruninis. Abusiuè niuibus. nam pruina est matutini temporis frigus. Confertus agmine cervi. Coniuncto. Cervi enim congregatione gratulantur. Mole noua. Niuium magnitudine. Cassibus. Id est retibus. Hinc est quod & incallum dicimus, id est sine causa, quasi sine cassibus: sine quibus venatio est inanis.

Grauitérque rudentes. Ru enim more suo corripuit, vt in septimo. Et sera sub nocte rudentum. Perius producit, Fidor vs Arcadiæ pecuaria ruderè dicat. Specubus. Artis fuerat specib, dicere: quia quarta declinatio in datiuo & ablatiuo pluralibus, u in i vertit: & ita facit datiuum pluralem vt ab hoc fluctu, his fluctibus. sed quia pinguius sonat & melius, specubus dicimus, vnum tamen nomen est quod aliter non dicimus, vt tribubus, nam tribibus nemo dicit. Hic noctem ludo ducunt. Quasi perpetuitatem noctis sub terris locati ludo concelebrant. Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis. Potionis genus est quod ceruisia nuncupatur, & consequens est vt vinum per naturam calidum in prouincia frigida non possit creari. Septem subiecta Trioni. Tmesis, pro septentrioni. Gens effrena virum. Saui, rectorem recusans. Rhipheo Euro. Scythico vento. Rhiphai autem montes Scythiæ, vt diximus, à perpetuo ventorum hatu nominati. Nam p. 11, Græcè impletus & oppad dicitur, dom' nō p' l' rest. Pecudum fuluis velantur corpora fetis. Rhenonibus. Nam vt Sallustius dicit in historiis, Vestes de pellibus Rhenones vocantur.

Si tibi lanicium cura, primum aspera s'ltua,
 Lappæque, tribulique absini: fuge pabula læta:
 Continuoque greges vllis lege mollibus albos.
 Illum autem (quamuis aries sit candidus ipse)
 Nigra subest vdo tantum cui lingua palato,
 Reyce: ne maculis infuscer vellerâ pullis
 Nascendum, plenoque altum circumspecte campo:
 Munere sic niteo lana (si credere dignum est)
 Pan deus Arcadiæ captam te Lina fefellit,
 In nouora alia vocans: nec tu aspernata vocantem.

Si tibi lanicium cura. Et hæc lana dicimus, & hoc lanicium: sicut fuga & effugium. Quod autem dicit oues lanæ causa non debere pinguescere, physicum est. Omne enim pingue animal caret pilis: quod hirsutum efficit macies. Lappæque tribulique. A quibus rebus lana decerpitur. Continuo, pro perpetuo: semper hoc enim fieri debet. Vllis lege mollibus albos. Lana enim alba pretiosior est, quippe susceptura alium quemlibet colorem. Quod autem hic per transitum tangit, in aliis plenius legitur, maritum pecoris, & cornu & vngulis, & palato album esse debere. Alioquin licet sit candidus lanis, constat ex eo pullos nigros creari. Aries sit candidus ipse. Bene addidit, Ips, quasi qui aut dominus gregis est, aut qui antea pro damno capitali dari consueuerat. Nam apud maiores, homicidij pœna noxius, arietis damno luebat: quod in Regum legibus legitur. Pullis, Nigris. Vdo palato. Semper humido. Alibi, Et vdx vocis iter. Reyce, rey: aut quasi monoyl-

A monosyllabum produxit licentia ut supra diximus, quia cum faciat reieci, i. pro duplici habetur, & *Rey* efficit longam. Ideo & in aliis modis praesumit sibi productionem; *Munere sic niue lanae*. Mutat fabulam. Nam non Pan, sed Endymion amasse dicitur Lunam: qui spretus pavit pecora candidissimus, & sic eam in suos illexit amplexus: cuius rei mystica, voluit quandam secretam esse rationem. Si credere dignum est. Tantum de Luna sacrilegium.

*At cui lactis amor: cythisum lotosque frequentes
Ille manu, salsasque ferat praesepibus herbas,
Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera tendunt.*

B *Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi iam excretos prohibent à matribus hœdos,
Primaque ferratis praesigunt ora capistris.
Quod surgente die mulsero, horisque diurnis,
Nocte premunt: quod iam tenebris, & sole cadente,
Sub lucem exportant calathis (adit oppida pastor)
Aut parco sale contingunt, hiemique reponunt.*

C *Salsasque ferat praesepibus herbas.* Et ut multum potantes reddant plurimum lactis: & ipsum lac non sit fatuum, sed habeat salis occultum saporem, id est vix intelligibilem & non statim apparentem. *Excretos.* Validiores. *Ferratis capistris.* Id est duris. *Nocte premunt.* Cogunt in caseos. *Calathis.* Vasi areis in quibus lac vel recens caseus in vrbe distrahitur. *Aut parco sale.* Aut modico sale aut re vera parco, id est seruatore: quia omne in quod mittitur seruat. Nam & homo frugi, parcus vocatur. Aut certe parco dixit pro parce, ut sit nomen pro aduerbio.

D *Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed vna
Veloce Sparta catulos, ac remque molossam
Pasce sero pingui: nunquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem, incursumque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
Sepe etiam cursu timidos, agitabis onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sepe volutabis pulso syluestribus apros
Latratu turbabis agens: montesque per altos
Ingentem clamore premes ad reia ceruum.*

E *Nec tibi cura canum fuerit.* Liptotes, pro magna tibi cura sit canum. *Postremo.* Vilis. *Veloce Sparte catulos.* pro Spartanos, vna, hoc est cum pecore. In Laconicis velocitas, in Molossis fortitudo laudatur. *Sparta autem Laconiae est ciuitas, Mollosa ciuitas Epiri.* *Pasce sero pingui.* Aqua lactis, quae pingues efficit canes. *Nocturnum furem.* Noctis opportunitatem captantem. *Fur autem à furuo dicitur: id est nigro.* Nam noctis vitur tempore. *Horatius.* *Quam pene vidimus furuae regna Proserpinae.* Aut certe à Græco venit, nam fur *σαῦρ* vocatur. *Iberos.* Abactores, ferè enim Hispani omnes acerrimi abactores sunt. *Onagros.* Agrestes asinos. Et est laus canum. *Sepe volutabis syluestribus.* Volutabra loca sunt in quibus se apri voluunt. Syluestribus autem ideo, quia & circa calas esse, & in ciuitatibus possunt.

F *Disce & odoratam stabulis accendere cedrum:
Galbanoque agitare graui nidore chelydros.
Sepe sub immotis praesepibus, aut mala taetra
Viperam deliruit, calumque exterrita fugit.
Aut tecto assuetus coluber succedere, & umbra,
Pestis acerba bouum, pecorique aspergere virus,
Fouit humum, cape saxa manu, cape robora pastor:
Tollentemque minas, & sibila, colla tumentem
Deiçe: iamque fuga timidum caput abdidit alte:*

Cum medijs nexus, extremeque agmina cauda
Soluuntur: tardosque trahit sinus ultimus orbes.

Ode ratam stabulis. Pro odoriferam, & loquitur de serpentum remedijs, qui ingressi tecta, animalibus nocent. *Agitare*. Persequi. *Gravi nidore*. Serpentibus scilicet noxio. *Galbanoque*. Galbanum species est multis apta medicaminibus. *Chelydros*. Chelydri dicti sunt quasi cherydri: quia in aquis & in terris morantur. Nam *xipho* dicimus terram, *Idus* autem aquam. *Aut mala tactu*. Quæ & tacta nocet, & est perniciofa dum tangit. *Vipera* autem species est serpentis, quæ vi parit nam corrosis eius lateribus exeunt pulli cum matris interitu. *Lucanus*, *Viperæ* coeunt abrupto corpore nodi. *Cæcum* exterrita fugit. *Gaudet tectis*, vt sunt *azadri* *disjunctis*, quos Latini genios vocant. *Fons huiusmodi*. Amplexa terram est in qua possit latere. *Timidum caput* abdidit alte. *Cui timet*. Nam vt dicit *Plinius*, *Serpenti* caput est in si cum duobus euaserit digiti nihilominus visus. *Agmina cauda*. Motus. Et hoc dicit, *Cæde* serpentem donec cauda volubilitas conquelescat.

Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamea conuoluens sublato pectore terga,
Atque notis longam maculosus grandibus aluum:
Qui dum amnes vlli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent vdo terra, ac pluuialibus austris,
Stagna colit, ripisque habitans, hic piscibus atram
Improbis ingluuiem, rarisque loquacibus explet.
Postquam exusta palus, terræque ardore dehiscunt:
Exilit in siccum: & flammantia lamina torquens
Semit agris, asperque siti, atque exterritus estu.
Ne mihi tum molles sub diuo carpere somnos,
Nen dorso nemoris libeat iacuisse per herbas:
Cum positis nonis exuuiis, nitidusque inuenta
Voluitur, aut catulos relictis, aut oia relinquens
Ardens ad solem, & linguis micat ore trifurcis.

Squamea conuoluens sublato pectore terga. Id est erectus: quod ad expressionem generis serpentis posuit. *Alii enim* repunt toto corpore. *Alii eriguntur* corporis parte. *Lucanus*. *Et contentus iter* cauda sulcare parias. *Vdo* vere. *Alibi*. Cum ruit imbriferum ver. *Improbis*. Infatiabilis. *Ingluuiem*. Ventris capacitate. *Raris loquacibus*. Clamofis. *Loquacibus* ideo, quia ex hominibus factæ sunt, vt dicit *Onidius*. *Asperque siti*. *Sallust*. Quod genus, sui magis quam alia re accenditur. *Mibi*. Cuicumque, vt. *Non illa* quicumque me nocte per altum Ire. *Nitidusque inuenta*. Pelle enim deposita redit ad ætatem priorem. *Catulos*. Abusue dixit. Nam catuli proprie sunt canum.

Morborem quoque re causas, & signa docebo.
Turpis oues tentat scabies: ubi frigidus imber
Altius ad viuum perferdit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cum consis illotus adhesis
Sudor, & hirsuti secuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluuiis pecus omne magistri
Perfundunt, vdisque aries in vurgite villis
Mer sature, missusque secundo defluit amni.
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca:
Et spumas miscent argenti, viuaque sulfura,
Idaasque pices, & pinguis unguine ceras,
Scyllamque, helleborosque graues, nigrumque bitumen.
Non tamen vlla magis præsens fortuna laborum est,
Quam si quis ferro potuit rescindere summum.

A *Ulcera os alitur vitium, vivitque regendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, & meliora deos sedet omnia poscens.*

Morborem quoque te causas, & signa docebo. Tria dicit, signa, morborum causas, & remedia: sed non servat legitimum ordinem. Nam post remedia morborum, signa commemorat, *Tu n'pis scabies.* Quæ asperum & turpe efficit corpus. Et alium ad vitium perferit, *Medullas & ossa penetrauit.* Illius adhaesit sudor. Lotus vel lautus dicimus, inde est & lautum eo. Nam illud ab Horatio satis licenter dictum est, *Ast ubi me fessum sol acrior ire lauatum Admonuit. Du' cibus fluitis.* Salsa enim aqua magis puriginem creat. *V' disque aries in gurgite villis Mersatur.* Mutomonem dicit ducem gregis, quem ita & Varro commemorat, huic autem partem aliquam lanæ pastores solent relinquere, vnde ait vdis villis, Nam semper oves totæ lauantur. *Secundo anni.* Defluenti, cum aqua scilicet, *Tristi amurca.* Amarum olei sordibus. Hoc autem remedium est contra sordes, scabiem, & contra laniam vépibus corpus. *V' inaque sulphur.* dactylicus verus, quod in fine dactylum habeat. *Ideasque pices.* Liquidas, quæ in Ida Phrygiæ monte nascuntur, *Scyllamque, helleboros.* Genera herbarum sunt. *Præfens fortuna.* Efficax, utilis, profutura. Et dicit incidendum esse vulnus si medicamentibus emoliri minime potuerit. *Sunt enim ulcera os.* Ergo tunc secundum est cum os habuerit. Et meliora deos sedet omnia. Maiores enim expugnantes religionem, totum in experientia collocabant. *Sallustius.* Non votis neque supplicijs muliebrius deorum auxilia comparantur: vigilando, laborando prospere omnia cadunt: ubi scortata esse atque ignavia tradideris, nequicquam deos implores, iræ infestique sunt.

C *Quin etiam ima dolor balan tum lapsus ad ossa
Cum furit, atque artus depascitur arida febris:
Profusus incensus estus auertere: & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam:*

*Bisalte quo more solent, acerve Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum:
Et lac concretum cum sanguine potat equino.*

D *Quam procul aut molli succedere sapius umbra
Videris, aut summas carpentem ignavus herbas:
Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem: & seræ solem decedere nocti:*

*Continuo culpam ferro compeſce: prius quam
Dira per incautum serpent contagia vulgus.*

Artus depascitur. Et pascor & pascor illam rem dicimus. *Arida febris.* Quæ arida efficit corpora. Tamen sciendum febrem licet à fervore dicta sit, esse etiam frigidam. vnde modo ad diallen ait aridam. *Inensus estus.* Id est febrem. *Inter ima ferire pedis salientem.* Id est mobilem. Dicit autem illam venam esse feriendam quæ supra vngulam est animalis, ram lata quam mobilis. *Bisalte quo more.* Populi Scytharum: qui fugientes equorum sanguine aluntur, lacte permixto. *Cum fugit.* Vel re vera fugit: vel pergit celeriter. *Carpentem ignavus.* Negligentius, sine auiditate. *Culpam ferro compeſce.* Atqui habere morbum culpa non est. sed hoc dicit, occidendo eam, tuam culpam compeſce, id est vita crimen in quod potes incidere, si, dum vni parcis, fuerit totus grex eius contagione corruptus. *Incautum vulgus.* Quod se morboſi pecoris contagione abstinere non novit.

F *Non tam creber, agens hyemem, ruit equore turbo
Quam multa pecudum pestes: nec singula morbi
Corpora corripiunt: sed tota æstiva repente,
Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine gentem,
Tum sciat, arias alpes, & Norica si quis
Castella in tumulis, & Iapidis arua Timavi,
Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
Pastorum, & longe saltum lateque vacantes.*

A Hinc canibus blandis rabies venit: & quatit agros
 Tussis anhelata sues: ac faucibus angit obesis.
 Labitur infelix studiorum atque immemor herbe
 Vector equus: fontesque auortitur: & pede terram
 Crebra ferit: demissa aures: incertus ibidem
 Sudor, & ille quidem moriturus, frigidus: aret
 Pellis: & ad tactum tractanti dura resistit.

B *Uulgo.* Vbique, passim & cateruatim. In *latis* autem herbis ideo, ne eos fame perisse putaremus. *Hinc canibus blandis:* Canibus rabies ex pestilentia nascitur. *Quatit agros Tussis anhelata sues.* Proprie. nam tussis commouet corpora. *Et faucibus angit obesis.* Tumentibus. Angit autem, bene ait. nam angina dicitur porcorum morbus qui occupat fauces. Plautus, *Vellem me in anginam verti, ut huic aniculae fauces prius occuparem.* *Crebra ferit.* Crebro: nomen pro aduerbio. *Incertus ibidem sudor.* Irrationabilis, sine labore, cuius causa non apparet. *Moriturus, frigidus.* Frigidus sudor, mortis futuræ signum est, & moriturus frigore plenus est. *Tractanti dura resistit.* Frigida est, nec coheret digitis.

C Hac ante exitium primis dant signa diebus,
 Sin in processu cepit crudefcere morbus:
 Tum vero ardentis oculi: atque attractus ab alto
 Spiritus, interdum gemitu grauis: imaque longo
 Ilia singultu tendunt: ut naribus ater
 Sanguis, & obsessas fauces premit aspera lingua.
 Profuit inserto latice infundere cornu
 Leneos: ea visa salus morientibus vna.
 Mox erat hoc ipsum exitio: furisq; refecti
 Ardebant: ipsique suos, iam morte sub agra
 (Dymeliora p'is, erroremque hostibus illum)
 Discissos nudis laniabant dentibus artus.

D *Cepit crudefcere morbus.* Validior fieri vt, Deiecta crudefcit pugna Camilla: & iam dat signa morbi validioris. *Obsessas fauces.* Id est clausas. *Aspera lingua.* Scilicet nimia siccitate. *Profuit inserto latice infundere cornu.* Non semper, sed aliquando. nam hoc solum est quod morbo liberat, aut commouet in furorem. *Mox erat hoc ipsum exitio.* Quod saluti esse putabatur. Et hoc est quod paulo post dictum est, *Quæ sitæque nocent artes.* *Furisq; refecti.* Quia languentia corpora in vires quodammodo excitat furor, & facit ea in exitium conualefcere. *Dymeliora p'is.* Per parenthesin in execrationem hostium hanc torquet insaniam.

E Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
 Concidit, & mistum spumis vomit ore cruorem,
 Extremosque ciet gemitus. ut tristis arator
 Mœrentem abiungens fraternam morte iuuentum,
 Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
 Non umbra aliorum nemorum, non mollia possunt
 Prata mouere animum, non qui per saxa volutus
 Purior electro campum petit amnis: at ima
 Soluuntur latera, atque oculos stupor urget inerteis,
 Ad terramque fluit deuexo pondere ceruix.

F *Fumans sub vomere taurus.* Per hoc ostendit etiam fortes tauros repente morbo concidere. Nemo enim pestilentem ad aratra ducit iuuentum. *Extremosque ciet gemitus.* Vltimum gemit. Sane *Ciet* modo *D.* significat, sicut in tertio de Andromache, Lachrymasque ciebat cum ciete proprie sit alteri aliquid commouere. *Fraternam morte iuuentum.* Confortis interitu. Et ex affectu dictum est rustici. *Mouere animum.* In suum desiderium illicere. *Purior electro campum petit amnis.* Nam sicut electrum defæcatis est metallis omnibus, ita & currens aqua ceteris purior. *Ad terramque fluit.* Lucanus, *Fessumque caput se f're recusat.*

Quid labor, aut benefacta iuuant? quid vomere terras
 Inuertisse graues: atqui non Massica Bacchi
 Munera, non illis epula nocuere repostae:
 Frondibus, & victu pascuntur simplicis herba.
 Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
 Flumina: nec somnos abrumpit cura salubres.
 Tempore non alio dicunt regionibus illis
 Quaesitas ad sacra boues Iunonis, & vris
 Imparibus ductos alta ad donaria curru.

Quid labor, aut benefacta iuuant? Si neutrum mortem repellit, nec corporis exercitium, nec mentis religio. Nam si generalis est sententia, secundum Epicureos contra religionem est: si autem tantum ad bouem refertur, hoc dicit. Quid ei prodest labore suo aluisse mortales? Atqui non Massica Bacchi Munera. Vina pretiosa à Massico monte Campaniæ. Et per transitum tangit illa, quæ dicunt physici, morbos venire ex cibi & potus nimietate, vel mutatione, ex nimis vigiliis & multa sollicitudine. Dicuntque etiam sine his nasci ægritudinem. nam in animalibus cum nihil horum sit, tamen ægritudines cernimus. Epula repostæ. Aut abundantes, aut variæ. Simplicis herba. Propter varietates epularum dixit simplicis herba. Nec somnos abrumpit cura salubres. Ex cura enim nimia, vigiliæ procreantur. Et vris Imparibus ductos alta. Bobus agrestibus & ipsis inæqualibus. Nam vri, agrestes boues sunt, vt diximus supra. Et hoc poetice dicit. Ceterum veritas hæc est, Quum mos esset sacerdotem Argiuam iunctis bobus ire ad templa Iunonis, & solenni die boues non inuenirentur (pestilentia enim quæ per Atticam transierat, vniuersa consumpserat) duo sacerdotis filij Cleobis & Biton, matrem, iubeentes iugo, ad templa duxere. Tum Iuno probans eorum religionem, obtulit matri vt quod vellet posceret filiis: illa pia responsione ait, vt quod sciret dea vtile mortalibus, ipsa præstaret. Altero itaque die sacerdotis filij iuuenes reperti sunt mortui. Ex quo probatum est nihil esse morte præstantius. quod Herodotus apud Græcos plenissime commemorat in prima historia. Donaria. Donaria proprie loca sunt in quibus dona reponuntur deorum. Abusue templa. Nam ita & puluinaria pro templis ponimus, quum sint proprie lectuli, qui sterni in templis, superuenientibus plerisque conue-

Ergo agre vastris terram rimantur, & ipsi
 Vnguibus infodiunt fruges: montesque per altos
 Contenta ceruice trahunt stridentia plaustra.
 Non lupus insidias explorat ouilia circum,
 Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
 Cura domat. timidi damæ, ceruique fugaces,
 Nunc interque canes, & circum lecta vagantur.

Agre. Difficulter. Rimantur. In rimas agunt. Ipsi vnguibus. Hyperbolicus. Id est manibus. Nocturnus obambulat. Insidiatur. Quod autem ait nocturnus, figurate rem temporis, ad personam transtulit. Cura domat. Id est petulantia. Timidi damæ. Mutauit genus, vt vitaret & potest. Horatius, Et superiecto pauide nararum equore damæ. dicendo damas & ceruos errare cum canibus, duo ostendit, & hos timoris, & illos ferocitatis esse oblitos.

Iam maris immensi prolem, & genus omne natantum
 Littore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
 Proluit: insoluta fugiunt in flumina phoca.
 Interit & curuis frustra defensa latebris
 Vipera, & attoniti squamis astantibus hydri.
 Ipsi est acer aubus non equus: & illa
 Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.

Fugiant

A *Fugiant in flumina phoca. Quasi timentes marinam pestilentiam. Ipsis anibus. Suis quodammodo quæ alarum velocitate iurgredi poterant aërem pestilentem.*

*Præterea, nec iam mutari pabula refert:
 Quæsitæque nocent artes: cessere magistri,
 Philyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus:
 Scuit & in lucem Stygiis emissa tenebris
 Pallida Tisiphone, morbos agit ante, metumque:
 Inque dies avidum surgens caput altius effert.
 Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
 Arentesque sonant ripæ, collesque supini.
 Iamque cateruatim dat stragem: atque aggerat ipsa
 In stabulis turpi dilapsa cadauera tabo:
 Donec humo tegere, ac foveis abscondere discunt.*

B *Refert. Prodest. Philyrides Chiron. Medicinæ inuentor, Saturni & Philyræ filius. Amythaoniusque Melampus. Amythonis filius, & dicitur, Id est purgator. Nam Proctidas ipse purgavit lustrationibus quas inuenerat. Hoc dicit, conualecente morbo nec medicinam prodesse, nec religionem. Arentesque sonant ripæ. Vult pestilentiam etiam elementa sentire. sic in tertio, Arent herbæ, & victum ieges ægra negabar. Nam segetem pro terra posuit.*

*Nam neque erat corii usus: nec viscera quisquam
 Aut undis abolere potest, aut vincere flamma.
 Nec tondere quidem morbo, illiusque peresa
 Vellera, nec telas possunt attingere putres.
 Verum etiam inuisos si quis tentarat, amictus,
 Ardentes papule, atque immundus olentia sudor
 Membra sequebatur: nec longo deinde moranti
 Tempore, contactos artus sacer ignis edebat.*

D *Nam neque erat corii usus. Quippe morbo putrefactis. Nec viscera quisquam Aut undis abolere potest. Nec lauari nec coqui poterant. Caro enim corrupta morbo, quendam habet mucorem qui non ablu potest: quoniam omne possidet corpus. Item igni superposita, aut putrescit, aut durefcit: nam non coquitur. Ardentes papule. Id est carbunculi. Immundus sudor. Morbus pedicularis, qui est & vesicæ, Sacer ignis. Quem Græci hecyrion vocant.*

E *...*

F *...*

G *...*

H *...*

I *...*

K *...*

L *...*

M *...*

N *...*

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICON LIBER IV.

ROTINVS aerij mellis caelestia dona
Exequar. Hanc etiam Mecenas aspice partem.
Admiranda tibi leuimum spectacula rerum
Magnanimosq; duces, totiusque ex ordine gentis
Mores, & studia, & populos, & praelia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria, si quem
Numina leua sinunt, audire que vocatus Apollo.

Protinus aerij mellis caelestia dona Exequar. Rhetorice dicitur de minoribus rebus magna promittit, vt & leuem materiam iubleuet, & attentum faciat auditorem. Sane perite, quoniam scit breue esse opus hoc de apibus, & intra paucos versus posse consumi: vltius est translationibus ad dilatandam materiam, dicens apes habere reges, praetoria, vrbes, & populos. Sane sciendum, vt supra diximus, vltimam partem huius libri esse mutatam. nam laudes Galli habuit locum, vt supra diximus, vltimam partem huius libri esse mutatam. nam laudes Galli habuit locum, vt supra diximus, vltimam partem huius libri esse mutatam. **D**icitur ille, qui nuda Orphei continet fabulam, quae inserta est postquam irato Augusto Gallus occisus est. *Protinus*. Deinceps, Exinde. *Florum agrum Exequar*, sicut sum caeteros executus. *Aerij mellis*. Nam mel ex rore colligitur, qui vtrique ex aere defluit. vnde est, *Caestia dona*. Id est munus deorum. Ante enim mel inueniebatur in foliis. vt, *Mellaq; decussit foliis*. *Hanc etiam*. Sicut superiores. *Admiranda tibi leuimum spectacula rerum*. Audies ex leuibus rebus digna stupore esse in apibus, proceres & tanta certamina. *Mores*. Quia castae sunt. vt illum adeo placuisse apibus mirabilem morem. *Et studia*, vt Tantus amor florum & generandi gloria mellis. *Et populos*. Vt binae regum facies, ita corpora plebis. *Praelia dicam*. vt Erumpunt portis, concurrunt aethere alto. *In tenui labor, at tenuis non gloria*. Comparatio est laboris, quod magnam dat gloriam si fuerit materia exilis ornata. *Numina leua*. Prospera. vt alibi, *Intonuit leuum*. *Audire que vocatus Apollo*. Aut quasi poetam Apollinem inuocat: aut quasi deum pastorem. Nam Apollo Nomius dicitur. **E**

*Principio, sedes apibus, statioque petenda,
Qua neque sit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oves, haedique petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.
Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus a stabulis, meropsque volucres,
Et manibus Progne pectus signata cruentis.
Omnia nam late vastant, ipsasque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immixtus escam.*

Principio sedes. Dicit vbi aluearia ponenda sint: in qua re fatis perite, & ea quae abesse debent ne noceant apibus: & ea quae adesse, vt possint prodesse, commemorat. Sane quoniam supra ait. Magnanimosq; duces: ideo intulit modo, *Sedes, statioque*. quam translationem diligenter referuat. *Et adique*

A *Hedique petulci, Lascivi, exultantes. Et petulci dicti ab appetendo, unde & meretrices petulcas dicimus. Picti terga. Picta terga habentes. Pinguibus à stabulis. Plenis: sicut inanes res, tenues nominamus è contrario. Meropsque alæque volucres. Dicendo, Alæque volucres, ostendit etiam aues esse meropes. Sicut autem virides, & vocantur apiastra: quia apes comedunt. Et manibus progne postus signata cruentis. Nomen posuit pro nomine. Nam Philomela in hirundinem versa est: pro qua Progne vel quasi sororem posuit, vel quasi eam quæ fuerat illius sceleris causa. Nam ipsa Tereum miserat ad ducendam sororem. Dulcem nidis immisitibus escam. Id est crudelibus pullis qui apum morte nutriuntur.*

B *At liquidi fontes, & stagna virentia musco
Adfint, & tenuis fugiens per gramina riuus.
Palmæque vestibulum, aut ingens oleaster obumbret,
Vt cum prima noui dacent examina reges
Vere suo, ludæique sanis emissa iuuentus,
Vicina inuiter decedere ripa calori,
Obuiæque hospitibus teneat frondentibus arbor.*

Et tenuis fugiens per gramina riuus. Suspendendum est Tenuis, ne incipiant esse duo epitheta, quod apud Latinos, constat esse vitiosum. Vere suo. Sibi grato & aptissimo. Decedere ripa calori. Vt æstus possint aquarum vicinitate vitare.

C *In medium seu stabit iners, seu profluet humor,
Transuersas salices, & grandia coniice saxa:
Pontibus ut crebris possunt consistere, & alas
Pandere ad æstiuum solem, si forte moranteis
Sparsert, aut præcep: Ne ptiuno immerserit Enxus.
Hæc circum Casæ virides, & olentia late
Serpilla, & grauitè spirantis copia tymbra
D *Florate, irriguümque bibant violaria fontem.**

In medium. Ordo est, In medium transuersas salices, & grandia coniice saxa. Pontibus ut crebris. Veluti pontibus: nam non sunt pontes, si forte morantes. Tarde remeantes ex pascuis. Ne ptiuno immerserit. Deum pro aquis posuit. Grauitè spirantis copia tymbra. Genus est herbæ abundantis in Phrygia. Grauitè autem modo bene, & multum significat: alias male vt, Aut ubi odor grauis. Item. Graue olentis Auerni: Violaria. Loca in quibus nascuntur viola.

E *Ipsa autem seu corticibus tibi suta canaris,
Seu lento fuerint aluearia vimine texta.
Angustos habeant aditus, nam frigore mella
Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit.
Vtraque vis apibus pariter metuenda, neque illo
Nequicquam in tectis cerratim tenuia cera
Spiramenta limunt, fucòque & floribus oras
Explent, collectamque hæc ipsa ad munera gluten.
Et visco, & Phrygia seruant pice lentius Idæ.*

Vtraque vis apibus pariter metuenda. Tam caloris quam frigoris. Quod licet vtrunque æquali modo metuendum sit, tamen dissimiliter nocet. Nam calore liquefacta defluunt mella, quæ si fuerint frigore condurata: constrictas apes interimunt. Spiramenta. Exitus. Alibi, Sæui spiracula vitis. Fucòque. Genus est herbæ, unde tinguntur vestes. Fucum autem & flores pro cera posuit quam ex his colligunt rebtis. Hæc ipsa ad munera. Ad officia cõangustanda: tum cauernarum. Et visco & Phrygia seruant pice lentius Idæ. Ordo est, Seruant gluten, quod est lentius & viscosum, & Phrygia Idæ pice. Seruant autem mirè ait: nam pilas quasdam in alueatibus faciunt, de quibus postea cerca tecta componunt.

*Sæpe etiam effusis (si vera est fama) latebris,
Sub terra fodere laxem: penitusque reperia*

*Pumicibusque canis, exeseque arboris antro.
Tutamen è leui rimosa cubilia limo
Vngue fouens circum, & raras superiniyce frondes.
Neu propius tectis taxum sine, neve rubentes
Vre foco caneros, alia neu crede paludi:
Aut ubi odor cœni grauis, aut ubi concava pulsu
Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.*

Si vera est fama. Si credendum est apes posse terras effodere. E leui rimosa cubilia limo. Alij Es leui legunt. Vnus tamen sensus est. Nam hoc dicit, Quod illæ nimio labore perficiunt, tu è leui vngue rimosa, cubilia circumfouens limo, etiam raras frondes superiniyce. Quod ideo fit ne vel limus crepet, vel cavernæ aut sole penetrentur aut frigore. Taxum sine. Venenatam arborem. Ipse in bucolicis, Sic tua cyrneas fugiant examina taxos. Mel enim pessimum exinde gignitur. Rubentes caneros. Odore enim ipso pereunt. Rubentes autem cum vruntur: non quia per naturam sint huius coloris. Alia neu crede paludi. Ne facile mergantur. Vt quisque offensa. Resonat Echo repercussa: quam apes vehementer horrere manifestum est.

*Quod superest, ubi pulsam hyemem sol aureus egit
Sub terras, calumque æstiuæ luce reclusit:
Ille continuo saltus, syluâsque peragrat:
Purpureis que metunt flores, & flumina libant
Summa leues: hinc nescio qua dulcedine late
Progeniem, nidôsque fouent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia figunt.*

Pulsam hyemem sol aureus egit. Secundum Physicos: qui dicunt quo tempore hic hyems est, æstatem esse sub terris: & versa vice cum hic æstas, illic hyems. Quod etiam Lucretius exequitur. & trahit in argumentum putealem aquam, quæ ætate frigidissima est: hyeme vero calidissima. Metunt flores. Secant. Vnde & messorum dicti sunt. Sanè meto, metis, facit præteritum perfectum messui. Hinc. Ex floribus scilicet, ex quibus primo mel, mox pullos efficiunt. Nescio qua dulcedine late. Quadam arcana ratione naturæ. Mella tenacia figunt. Quia cum inuersi sunt faui, mel tamen inde non funditur. Vnde ait Tenacia. quæ in resupinatis fauis coherent.

*Hinc ubi iam emissum caueis ad sydera celi
Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
Obscuramque trahi vento mirabere nubem,
Contemplator: aquas dulcis, & frondea semper
Tecta petunt: huc tu inssos asperge sapes,
Trita meliphylla, & cerinthe ignobile gramen:
Tinnitûsque cie, & matris quate cymbala circum:
Ipse confidens medicatis sedibus, ipse
Intima more suo sese in cunabula condent.*

Caueis Aluearibus. Æstatem liquidam suspexeris agmen. Per ver serenum. Contemplator. Pro intueri, nam tempus futurum pro præsentis posuit ab imperatio modo. Aquas dulcis & frondea semper. Propter hoc ait supra, Et tenuis fugiens per gramina riuus, Palmaque vestibulum. Trita meliphylla. Varro hanc herbam apiastrum dicit in primo libro operis rustici. Cerinthe ignobile gramen. Vile, ubique nascens. Matris cymbala. Quæ in eius tutela sunt, ideo quod similia sunt hemicyclis celi, quibus cingitur terra, quæ est mater deorum. More suo. Naturali ratione, cuius causa non redditur. Quis enim nouit cur æris sono redeant in aluearia? licet ipse paulo post dicit, Crepitantiaque ærafecuta, Dictæo celi regem pauere sub antro.

*Sin autem ad pugnam exierint (nam sepe duobus
Regibus incessit magnis discordia motu)
Continuòque animos vulgi, & trepidantia bello*

A Corda, licet longè præsciscere, namque morantes
 Martius ille aris ranci canor increpat, & vox
 Auditur, fractos sonitus imitata tubarum.
 Tum trepida inter se coeunt, pennisque coruscant,
 Spiculâque exacuum rostris, aptantque lacertos,
 Et circa regem, atque ipsa ad pratoria dense
 Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
 Incessit, Ingruit, inuasit, Alibi, Incessi muros, ignes ad tecta volare. Et incessit regibus, figuratū
 est: nam incessit reges dicimus. Trepidantia bello Corda. Alacritate pugnandi: non timore. Alibi,
 Exultantiaque haurit Corda paucor pullans. Morantes. Tardè incedentes. Fractos. Collisos. Tre-
 pidè coeunt. Festinant inter se in aluearibus. Pennisque coruscant. Quemadmodum scuta milites
B commouent. Vocant clamoribus hostem. Prouocant.

Ergo ubi ver nocte sudum, camposque patentes,
 Erumpunt portis: concurritur: aethere in alto
 Fit sonitus: magnum miste glomerantur in orbem,
 Præcipit: sique cadunt. non densior aere grando.
 Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
 Ipsi per medias acies, insignibus alis
 Ingentes animos angusto in pectore versant,
 Vsq̄ue adeo obnixi non cedere: dum grauis aut hos,
 Aut hos, versa fuga victor dare terra coegit.

C Ver nocte sudum. Serenum post pluias, vt, Per sudum rutilare vident. Camposque patentes. Idest
 per aerem puram & liquidum, non nubibus clausum: & ita aer, campus est apum, vt mare nau-
 uium, hominum solum. Ipse in quinto, Subtrahiturque solum. Glomerantur in orbem. More bel-
 lantium. Non densior aere grando. In aliis enim bellis victi tantum pereunt: in certamine verò
 apum etiam victores. Nam dicturus est, Animasque in vulnere ponunt. Tantum pluit ilice glan-
 dis. Erit nominatiuus hæc glans, Ingentes animos. Staius. Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

D Homerus, *μυρὸς ἢ ἰλου δὲ πρὸς ἀνὰ τὸν ἄρτιον.*
 Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
 Pulueris exigui iactu compressa quiescunt.
 Verum, ubi auctores acie renocaueris ambos,
 Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
 Dede nec: melior vacua sine regnet in aula.
 Alter erit maculis, auro squalentibus ardens:
 (Nam duo sunt genera) hic melior, insignis & ore,
 Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
 Desidia, latâque trahens inglorius aluum.

E Pulueris exigui iactu. Quia cum puluerem viderint, sperant tempestatem futuram, quæ eis
 plurimum nocet. Deterior qui visus. Peior à malo dicitur: deterior à meliore. Prodiguus. Non mella
 conficiens, sed mella conlumens. Ideo autem regem solum præcipit occidendum quia eo amif-
 so suus dissipatur exercitus. Nam Vt binæ regum facies, ita & corpora plebis. Squalentibus.
 Splendentibus: quod à squamis venit, vt, Squamis auroque trilecem. Nam si à squallore est,
 sordidum significat, vt, Squalentem barbam.

F Vt binæ regum facies, ita corpora gentis,
 Namque alia turpes horrent, ceu puluere ab alto
 Cum venit: & terram sicco spuit ore viator
 Aridus: elucent alia, & fulgore coruscant
 Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
 Hæc potior soboles: hinc cali tempore certo

*Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura saporem.*

Terram secco spuit ore viator. Aut in terram: aut, re vera terram, propter puluerem, *Paribus lita corpora gustu.* Similibus, id est aureis habentes distincta corpora. Nam lita, est illita, distincta. *Potior soboles.* Ad mella scilicet procreanda. *Cali tempore curia.* Et cum oriuntur Pleiades, & cum occidunt: id est verno & autumnno. *Dulcia mella.* Non est iuperfluum epitheton. Nam ideo ait dulcia, quia etiam sunt amara, vt Corsicana, sicut in bucolicis diximus. *Liquida.* Defecata sine sordibus: non quæ fluunt, nam mala sunt. *Durum Bacchi domitura saporem.* Apta mulso. Bene autem ait durum saporem: quia maiores vina asperissima mellis dulcedine temperabant.

*At cum incerta volant, cæloque examina ludunt,
Contemnitque fauos, & frigida tecta relinquunt:*

Instabiles animos ludo prohibebis inani:

Nec magnus prohibere labor, tu regibus alas

Erripe: non illis quisquam cunctantibus altum

Ire iter, aut castris audebit vellere signa.

Frigida tecta. Melle vacua, inoperosa contra, Feruet opus, è contra Terentius: *Nimirum hic homines frigent.* *Instabiles animos.* Suadentes inanem vagandi licentiam. *Quisquam.* Subaudi militum: aut certe quisquam de exercitu. *Altum ire iter.* Aut ludendo in altum volare, aut in bella procedere, alias non audebit.

Inuident croceis balantes floribus horti:

Et cretos furum, atque auium, cum falce saligna

Hellepontiaci seruet tutela Priapi.

Ipsè thymum, pinosque ferens de montibus altis,

Tecta serat lato circum, cui talia cura:

Ipsè labore manum duro, erat, ipse feraces

Figat humo plantas, & amicos irriget umbres.

Croceis floribus horti. Tam odoris optimi quam coloris: non enim dicit illic crocum solum esse debere. *Falce saligna.* Facta de salice: quasi in simulachro ligneo. *Hellepontiaci seruet tutela Priapi.* Non dicit Priapum illic esse debere, sed præcipit tales esse hortos: vt mereantur deum habere custodem. Hic autem Priapus fuit de Lampſaco ciuitate Hellepontide qua pulsus propter virilis membri magnitudinem, post in numerum deorum receptus, meruit numen esse hortorum. De hoc Horatius. *Nam furor dextra coerces.* *Obscure que ruber porrectus ab inguine patris:* *Est importunas volucres in vertice arundo Terre fixa.* Dicitur autem præesse horti propter eorum fecunditatem, nam cum alia terra semel creet aliquid, horti nunquam sine fructu sunt. *Ipsè thymum.* Diligens rusticus, & cultor hortorum. *Erige: inbret.* Id est aquas. *Iuuenalis, in tenuis plantas facili diffunditur haustu.*

Atque equidem, extremo ni iam sub fine laborum

Vela traham, & terris festinam aduertere proram:

Forſitan & pingues hortos qua cura colendi

Ornaret, canerem: bisferique rosaria Pesti:

Quoque modo potis gauderent in yba riuus,

Et virides apioripatoriusque per herbam

Cresceret in ventrem cucumis: nec sera comantem

Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,

Pallentisque hederas, & amantes littora myrtos.

Vela traham: & terris festinam aduertere proram. Illam allegoriam respicit qua est vsus in primo, *Ades, & primi lege littoris oram.* Item, Pelagique volans da vela patenti. *Pingues hortos.* Fecundos. *Bisferique rosaria Pesti.* Pestum oppidum est Calabria, in quo vno anno bis nascitur rosa. *Cresceret in ventrem cucumis.* In curuaturam. Ideo autem sic qui per herbam, nam rectus crescit si pendeat. Sane hic cucumis huius cucumis declinatur, sicut agilis, secundum idoneos. Nam neoterici huius cucumeris dixerunt: sicut puluis pulueris. *Nec sera c. n.* Sero flores habentem. *Nanque*

A Namque sub OEbalia memini me turribus altis,
 Qua niger humectat flauentia culta Galefus,
 Corycium uidisse senem: cui pauca relicti
 Iugera ruris erant, nec fertilis illa iuuenis,
 Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
 Hic rarum tamen in dumis holus, albaque circum
 Lilia, verbenasque premens, vescumque papauer,
 Regum aquabat opes animis: seraque reuertens
 Nocte domum, dapibus mensas onerabat, inemptis.
 B Primitus vere rosam, atque autumnio carpere pomis,
 Et cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa
 Rumperet, & glacie cursus frenaret aquarum:
 Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi,
 Æstatem increpitans seram, Zephyrosque morantes.

OEBALIA turritus altis. OEbalia ipsa est Laconia: vnde de Castore & Polluce ait Statius, OE-
 bolidæ fratres. Galefus vero fluvius est Calabriae, qui iuxta ciuitatem labitur Tarentinam, in qua
 se hortos optimos vidisse commemorat. OEbalia autem turres ait quas condiderant hi qui de
 C OEbalia venerant. Nam vt etiam in tertio Aeneidos diximus, Lacones diu bello attriti ab Atheni-
 nensibus, & inopiam timentes virorum, præceperunt vt virgines eorum, cum quibuscumque
 concumberent, quo facto cum post victoriam iuuenes de incertis parentibus nati erubescerent
 originem suam (nam & Partheniata appellabantur) duce Phalanto octauo ab Hercule nauigijs
 profecti venerunt ad oppidum Calabriae, quod Taras Neptuni filius condiderat: & id auctum
 habitauerunt. Corycium vidisse senem. A Sicilia. Corycos enim ciuitas est Ciliciae, in qua an-
 trum illud famosum pene ab omnibus celebratum. Et per transitum tangit historiam memora-
 tam à Suetonio. Pompeius enim victis piratis Cilicibus, partim ibidem, partim in Græcia, partim
 in Calabria agros donauit. Vnde Lucanus, An melius figent piratae magne coloni. Male autem
 quidam Corycium proprium asserunt esse nomen, cum sit appellatiuum eius qui more Corycio
 D hortos excoluit. Quod etiam Plinij testimonio comprobatur. Vidisse senem. Ordo est, Memini
 vidisse, dicimus autem & memini videre. Terentius, Memini videre, quo equior sum Pamphylo se
 se illam in somnis. Relicti. Deserti atque contempti. Quis enim agrum non sperneret nulli rei
 aptum, non vitibus, non frumentis vel pascuis? Rarum holus. Id est panctile. Vescumque papauer.
 Quo vescimur. Nam est aliud lethæum quo non vitimur, nam vefcas salicum frondes aliter di-
 ctum est. Regum aquabas o. a. Bene animis, non potestate: quia regum more cibus non compar-
 atis utebatur. Frigore s. r. Vnus est enim, vt diximus, effectus & caloris & frigoris. Glacie cursus
 frenaret aquarum. Mira varietas. Nam supra ait, Concresecunt subitæ currenti in flumine crusta.
 Æstatem increpitans seram. Tarde venientem, quum ille iam eius carperet fructus.

E Ergo apibus satis idem, atque examine multo
 Primitus abundare, & spumantia cogere pressis
 Mellasauis: illi tilia atque vberima pinus:
 Quotque in flore nouo pomis se fertilis arbor
 Induerat, totidem autumnno matura tenebat.
 Ille etiam seras in versum distulit vltimos,
 Eduramque pyrum, & spinos iam pruna ferentes,
 Iamque ministrantem platani potantibus umbras.
 Verum hoc ipse equidem spatius discclusus iniquis
 F Prætereo, atque alit post commemoranda relinquo.

Ergo apibus satis idem, atque examine multo. Ne sine causa hortos descripsisse videretur. Illi
 tilia atque vberima pinus. Illi, vberima felicitet: Nam per naturam & tilia & pinus steriles esse
 dicuntur. Seras, Maiores: quod nimis difficultatis est. In versum. In ordinem, vt, Triplici pubes
 quam Dardana veru Impellunt. Distulit. Transtulit. Nam mutauit præpositionem. Eduram. Ni-
 mium duram, validam. Et spinos iam pruna ferentes. Prunorum arbor vocatur spinus, genere ma-
 sculino. Nam sentes, has spinas dicimus. Spatius iniquis. Angustis, vt, Spatioque subit Sergestus

iniquo. Et dicit se carminis breuitate constrictum hortos plenius non posse describere. *Alit.* A Gargilium Martialem significat.

Nunc age, naturas apibus, quas Iuppiter ipse
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum sonitus, crepitantiaque æra secuta,
Dictæo celi regem pauere sub antro.
Sola communes natos, consortia tecta
Vrbis habent, magnisque agitant sub legibus animum:
Et patriam sola, & certos nouere penates:
Venturaque hyemis memores, æstate laborem
Experientur, & in medium quesita reponunt.

Naturas apibus quas Iuppiter ipse Addidit. Naturas pro moribus posuit. Addidit autem, aut dedit: aut re vera addidit. Necesse enim est eas etiam ante habuisse mores aliquos proprios. Pro qua mercede canoros. Ordo est, Expediam naturas apum: quæ canoros curetum sonitus crepitantiaque æra secuta, Dictæum celi regem pauere sub antro. Pro qua mercede. Id est gratia vel labore. Sole communes natos, consortia tecta Vrbis habent. Nam ut etiam Donatus dicit, tragicum est, & ultra carmen Georgicum si accipiamus, pro qua mercede, exclamationem esse: ut sit, pro quanta hoc mercede fecerunt? scilicet ut Iouem alerent: quem Ops Saturni vxor Curetibus, Coribantibus, & Idæis dactylis custodiendum dedit, in monte Cretæ Dictæo: ne eum Saturnus consumeret, ut filios omnes solebat. Quod ideo fingitur, quia Saturnus, ut diximus, temporum deus est, quæ in se reuoluuntur in æternum. Tunc itaque apes æris secutæ ionum, Iouem melle aluisse dicuntur: pro qua re eis postea præstitit Iuppiter, ut haberent liberos sine vilo concubitu. Sola communes natos. Plato in libris quos *deĩ πολιτας* scripsit, dicit amori reipublicæ esse nihil præponendum. Omnes præterea & vxores & liberos, ita nos tanquam communes habere debere: ut charitas sit non libido confusa. Quod præceptum dicit nullum præter apes seruare potuisse. Magnis legibus. Id est æternis, nunquam mutabilibus. Iisdem enim legibus semper vtuntur: nec eas, ut homines, sæpe commutant. Nouere penates. Charissima habent. ut, Hic inter flumina nota, id est chara. In medium quesita reponunt. Quesita & parta in commune conseruant. Ipse alibi, In medium quærebant.

Namque alia victu inuigilant: & fadere pacto
Exercentur agris: pars intra septa domorum
Narcissi lachrymam, & lentum de cortice gluten
Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenaces,
Suspendunt ceras: alia spem gentis adultos
Educunt foetus: alia purissima mella
Stipant, & liquido distendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti:
Inque vicem specularunt aquas, & nubila cæli:
Aut onera accipiunt venientum: aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
Feruet opus: redolentque thymo fragrantia mella.

Vitæ. Victui. Fadere. pacto, ut vicissim in aluearibus, vel in agris laborent. Narcissi lachrymam. Narcissi humorem. Quod autem ait Narcissi lachrymam, alludit ad fabulam: quia, ut diximus, de puero est conuersus in florem. Prima fauis ponunt fundamina. Græce *εστωλω* locant, duriore cera, quæ vix ferro potest frangi, quam colligunt de gummi arborum, & rasis lapidibus. vnde paulo post dicet, Sæpe etiam duris errando in cotibus alas Attribuere. Tenaces ceras. Mella retinentes. Adultos educunt foetus. Educendo adultos faciunt. Cecidit custodia sorti. Ex sorte. Nam aduerbium est, quod traxit a militia. Legimus enim, Partibus æquabat iustis, aut sorte trahebat.

Ac veluti lentis Cyclopes, fulmina massis
Cum properant, alij taurinis follibus auræ:

Accipiunt

A Accipiunt, redduntque: alij stridentia tingunt.
 Aera lacu: gemit impositis incudibus Aetna.
 Illi inter sese magna vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum.
 Non aliter (si parua licet componere magnis)
 Cecropias innatus apes amor urget habendi.
 Munere quanque suo: grandaeuis oppida cura:
 Et munire fauos, & Dædala fingere tella.
 At fesse multa referunt se nocte minores,
B Crura thymo plena: pascuntur & arbuta passim,
 Et glaucas salices, castamque, crocumque rubentem,
 Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos:

Ac veluti lentis Cyclopes fulmina. Comparatio ad festinationem pertinens solam. Cecropias. Id est Athenienses a rege Cecrope Atticæ, vbi optima mella nascuntur. In numerum. in ordinem. Innatus Initus. Urget. Premit. Grandaeuis oppida cura. Sicut senes muros tuentur, nec in bella prorumpunt. Dædala tella. Ingeniosa, vt, Dædala Circe. Crocumque rubentem. Sallustius in historiis ait, In qua crocum gignitur genere neutro secundum artem vsus est: hic poetice masculino, referens ad puerum, qui in hunc florem dicitur esse conuersus. Ferrugineos hyacinthos. Ferruginei, id est nigri coloris.

C Omnibus vna quies operum, labor omnibus vnus.
 Mane ruunt portis: nusquam mora. rursus easdem
 Vesper ubi è pastu tandem decedere campis
 Admonuit: tum tella petunt: tum corpora curant.
 Fit sonitus: mussantque oras, & limina circum.
 Post ubi iam thalamis se composuere, siletur
 In noctem, seseoque sopor suus occupat artus.
D Nec vero à stabulis pluuia impendente recedunt,
 Longius, aut credunt. caelo aduentantibus Euris:
 Sed circum tuta sub mœnibus urbis aquantur,
 Excursusque breues tentant, & sepe lapillos,
 Vt cymba instabiles fluctu iactante saburrâ,
 Tollunt: his sese per inania nubila librant.

Corpora curant. Se reficiunt, vt, Fessique & equos & corpora curant. Sane curare corpus, si de hominibus dicimus, & cibo & lauacro intelligimus, vel alterutro: si de apibus, tantum cibo accipimus. Sopor suus. Ipsi aptus, nam ideo suus quia altum desinunt pro natura mellis, vt ipse alibi: melle soporatis frugibus offam. Sed melius, suus, pro exiguitate corpusculi sui. Aut credunt caelo. Scilicet suos volatus. Aquantur. Aquam hauriunt ex vicino. Instabiles. Fluctuantes, id est iactante fluctu, stabiles ne sint.

E Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
 Quod nec concubitu indulgent: nec corpora segnes
 In venerem soluunt, aut foetus nixibus edunt:
 Verum ipsa è foliis natos & suauibus herbis
F Ore legunt, ipse regem, paruosque quirites
 Sufficiunt, aulâsque, & cerea regna resigunt.
 Sæpe etiam duris errando in coribus alas
 Attriuere, ultroque animam sub fasce dedere:
 Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
 Ergo ipsas quanuis angustus terminus aui.
 Excipiat (neque enim plus septima ducitur aetas)
 At genus immortalæ manet: multosque per annos

Stat fortuna domus, & aui numerantur auorum.

Concubitu. Pro concubitu. Nam indulgeo illi dicimus. *Nec corpora segnes In venerem solunt.* Id est, in libidinem non resoluuntur. *Perfius, Ille in Venerem parvis Nixibus.* Partibus, à nitendo. Vnde & enixa dicimus. *Refigunt. Figunt. Sub fasce.* Sub onere. vt, Iniuisto sub fasce viam, dicit Cicero. *Tantus amor florum.* Supra de equis. *Tantus amor laudum: tantæ est victoria cura.* *At genus immortale manet.* Genus manet, scilicet per successionem. *Domus. Familia.* vt, Da propriam Tymbræ domum.

*Præterea regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Obseruant: rege incolumis, mens omnibus vna est:*

*Amisso, rupere fidem: constructaque mella
Diripuerunt ipsæ: & crates soluere fauorum.
Illo operum custos: illum admirantur, & omnes
Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes:
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.*

Medus Hydaspes. Fluius Mediæ. De his autem gentibus Salustius dicit, *Adco illis ingenta est sanctitas regy nomini.* Quas tamen apes dicit amore circa regem superare Virgilius. *Obseruant.* Venerantur. *Alias obseruare est callide aduertere.* Terentius, *Obserues, filium, quid agat, quid cum illis consilij capies.* *Mens omnibus vna est.* Id est concordanter operantur & viuunt. *Diripere ipsæ.* Quæ etiam ipsæ animam colligendo melle impendere confueuerunt. vt, Ultraque animam sub falce dederunt. *Stipantque frequentes.* Quasi quodam satellitio ambiunt. *Sæpe attollunt humeris.* Aetate scilicet festum. *Pulchram mortem.* Gloriosam: quippe quæ pro rege sulcipitur. *Traxit autem hoc de Celtiberorum more,* qui vt in Salustio legimus, se regibus deuouent, & post eos vitam refutant.

*His quidam signis atque hæc exempla secuti,
Esse apibus partem diuina mentis, & haustus
Æthereos dixere: Deum namque ire per omnes
Terrasque, tractusque maris, cælumque profundum,
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenuis nascentem arcescere vitas:
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viua volare
Syderis in numerum atque alto succedere calo.*

His quidam signis atque hæc exempla secuti. Locum hunc plenius est executus in sexto, quem hoc loco breuiter colligit, vt probet etiam apes partem habere diuinitatis. Nanque omnia animalia ex quatuor elementis & diuino spiritu constare manifestum est. Trahunt enim à terra carnem, ab aqua humorem, ab aere anhelitum, ab igne feruorem: à diuino spiritu ingenium. Quod quia est in apibus sicut etiam in hominibus (nanque metunt, cupiunt, dolent, gaudent: quæ probantur ex his quæ faciunt: dimicant enim, colligunt flores, prouident pluuias) fateamur necesse est etiam apes partem habere diuinitatis. Vt autem hoc exemplis, id est rebus similibus comprobaret, Lucretium secutus est: qui dicit ea quæ inter se probare non possumus, à similibus comprobanda: ventumque docet esse corporalem, non quod eum tenere vel cernere possumus, sed quod eius similis aquæ effectus est, quam corporalem esse manifestum est. *Haustus æthereos.* Diuinos spiritus. *Deum namque ire per omnes.* Ipse in sexto, Cælum ac terras campoque liquentes spiritus intus alit. *Lucanus, Iuppiter, est quodcumque videt, quocumque moratur.* *Hinc pecudes.* Hinc, id est ex deo, ex diuino spiritu sumunt omnia: cum nati cœperint, vitam: cæterum corpus ex quatuor elementis est, vt diximus. *Scilicet huc reddi.* Sine dubio etiam cuncta dissolui & redire rursus in originem suam necesse est. *Locum mortis.* Id est perditioni. Nihil est enim quod perire funditus possit, cum sit in rebus, id est omne in quod redeunt vniuersa resoluta. Res autem hæc quæ mors vocatur, non est mors: quippe quæ nihil perire facit, sed resolutio. Vnde mire à plerisque bene interitus dicta est, quasi interueniens, & mixtarum rerum connexionem resoluens. *Lucretius: Continuo hoc mors est illius quod suis ante conuexio.*

Si quando

A
*Si quando sedem augustam, servataque mella
 Theauris relines, prius haustus sparsus aquarum
 Ore foue, fumosque manu præterde sequaces.
 Bis grauidos cogunt foetus: duo tempora messis.
 Taygete simul os terris ostendit honestum
 Pleias, & Oceani spretos pede reppulit amnes:
 Aut eadem sydus fugiens vbi piscis aquosi,
 Tristior hybernas cælo descendit in undas.*

B
Si quando sedem augustam. Id est aluearii. Et proprie Augustum est tectum augurio consecratum. Abusue nobile, quasi maiestatis plenum. *Theauris.* Id est repositionibus: ac si diceret apothecis. *sparsus.* Spargens. Participium et pro participio. *Ore foue.* Ipso haustu scilicet. Et hoc dicit, Spargendo aquam imitare pluuiam. *Alij Ore faue legunt,* vt sit tace. etiam ipse in quinto. *Ore fauet* omnes. *Horatius. Fauere lingu.* *Fumosque manu præterde.* Fumum etiam præter. Quibus rebus cum terræ illæ discesserint. impune poteris mella colligere. *Fumos sequaces.* Quippe apum persecutores. vt. *Maleæque Teuacibus vndis.* *Bis grauidos cogunt foetus.* Gemina est fecunditas mellis. *Duo tempora messis.* Id est fructus. *Iuuenalis, Veram deprendere messem Si libet. Taygete simul os.* Taygete vna est de Pleiadibus septem, vt autem etiam supra diximus, bis mel præcipit colligendum, orientibus Pleiadibus, id est verno: item quum occidunt, autumnali scilicet tempore. *Oceani amnes.* *Homeri est,* *vbi piscis aquosi.* *Amnes* autem bene ait, quia in morem fluminis eius fluente reditura prorumpunt. *Aut eadem sydus.* Australem piscem significat, qui aquarum vndam ore suscipit. *Vnde & Aquosi* addidit. Tunc enim piscis hic oritur quo tempore Pleiades occidunt. *Tristior.* Vel propter occalum, vel propter propinquantem iam hyemis asperitatem.

D
*Illis ira modum supra est: læsæque venenum
 Morsibus inspirant, & spicula cæca relinquunt
 Affixæ venis, animasque in vulnere ponunt.
 Sin duram metues hyemem, parcesque futuro,
 Contusosque animos, & res miserabere fractas:
 Aut suffire thymo, cerasque recidere inanes
 Quis dubitet: nam sepe sanos ignotus adedit
 Stellio, lucifugis congesta cubilia blatris:
 Immunisque sedens aliena ad pabula fucus:
 Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis:
 Aut durum tinea genus: aut inuisa Minerva
 In foribus laxos suspendit aranea casses.
 Quo magis exhausta fuerint, hoc acrius omnes
 Incumbent generis lapsi sarcire ruinas:
 Complebuntque foros, & floribus horrea texent.*

E
Illis ira modum supra est. Excedunt modum. nam cum suo interitu irascuntur. *Spicula cæca.* Breuia. quæ possunt latere. *In vulnere ponunt.* Non suo sed à se illato. & *Amphibolicos,* dictum est, vt cum Turni iniuria matrem adnouit. quam inferebat: sed non quam inferebant validiores. Item *Salustius. In iuria validorum.* scilicet quam inferebant validiores. *Parces futuro.* Scilicet tempore. *Contusos animos.* Contractos. *Res miserabere fractas.* Id est afflictas. *Suffire thymo.* Id est fumigare: vt exinde inimica illis animalia fugiant. *Cerasque recidere inanes:* dum sine melle sunt ceræ. hoc dicit, si nihil habuerint in aluearibus vel te tollente, vel exedentibus prauis animalibus, apibus minutatim incisam ceram ministra. *Stelliones vero & cætera,* thymi fumo ab eis repelle. *Ignotus.* Ignobilis, vel ex improbitate veniens. *Adedit.* Consumpsit. *Lucifugis blatris.* Per noctem vagantibus. *Immunisque fucus.* A labore scilicet: ventri tantum indulgens. *Imparibus armis.* Inæquali consilio. Nam apes laborantes consumit. *Alibi,* Et quætere conscius arma. Id est consilium. *Foribus suspendit aranea casses.* *Virgilius* quidem confundit: tamen sciendum maiores animal ipsum masculino genere appellasse: hic araneus: retia vero quæ faciunt, foeminino. *Inuisa Minerve.* Ideo ait *Mineræ inuisa,* quod ab ea in hoc animal puella *Lydia* commutata est, cum deam lanificio prouocasset inferior.

Si vero (quoniam casu apibus quoque nostros
 Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo:
 Quod iam non dubius poteris cognoscere signis:
 Continuo est agris alius color: horrida vultum
 Deformat macies: tum corpora luce carentum
 Exportant tectis, & tristia funera ducunt:
 Aut illa pedibus connexa ad limina pendent:
 Aut intus clausis cunctantur in adibus omnes,
 Ignaeque fame & contracto frigore pigra,
 Tum sonus auditur grauior, tractimque susurrant:
 Frigidus ut quondam syluis immurmurat Ausster,
 Ut mare sollicitum stridet restuentibus undis,
 Aestuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.

Vita tulit. Vitæ longitudo, morborum creatrix. Sic in Bucolicis, O Lycida vini peruenimus. *Alius color.* Id est pallidus, quia dixit supra, Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis. *Funera ducunt.* Cum exequiali scilicet pompa. Et ducere, proprie finem est. Persius, Nerco iam certia ducitur uxor. *Pedibus connexa.* Hinc multi dictas apes volunt, quod se pedibus inuicem tenent: licet crebrior sit illa opinio, quod sine pedibus primo esse dicatur. ut, Trunca pedum primo. *Tractim.* Sine intermissione iugiter. *Frigidus ut quondam syluis immurmurat Ausster.* Tres comparationes singulis impletæ versiculis de Homero translatae sunt, quas ille binis versibus posuit.

Hic iam Galbaneos suadebo incendere odores,
 Mellaque arundineis inferre canalibus vitro
 Hortantem, & fessas ad pabula nota vocantem.
 Proderit & tansom galla admiscere saporem,
 Arentesque rosas, aut igni pinguis multa.
 Defruta, vel psythia passos de vite racemos,
 Cecropiumque thymum, & graue olentia centaurea.

Hic iam Galbaneos. Id est cum hic processerit morbus, galbanus incendenda est, non ut supra dixit, thymus, mel etiam in aluearia medicatum, tamen inferendum: non ut supra ceræ inanes. *Galla e saporem.* Multi pilas cyparissi accipiunt. Est etiam flos in pratis. Plene hanc herbam, ut etiam supra, arborem scelicis mali exequitur. Nam dicit ubi creetur, qualis sit, quid possit.

Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
 Fecere agricolæ: facilis quarentibus herba:
 Namque imo ingentem tollit de cespue syluam:
 Aureus ipse, sed in foliis, quæ plurima circum
 Funduntur, viola subluceat purpura nigra.
 Sape deum nexis ornata torquibus aræ:
 Asper in ore sapor: tonsis in vallibus illum
 Pastores, & curua legunt prope flumina Mella:
 Huius odorato radices incoque Baccho:
 Pabulaque in foribus plenis appone canistris.

Aureus ipse. Flos scilicet. *Viola subluceat purpura nigra.* Mire ait subluceat: ut ostendat purpurei coloris folia quodam virore esse perfusa. *Tonsis in vallibus illum.* Non syluosis. Vnde est contra, Intonsi montes. *Prope flumina Mella.* Mella fluius Gallia est, iuxta quem herba hæc plurima nascitur. Vnde & Amello dicitur, sicut etiam populi habitantes iuxta Lemannum fluium Alemanni dicuntur. Lucanus, Deseruere cauo tentoria fixa Lemanno.

Sed si quem proles subito defecerit omneis:
 Nec genus unde noua stirpis reuocetur, habebis.

Tempus

A *Tempus & Arcadij memoranda inuenta magistri
Pandere, quoque modo castis iam saepe iuuenis
Insyncerus apes tulerit cruor: altius omnem
Expeditam prima repetens ab origine famam.
Nam, qua Pellai gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur sua rura phaselis,
Quaque pharetrata vicinia Persidis urget,
B Et viridem Aegyptum nigra fecundat arena,
Et diuersa ruens septem discurrit in ora,
Vsque coloratis amnis deuexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.*

Sed se quem proles subito defecerit omnis. Miro vsus est ordine. Nam primo ait quemadmodum animalia apibus inimica pellenda sint: deinde quibus medicaminibus morbo possit carere. nunc dicit penitus amissae qua possint ratione reparari. Tempus. Subaudi est nunc. Arcadij magistri. Aristaei. Castis iuuenis. Verberibus occisis. Bono autem sermone vsus est: nam caedi interdum occidi, interdum verberari significat. Insyncerus cruor. Vitiat, corruptus. Nam ideo verberantur vt exputrefacto cruore vermes creentur, vnde apes sint. Altius enim Expeditam. Contra in Aeneide, sed summa sequar fastigia rerum. Sane sciendum Plinium dicere de bobus apes, de equis crabrones, de mulis fucos, de asinis vespas procreari. Pellai Canopi. Canopus ciuitas est iuxta Alexandriam, quam Alexander condidit instar chlamydis suae: qui fuit de ciuitate Macedoniae quae Appella nominatur. Canopus autem dicta est quasi canobus, a Canobo Menelai gubernatore illic sepulto. Phaselis, Breuibus nauiculis quibus vtuntur cum stagnauerit Nilus. Nigra fecundat arena, Nouum enim semper limum trahit, qui efficit fecunditatem. Vnde & Nilus dictus est quasi vna riuo, id est trahens. Nam antea Nilus latine Melo dicebatur. Iacit salutem: iacit pro habet, & ponit apum reparandarum salutem. Cicero, Iacta sunt fundamenta defensionis meae.

D *Exiguus primum, atque ipso contractus in vsus
Eligitur locus, hunc angustique imbrice recli,
Parietibusque premunt arctis: & quatuor addunt
Quatuor a ventis obliqua luce fenestras.
Tum vitulus bima curuans iam cornua fronte
Quaeritur: huic gemina nares, & spiritus oris
Multa reluctanti obstruitur: plagisque perempto
Tunsa per integram soluantur viscera pellem.
E Sic positum in clauso linguunt: & ramea costis
Subiciunt fragmenta, thymum, castasque recentes.*

Ipsos contractus. Ad sustinendum tantum & coarctandum botis cadauer. Angustique imbrice recli. Licet & hic imbrex lectum sit, melius tamen secundum Plautum, haec imbrex dicimus: Nanque ait, Fregisti imbrices meas num te dignam scetaris simiam. Obliqua luce fenestras. Quae ex obliquo lumen infundunt, vt in horreis cernimus. Multa reluctanti. Pro Multum, nomen est pro aduerbio. Soluantur viscera pellem. Liquefcunt & putrefiunt. Ramea fragmenta. De ramis fracta, id est fragmina ramorum. Dicimus autem & hic tamus & hoc ramale. Perfrus, Vt ramale vitae. Castasque recentes. Statim captas.

F *Hoc geritur Zephyris primum impellentibus undas,
Ante nouis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum suspendat, hirundo.
Interea teneris tepesactis in ossibus humor
Aestuat, & visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & stridentia pinnis,
Miscentur, tenuemque magis, magis aera carpunt:*

Donec, ut astivus effusus nubibus imber.
 Erupere, aut ut nervo pulsante sagitta,
 Prima leues ineunt si quando praelia Parthi.

A

Zephyris primum impellentibus undas. Incipiente unda, vult hoc sub occasum hyemis fieri. Terneris repletas in ossibus humor. Vt pote bimii vituli in quo plurimum feruentis est sanguinis. Visenda modis animalia miris. Et quod ex cadauere nascuntur animalia, & quod apes ex vermibus procreantur. Trunca pedum. Id est sine pedibus. Et bene addidit primo. Nam postea tam pinnas quam pedes accipiunt. Pinnis miscentur. Inter se pinnarum leuitate conueniunt.

Quis deus hanc, Muse, quis nobis excudit artem?
 Vnde noua ingressus hominum experientia coepit?
 Pastor Aristæus fugiens Peneia tempe,
 Amissis (ut fama) apibus, morboque, fameque,
 Tristis ad extremi sacrum caput astuit amnis,
 Multa querens: atque hac affatus voce parentem,
 Mater Cyrene, mater, qua gurgitis huius
 Ima tenes: quid me praclara stirpe deorum
 (Si modo, quem perhibes, pater est Tymbræus Apollo)
 Inuisum satis genuisti: aut quo tibi nostri
 Pulsus amor? quid me coelum sperare iubebas?
 En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
 Quem mihi vix frugum, & pecudum custodia solers
 Omnia tentanti extuderat: te matre relinquo.

B

Extulit. Studiose repperit. Ingressus. Exordia. Noua experientia. Nullo docente, ars per usum re-
 perta Pastor. Aristæus. Filius fuit Apollinis & Cyrenes filia Penei fluminis Theſſalia: qui cum
 Eurydicen nympham vxorem Orphei vitare voluisset, & illa fugiens à serpente fuisset occisa,
 Nympharum iracundia cunctis animalibus perditis funditus & cunctis apibus, matris auxilium
 petiit. Extremi amnis. Id est summi, vnde nascitur, & sic dicimus. Proh Iupreme Iupiter, id est
 summe. Mater Cyrene, mater. Inuidiosum est nomine parentes vocare. Vnde est paulo post, Et te,
 crudelem nomine dicit. Sic in duodecimo in desperatione ait, Ruitque implorans nomine Tur-
 num. Gurgitis huius. Id est Penei fluminis. Inuisum satis genuisti. Si natus ex diis, inuisus est satis.
 Sic in primo Æneidos, Nos tua progenies cœli quibus annuis arcē. Item: Quis te nate dea per
 tanta pericula casus Insequitur? Vitæ mortalis honorem. Bene honorem ait, quia arare, animalia
 pascere, apes etiam habere, erat honor. Nam in ingenti honore fuit rusticitas. Alibi, Non vllus
 Aratro Dignus honos. Custodia solers. Diligens & perita industria. Te matre relinquo. Ac si diceret.
 Sub ea perdo usum laboris, sub qua augere debueram.

D

Quin age, & ipsa manu felices erue sylvas:
 Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messes:
 Vre sata: & validam in vitas molire bipennem:
 Tanta mea si te ceperunt iacta laudis.
 At mater sonitum thalamo sub fluminis alii
 Sensit: eam circum Mulesia velleræ nympha
 Carpebant, hyali saturo succata colore,
 Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllocoqueque,
 Casariem effusa nitidam per candida colla,
 Nesacq, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
 Cydisippe, & flaua Lycorias, (altera virgo:
 Altera tum primos Lucina experta labores),
 Clioque, & Beroe soror, Oceanitides amba,
 Amba auro-pictis incincta pellibus amba,

E

F

Atque

A *Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deiopea,
Et tandem positus velox Arethusa sagittis.*

Fœlices, Fertiles, F. r. Infer. Interfice missis. Secundum Pythagoram, qui habere animam dicit cuncta crecentia. Vnde & alibi. Aret ager vitio moriens. *In vites.* Contra vites. *Melire bipennem.* Ut eas succidas. *Tædia laudis.* Tædium est angor mentis & animi, non corporis inualetudo. *Sonitum thalamo sub fluminis alii.* Cur non etiam vocem audiuit? Scilicet quia in ima fluminis parte erat, lanificis occupata. *Milesia v. llera nymphae.* Pretiosa. Cicero, *Nam quid à Milestis lanae publicæ abstulerit? Hyai, saturo fucata colore.* Vitreo, viridi, nymphis apto. *Saturo autem Largo,* abundantanti: aut certe Tarentino, ab oppido Satureo. iuxta Tarentum enim sunt baphia, in quibus tingitur lana. *Drymoque Xanthique.* Hæ sunt, vt multi volunt, de quibus ait Iuno, *Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ.* Sed magis poetice conficta nomina accipiamus. Sane mira varietate vsus est: nam ne continuatio nominum posset creare fastidium, in aliis habitum, in aliis commemorat virginitatem, in aliis pulchritudinem. *Pictis incinctæ pellibus ambae.* Nebridæ habentes. sed hic venaticum est habitus: quem ideo Nymphis dat, quia multas eas legimus ex venatricibus factas. vt, Et tandem positus velox Arethusa sagittis. Notanda autem est figura honestissima facta ex repetitione sermonis. vt, *Oceaniides ambae, Ambæ auro pictis incinctæ pellibus ambae.*

B
C
Inter quas curam Chymene narrabat inanem
Vulcani, Martisque dolos, & dulcia furta:
Atque Chao deos diuim numerabat amores,
Carmine quo capta dum fuis mollia pensa
Deuoluunt: iterum maternas impulit aures
Luclius Aristæi: vitreisque sedibus omnes
Obstupere, sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens, summa flauum caput occulit vnda,
Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene soror, ipse tibi tua maxima cura
Tristis Aristæus Penei genitoris ad vndam
Stat lachrymans, & te crudelem nomine dicit.

Curam inanem. Definitio est amoris. *Vulcani Martisque dolos.* Secundum Donatum hic est distinguendum: vt *Dolos* ad Vulcanum: *Furia dulcia*, id est adulterium, referamus ad Martem: Scimus enim quod Sole indicante, Mars cum Venere deprehensus est, & per artem Vulcani est religatus catenis. *Atque Chao.* Et à Chao narrabat crebros amores deorum. *Summa flauum caput* exculit vnda. Mire per transitum veritatem tetigit. Namque Arethusæ fons dulcia fluentia inter medios habet fluctus, *Cyrene soror.* Propter similitudinem potestatis, ait soror. Nam Cyrenes Thestaliæ: Arethusa vero de Elide. *Tua maxima cura.* Quem plurimum diligis. *Penei genitoris ad vndam.* Aut tui, genitoris aut honoris est. vt, Tybri pater.

E
Hinc percussa noua mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos, fas illi limina diuim
Tangere, ait: simul alta iubet discedere late
Flumina, qua iuuenis gressus inferret: at illum
Curuata in montis faciem circumsistet vnda:
Accepitque sinu vasto, misitque sub annem.

Noua formidine mater. Magna. vt, Polio & ipse facit noua carmina. *Fas illi limina diuim Tangere.* Vtroque enim deo parente nascebatur. ideo fas tangere ait.

F
Iamque domum mirans genitricis, & humida regna,
Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes,
Ibat, & ingenti motu stupescit aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spettabat, diuersa locis, Phasimque, Lycumque:
Et caput, vnde altus primum se erupit Enipeus:
Vnde pater Tyberinus, & vnde A liena fluentis.

*Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caiicus,
Et gemina auratus caurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pingua culta
In mare purpureum violentior influit amnis.*

Speluncisque lacus clausos. Mirans, per omnia subaudimus. Lacus autem dicit fontium & fluuio-
rum receptacula. Hæc autem non sunt per poeticam licentiam dicta, sed ex Ægyptiis tracta
sunt sacris: nam certis diebus in sacris Nili, pueri de sacris parentibus nati, à sacerdotibus nym-
phis dabantur: qui cum adoleuissent, redditi narrabant lucos esse sub terris, & immensam aquam
omnia continentem, ex qua cuncta procreantur. Unde est illud secundum Thaletam, Oceanum-
que patrem rerum. *Phasimque.* Fluuus Colchidis. *Lycumque.* Fluuus Asiæ. *Enipeus.* Thessaliæ
fluuius. *Pater Tyberinus.* Tyberis & Anio Italiæ sunt fluuij. *Saxosumque sonans Hypanis.* Ponti
fluuius. Et saxolum legendum est, non saxosus, ne sint duo epitheta: quod apud Latinos vitio-
sum est. *Mysusque Caiicus.* Qui per Mysiam labitur. *Eridanus.* Fluuus Italiæ, qui & Padus vocatur.
Purpureum autem nigrum ex altitudine accipimus. Nam Padus non in Rubrum mare, sed iuxta
Rauennam in Adriaticum cadit. Et purpureum Græcum est epitheton: mare rubrum etiam dixit
Homerus, *ἐρυθρὸν ἄρουρον*. Unde apparet Victorinum hoc loco errasse, qui purpureum mare ru-
brum esse dixit, quod est iuxta Indiam.

*Postquam est in thalami pendentia pumice lecta
Peruentum, & nati stetus cognouit inanes
Cyrene, manibus liquidos, dant ordine fontes
Germanæ, tonsisque ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
Pocula: Pantheis adolescunt ignibus aræ.
Et mater, Cape Meonij Carchesia Bacchi:
Oceano libemus, ait. simul ipsa precatur
Oceanumque patrem rerum, nymphasque sorores,
Centum que sylvas, centum que flumina seruant.
Ter liquido ardentem persudit nectare vestem:
Ter flamma ad summum tecti subiecta veluxit.
Omne quo firmans animum, sic incipit ipsa.*

Fletus inanes. His enim mouebantur rebus, quarum erat facilis reparatio, ideo inanes dixit.
Dant ordine fontes. Rite secundum ordinem epularum. *Mantilia.* Quibus manus terguntur. *Plena
reponunt Pocula.* Iterant, sæpe offerunt. *Pantheis adolescunt ignibus aræ.* Id est ture. Arabicis odori-
bus. Adolescunt autem pro incenduntur. *Meonij Bacchi.* Lidij vini. *Carchesia*
autem poculorum sunt genera. *Oceano libemus, ait.* Quasi Nympha Oceano sacrificat. *O-
ceanumque patrem.* Secundum Thaletam, vt supra diximus. *Centum que sylvas, centum que flumina ser-
uant.* Aut ducentas esse dicit: aut finitus est numerus pro infinito. *Persudit nectare vestem.* Id est in
ignem vinum purissimum fudit: post quod quia magis flamma conualuit bonum omen ostendit.

*Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
Caruleus Proteus: magnum qui piscibus æquor,
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathie portus, patriamque reuisit
Pallenen: hunc & nympha veneramur, & ipse
Grandæus Nereus: nouit namque omnia vates,
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Nepruno visum est, immania cuius
Armenta, & turpes pascit sub gurgite phocas.*

Est in Carpathio Neptuni gurgite vates. Carpathos, insula contra Ægyptum, à qua vicinum pe-
lagus Carpathium appellatum est. Hic aliquando regnavit Proteus relicta Pallene ciuitate Thes-
saliæ, ad quam tamen reuersus est postea: quod ostendit hoc loco, dicens, Patriamque reuisit
Pallenen.

A Pallenen. *Magnum qui piscibus equor.* Equi enim marini prima parte equi sunt, postrema refol-
uuntur in pisces. *Quae sine qua fuerim.* ut Homerus, *ὅτ' ἂν δὴ τὰ τ' ἰὸ το τὰ τ' ἰοσιππα, αὐστ' ἰόρτα.* Ita
Neptuno. Vbi deest ratio. sic loquitur. Nam ita & in tertio dixit, Sic visum superis. quum præ-
mississet immeritam. *Armenta & turpes phocas,* Magnas, ut, Cui turpe caput. Phocæ sunt boues
marini.

*Hic tibi nate prius vinclis capiendus: ut omnem
Expediat morbi causam, euentisque secundet.
Nam sine vi non vlla dabit præcepta, neque illam
Orando flectes: vim duram, & vincula capto
Tende: doli circum hæc demum frangentur manes.
Ipsa ego te, medios cum sol accenderit æstus,
Cum sitiunt herba, & pecori iam gravior umbra est.
In secreta senis ducam: quo fessus ab undis
Se recipit: facile ut somno aggrediare iacentem.*

B
C
D
Expediat morbi causam: euentisque secundet. Duo enim ista requiruntur in oraculis, causa mali,
& remedium. *Sine vi non vlla dabit præcepta.* Ne eum speraret posse precibus flecti. *Doli circum*
hæc demum. Circa vincula nouissime eius desinent doli, id est formarum varietates: cuius figmen-
tum physicam volunt esse rationem: nam homo habet in se libidinem, stultitiam, ferocitatem,
dolom: quæ dum in eo vigent, pars illa quæ vicina diuinitati, id est prudentia non apparet: quæ
tunc potest suas vires tenere cum fuerint illa religata, id est cum quis caruerit omnibus vitiis.
Vnde sacerdotem hunc dicit posse vaticinari, & suscipere diuinitatem, cum religata in eo fue-
rint ignea cupiditas, siluestris asperitas, lapsusque animi aquarum mobilitati similis. *Medios cum*
sol accenderit æstus. Fere enim numina tunc videntur. Lucanus, *Medio cum Phabus in axe est, Aut*
caelum nox atra tener: tunc ipse sacerdos Accessum dominumque timet deprendere luci. In secreta senis du-
cam. Fere omnes dij marini senes sunt. Albent enim eorum capita spumis aquarum.

*Verum ubi correptum manibus, vinclisque tenebis:
Tum varia illudent species, atque ora ferarum:
Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
Squamosusque draco, & fulua ceruice leona:
Aut acrem flamma sonitum dabit, atque ita vinclis
Excider: aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed quanto ille magis formas se vertet in omneis:
Tanto nate magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeter cum lumina somno.*

Atra tigris. Id est sæua. Tanto nate magis. Alii legunt, Tantum nate magis.

*Hæc ait: & liquidum ambrosia diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit: at illi
Dulcis compositis spirauit criminibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
Exesi latere in montis: quo plurima vento
Cogitur, iuque sinu scindit sese unda reductos:
Deprensus olim statio tutissima nautis.
Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.
Hic iuuenem in latebris auersum à lumine nympha
Collocat: ipsa procul nebulis obscura recessit.*

Liquidum ambrosia diffudit odorem. Vixit eum, quo posset esse videndi ut minis capax. *Et habilis,*
Vegetabilis, specus ingens. In singulari numero hoc specus, in plurali hi specus dicimus. *Depren-*
si. Periclitantibus, Tegis. Tegere consuevit. Nam tunc illic non erat. *Obice.* Obiectione. Et

melius hic obex, quam hæc obex dicimus. *Auersum à lumine.* Paululum obliquum à lumine. Et sciendum Proteum temporalem suscipere diuinitatem, alioquin potuit Aristæum cognoscere latitantem.

*Iam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
Ardebat cælo, & medium sol igneus orbem
Hauserat: arebant herba, & caua flumina siccis
Faucibus ad limum radij tepesacta coquebant:
Cum Proteus consuetæ perens è fluctibus antra
Ibat, eum vasti circum gens humida ponti
Exultans, rorem late dispergit amarum.
Sternunt se somno diuerso in litore Phoca.
Ipse (velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper ubi è pastu vitulos ad tecta reducit:
Audi que lupos acunt balatibus agni)
Confedit scopulo medius, numerumque recenset.*

Iam rapidus. Hic distinguendum propter duo epitheta. *Sirius* autem stella est in ore Canis, per quam nimios ætus accipimus. *Sitientes Indos.* Populos subfolanos. *Caua flumina.* Alra. Lucanus, *Deseruere cauo tentoria fixa Lemanno.*

*Cuius Aristæo, quoniam est oblata facultas,
Vix defessa senem passus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisque iacentem
Occupat, ille sua contra non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluuiumque liquentem.
Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In sese redit: at que hominis tandem ore locutus:
Nam quis te iuuenem confidentissime nostras
Iussit adire domos: quidve hinc petis: inquit, at ille:
Scis Proteu, scis ipse: neque est te fallere cuiquam.
Sed tu desine velle, deum præcepta secuti
Venimus huc, lapsis questum oracula rebus.*

Vix defessa senem passus componere membra. Auiditatem exprimit tenere cupientis. Vnde eum contra matris præceptum cito in Proteum impetum fecisse dicit, per quod incontinentes animos hominū docet poeta. *Homini ore.* Humana scilicet voce. *Nam quis te iuuenem confidentissime nostras.* Id est quinquam. Hodie enim *Nam* particula postponitur, antea præponebatur. Terentius in Phormione. *Nam quæ est hæc anus à fratre egressa meo?* Proteu vocatiuus Græcus est, vt Orpheu. *Fallere cuiquam.* Alij quicquam legunt. Hoc autem dicit, Quum omnia noueris, desine aduentus mei causam velle cognoscere. *Deum præcepta.* Propter matrem hoc posuit nomen.

*Tantum effatus, ad hæc vates vi denique multa
Ardentes oculos intorsit lumine gaucio,
Et grauius frendens sic fatis ora resoluit:
Non te nullius exercent numinis ira:
Magna lucis commissa: tibi has miserabilis Orpheus
Haudquaquam ob meritum poenas (ni fata resistent)
Susciat: & rapta grauius pro continge sauit.*

Grauius frendens. Cum ingenti tumultu. *Non te nullius.* Id est non humilis, sed magni. *Magna lucis commissa tibi.* Id est magnorum scelerum est ista perfolutio. Et alij ita distinguunt, vt sit, à te commissa. Alij *Tibi has miserabilis Orpheus.* Non humile autem numen dicit Tiphonem, id est mortis vlticem, nam ideo Tiphone dicta est, quasi cui cura est *æris pæris*, id est mortis vltio.

A ultio. *Haec quaquam ob meritum.* Id est non tales quales mereris. Nam eius vxori causa mortis fuit. Inferret autem digna supplicia, nisi fata prohiberent: quibus fauentibus ita numinum minora infert: licet maiora non possit.

Illam quidem dum te fugeret per flumina praecepit,

Immanem ante pedes hydrum moritura puella

Servantem ripas alta non vidit in herba:

At chorus aequalis Dryadum clamore supremos

Implerunt montes: fletunt Rhodopeia arces,

Altaque Pangea, & Rhesi Mauortia tellus,

Atque Getæ, atque Hebrus, atque Aethias Orithyia.

Ipsæ cana solans agrum testudine amorem,

Te dulcis coniux, te solo in litore secum,

Te veniente die, te decedente canebat.

B *Moritura puella.* Merito non vidit: quippe moritura. *Servantem ripas.* Tenentem, ut, Tantas seruat filia sedes. *At chorus aequalis Dryadum.* Ergo & Eurydice Dryas: & bono compendio eius prætermisit interitum. *Supremos montes.* Summos, ut, Proh supreme Iuppiter. *Rhodopeia arces.* *Altaque Pangea.* Rhodope mons est Thraciæ sicut Pangea, *Rhesi Mauortia tellus.* Quæ postea Rhesus tenuit, & est Proleptis ex persona poetæ. Quo enim tempore Orpheus fuit, Rhesus necdum regnabat in Thracia. *Hebrus.* Fluvius Thraciæ gelidissimus. *Aethias Orithyia.* Atheniensis Nymphæ, quam Boreas in suum matrimonium rapuit. *Cana testudine.* Periphrasis citharæ, cuius vltus repertus est hoc modo. Quum regrediens Nilus in suos meatus varia in terris reliquisset animalia, relicta etiam testudo eius: quæ cum putrefacta esset, & nervi eius remansissent extenti intra corium, percussa à Mercurio sonitum dedit: ex cuius imitatione cithara est composita. *Agrum amorem.* Mœstum, deceptum, solo in litore. Deserto, in quo sine vxore morabatur.

Tenarias etiam fauces, alta ostia Divis,

Et caligantem nigra formidine lucum

Ingressus, mansæque adit, regemque tremendum.

Nesciæque humanis precibus mansuescere corda.

At cantu commotæ Erebi de sedibus imis

Umbra ibant, tenues simulacræque luce carentum.

D *Tenarias etiam fauces.* Tenarus Laconiæ promontorium est circa finem Maleæ, ubi inferorum dicitur esse descensus. *Mansæque adit, regemque tremendum.* Hæc omnia ad laudem pertinent citharæ, qua fretus ista superavit. *Nesciæque humanis.* Ad exitum futuræ rei respexit, non ad principium. Nam primo meruit Eurydicen. *Erebi de sedibus imis.* De interioribus tenebris inferorum.

E *Quam multa in sylvis animæ se millia condunt*

Vesper ubi, aut hybernis agit de montibus imber.

Matres atque viri, de funtæque corpora vita

Magnanimùm heroum, pueri, innuptæque puellæ,

Impositæque rogis iuvenes ante ora parentum.

Quos circum limus niger, & deformis arundo

Cocytus, ardaque palus inamabilis unda

Alligat, & nouis Stryx interfusa coerces.

F *Quin ipsa stupere domus, atque intima Lethi*

Tartara, caruleosque implexa crinibus angues

Eumenides: tenuitque inhians tria Cerberus ora:

Atque Ixionei vento rota constitit orbis.

Implexæ. Inuolutæ, implicatæ, ut, Ixionei vento rota constitit. Deest enim, & hoc dicit, cum vento suo rota constitit: id est cum causa volubilitatis quieuit.

Iamque pedem referens, casus euaserat omneis,

Redditaque Eurydice superas veniebat ad auræ,

Pone sequens (namque hæc dederat Proserpina legem)

Cum subita incautum dementia cepit amantem;
 Ignoscenda quidem scirent, si ignoscere manes.
 Restitit: Eurydicenque suam iam luce sub ipsa
 Immemor heu, victusque animi respexit: ibi omnis
 Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
 Fœdera, terque fragor stagnis auditus auernis.
 Illa, Quis & me, inquit, miseram, & te perdidit Orpheus?
 Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
 Fata vocant, conditque natantia lumina somnus:
 Iamque vale, feror ingenti circumdata nocte,
 Inualidasque tibi tendens, heu non tua, palmas.

Incautum amantem. Epitheton amantis est. *Ignoscenda quidem scirent si ignoscere manes.* Participium sine verbi origine. non enim facit ignoior sicut nec triumphor, regnor. *Euridicenque suam iam.* Alii legunt: Iam luce sub ipsa. *Victusque animi.* Sic hoc loco dixit, O præstans animi. *Respexit.* Id est commisit in legem sibi datam. *Ibi omnis effusus.* Id est functus & frustratus. *Tyranni.* Id est Plutonis. *Terque fragor stagnis auditus auernis.* Quasi exultarent umbræ reditum Eurydices. *Lucanus dicit in Orpheo strepitum factum redeunte Eurydice ob hoc, quia gaudent à Luce relinquant Eurydicem, iterum sperantes Orpheæ manes. iterum crudelia retro Fata vocant.* *Ouidius: Bis raptus, vixitque semel. Natantia lumina.* In mortem reducta. *Inualidas palmas.* In umbræ tenuitatem redactas. *Heu non tua.* Quia supra dixit, Eurydicenque suam iam.

Dixit: & ex oculis subito, seu sumus, in auras
 Commistus tenues fugit diuersa: neque illum
 Prensantem nequicquam umbras, & multa volentem
 Dicere præterea vidit: nec portitor Orci
 Amplius obiectam passus transire paludem.
 Quid faceret? quò se raptâ bis coniuge ferret?
 Quo fletu manes, qua numina voce moueret?
 Illa quidem stygia nabat iam frigida cymba,
 Septem illum totos perhibent ex ordine menses
 Rupe sub æria, deserti ad Strymonis undam
 Fleuisse: & gelidis hac euoluisse sub antris,
 Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.

Fugit diuersa. Id est per diuersa. *Præterea.* Postea, ut. *Et Quisquam numen Iunonis adoret Præterea?* *Amplius obiectam passus transire paludem.* Mysticum est. Dicitur enim bis eandem umbram euocari non licere. *Ex ordine.* Sine intermissione. *Deserti.* Asperi, inculti. *Strymon autem fluvius est Thraciæ: circa quem ad extinguendum amoris morabatur calorem.* *Hæc, id est, talia qualia ipse commemorat.* *Agentem carmine quercus.* Id est mouentem.

Qualis populea mœrens Philomela sub umbra
 Amisos queritur fœtus, quos durus arator
 Obseruans nido implumes detraxit: at illa
 Flet noctem, ramosque sedens miserabile carmen
 Integrat, & mœstis latè loca questibus implet.
 Nulla Venus, nullique animum flexere hymenai.
 Solus Hyperboreas glacies, Tanaimque niualem,
 Arnaque Riphæis nunquam viduata pruinis
 Lustrabat, raptam Eurydicem, atque irrita Ditis
 Dona querens: spreta Ciconum quo munere matres,
 Inter sacra deum, nocturna que orgia Bacchi
 Discerptum latos iuuenem sparsere per agros.

A *Philomela*. Pro quavis aue. Nam species est pro genere. *Flet nossem*. Iugi nocte. continuo fletu. *Tanamque niualem*. Fluiuium Scythiæ. *Nunquam viduata pruinis*. Semper niuibus plena. *Quo munere matres*. Nuptiali scilicet. *Cicones autem Thraces mulieres sunt* quæ ab Orphico spreræ discerpere eum per Liberi sacra simulata.

Tum quoque marmorea caput à ceruice reuulsum

Gurgue eum medio portans OEagrius Hebrus

Volueret Eurydicen vox ipsa & frigida lingua,

B *Ab miseram Eurydicen, anima fugiente vocabat:*

Eurydicen toto referabant flumine ripa.

Hac Proteus: & se iactu dedit equor in altum:

Quaque dedii, spūmantem undam sub vertice torfit.

Marmorea caput à ceruice reuulsum Id est pulchra. Sane alludit ad id quod dicit Ouidius, quia cum caput eius ad ripam delatum mordere voluisset, est conuersus in lapidem. *OEagrius Hebrus*. OEagrius fluiuius est, pater Orphei: de quo Hebrus nascitur, unde eum appellauit OEagrium. *Hæc Proteus*. Subaudi dixit.

C *At non Cyrene: namque vltro affata timentem,*

Nate licet iristeis animo deponere curas.

Hæc omnis morbi causa: hinc miserabile nymphæ,

Cum quibus illa chorus lucis agitabat in altis,

Exitiam misere apibus, tu munera supplex

Tende, petens pacem, & faciles venerare Napeas:

Namque dabunt, veniam votis, irasque remittent.

D *At non Cyrene*. Deest territa est: quod ex sequentibus datur intelligi. *Pacem petens*. Beneficium benevolentiam. *Faciles Napeas*. Exorabiles nymphas, ad ignoscendum paratas. Sane sciendum, eandem esse Napeas, quæ & Dryades sunt. Nam supra ait, *At chorus æqualis Dryadum*.

Sed modus orandi qui sit prius ordine dicam.

Quatuor eximios præstanti corpore tauros,

Qui tibi nunc viridis depiscunt summa Lycæi,

Delige, & intacta totidem ceruice iuuenas.

E *Quatuor his aras alta ad delubra dearum,*

Constituæ, & sacrum iugulis demitte cruorem:

Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.

Post, ubi nona suos aurora ostenderit ortus,

Inferias Orphei lethæa papauera mittes:

Ei nigram mætabis ouem, lucumque reuises:

Placatam Eurydicem vitula venerabere casa.

F *Intacta ceruice*. Indomita. Et dicit animalium sacrificium esse faciendum, vt non tantum occidantur hostiæ. Orphei. Dantius Græcus est. *Lethæa papauera mittes*. Agrestia. *Placatam Eurydicem vitula venerabere casa*. Hypallage, pro veneratam placabis.

Haud mora: continuo matris præcepta faceffit

Ad delubra venit: monstratas excitat aras:

Quatuor eximios præstanti corpore tauros

Ducit, & intacta totidem ceruice iuuenas.

Post, ubi nona suos aurora induxerat ortus,

Inferias Orphei mittit, lucumque reuifit.

Hic vero subitum, ac dictu mirabile, monstrum

Aspiciunt: liquefacta boum per viscera, toto

*Stridere apes uteros, & ruptis efferrere costis,
Immensasque trahi nubes, iamque arbore summa
Confluere, & lentis unam demittere ramis.*

Præcepta facessit. Facit: frequentatiuum est pro principali. Aut certe ideo *Facessit*, quia plures hostias immolauit. *Subitum, ac dictu mirabile, monstrum.* Res enim hæc ex improviso venit, vt apes ex bobus erumperent. Nam præcepta Cyrenes, tantum ad placandum numina pertinebant. Notandum sane quia ex hoc euentu illa ars inuenta est, quam supra memorauit: & melior facta per industriam. *Stridere apes uteros & ruptis efferrere costis.* Hæc verba & secundæ sunt conjugationis & tertiæ: nunc tantum tertiæ. *Unam demittere ramis.* In morem vuz, id est botryonis desfluere: quod Græci *ἄροδοι* dicunt.

*Hæc super aruorum cultu, pecorumque canebam,
Et super arboribus: Cæsar diu magnus ad altum
Fulminat Euphraten bello: victorque volenteis
Per populos dat iura: viamque affectat Olympo:
Illo VIRGILIVM me tempore dulcis alebat.
Parthenope studiis florentem ignobilis oci:
Carmina qui lusi pastorum: audaxque iuuenta
Tyre te pauula cecini sub regimine fagi.*

Hæc super aruorum cultu. Primum librum per hoc significat: per pecora autem, tertium & quartum, quia & apes pecora sunt. Per arbores secundum. Et hoc dicit: Hæc ego. Id est Georgica scripsi dum Cæsar in oriente pugnaret. *Euphraten.* Orientis fluuium. *Fulminat.* Fortiter facit. *Victorque volenteis.* Per populos. Vnum virtutis est, aliud iustitiæ. Nam vincere, virtutis est: iustitiæ vero, non iniustis, sed volentibus imperare. *Viamque affectat Olympo.* Preparat sibi diuinos honores. *Parthenope.* Id est Neapolis, quæ primo ex corpore vnius Syren s illic sepulcræ Parthenope est appellata. *Studiis florentem ignobilis oci.* Id est artis poetiæ, quam ocium appellauit ignobile ne quid de se videretur arrogans dicere. *Carmina qui lusi pastorum.* Qui etiam Bucolica scripsit. *Audaxque iuuenta.* Æte iuuenili. Nam vt diximus supra, viginti octo annorum bucolica scripsit. Et bene breuiter à se scriptarum rerum executus est titulum.

F I N I S.

P. VIR-